

Populisme på norsk

*En typologi med belegg fra
partilederdebatter 1973-2005*

Anders Ravik Jupskås

Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap

Antall ord: 39 157

UNIVERSITETET I OSLO

22.05.08

Innhold

INNHold	2
1. INNLEDNING	4
1.1 DEMOKRATI OG POPULISME: SKJØNNHETEN OG UDYRET?	5
1.2 HVORFOR EN OPPGAVE OM NORSK POPULISME?	9
1.3 OPPGAVENS OPPBYGGING	12
2. STUDIET AV POPULISME: TEORI OG TILNÆRMING	14
2.1 STATE OF THE ART	15
2.2 FOLKET	17
2.3 ELITEN	23
2.4 KONTEKSTEN AVGJØR: ET FENOMEN MED VARIASJON	25
2.5 EN ETTERLENGTET KJERNE?	29
3. POPULISME PÅ NORSK; ET FORSØK PÅ EN TYPOLOGI	35
3.1 POPULISME I NORSK FORSKNING.....	36
3.2 TYPOLOGI: TEORI OG KJENNETEGN	43
3.2.1 <i>Distriktpopulisme</i>	43
3.2.2 <i>Marxistisk populisme</i>	49
3.2.3 <i>Nyliberal populisme</i>	52
3.2.4 <i>Nativistisk populisme</i>	55
4. POPULISME I PRAKSIS: NORSKE PARTILEDERDEBATTER 1973-2005	60
4.1 PARTILEDERDEBATTER: DATAMATERIALE OG ANALYSEMETODE.....	63
4.1.1 <i>Datamaterialets muligheter og begrensninger</i>	63
4.1.2 <i>Er formatet sammenlignbart?</i>	65

4.1.3	<i>Tekstanalyse</i>	68
4.1.4	<i>Referanser til folk som ikke er populistiske</i>	69
4.1.5	<i>Klassifisering av utsagn</i>	73
4.2	GENERELT OM DEBATTENE	74
4.2.1	<i>Diskusjon om demokrati</i>	77
4.2.2	<i>Parti vs. person</i>	79
4.2.3	<i>Det Norske Arbeiderpartiet og folket</i>	79
4.3	POPULISME I PARTILEDEBATTENE	81
4.3.1	<i>For folk og miljø – mot sentralisering og EU</i>	82
4.3.2	<i>En politikk for folk (- ikke for kapitalistene)</i>	87
4.3.3	<i>La vanlige folk få beholde sin frihet og sine penger!</i>	94
4.3.4	<i>Beskytt vårt folk!.. mot kulturell forvitring, innvandring og terror</i>	106
4.4	OPPSUMMERING	111
4.5	DET VANSKELIGE HVORFOR-SPØRSMÅLET; NOEN HYPOTESER.....	117
5.	AVSLUTNING OG VEIEN VIDERE...	120
5.1	VIDERE FORSKNING.....	122
6.	KILDELISTE	125
6.1	PARTILEDEBATTER.....	133

1. Innledning¹

Forestillingen om at politikk er en kamp mellom folket og eliten har sannsynligvis eksistert så lenge politikk har funnet sted. Påstanden har godt belegg sett i et historisk perspektiv. Tidligere styreformer som monarki, aristokrati, teokrati, oligarki, tyranni eller diktatur var alle kjennetegnet ved at en elite – om det så var kongen, adelen, de geistlige, militæret, diktatoren eller et politisk parti – hersket over og kontrollerte folket. I dagens vestlige demokratikrets er ikke situasjonen lenger slik. Store deler av befolkningen har – blant annet gjennom regelmessige valg – politisk innflytelse med hensyn til hvilken elite som skal sitte ved makten. Men denne situasjonen har også ført til hva Margaret Canovan (2002:25) kaller ”et demokratisk paradoks”:

”Crudely stated, the paradox is that democratic politics does not and cannot make sense to most of people that it seeks aims to empower. The most inclusive and accessible form of politics ever achieved is also the most opaque. Precisely because it *is* the most inclusive form of politics, democracy needs transparency that ideology can supply and yet the ideology that should communicate politics to the people cannot avoid being systematically misleading.”

I et diktatur er makten synlig og konkret, mens i et demokrati er makten, slik Claude Lefort formulerer det, ”an empty place”². Makten er her forankret i en idé, nemlig folkesuverenitetsprinsippet, hvilket gjør den vanskelig å få øye på. Desto mer demokratisk og inkluderende beslutningsprosessene blir, det vanskeligere blir det å peke på hvem som påvirker politiske avgjørelser, definerer dagsorden og styrer samfunnsutviklingen. Ideologier etableres blant annet for å overkomme disse utfordringene. I denne situasjonen kan populismen fremstå som akkurat den *tynne ideologien*, som kombinerer iverksettingen av den intrikate demokratiske ideen og samtidig opprettholder et konkret bilde av makten. Dette uttrykkes gjennom en sterk

¹ Takk til veileder professor Trond Nordby, stipendiat Øivind Bratberg og masterstudent Tonje Karerina Pettersen for mange interessante kommentarer, innvendinger og motargumenter. Jeg vil også takke alle deltakerne på stipendiatseminaret, onsdag 26.mars 2008. Alle gjenværende mangler og unøyaktigheter er naturligvis mitt ansvar.

² Sitert i Canovan (2002)

leder som sverger troskap til den demokratiske ideologiens grunnleggende prinsipp: makten tilhører *folket*.

Populisme er imidlertid et todimensjonalt begrep, i likhet med andre ismer.³ Det er både en bestemt måte å presentere noen av demokratiets ideer på gjennom språket, hvor nøkkelordene er *folket*, *demokrati* og *flertallsstyre*. Og en måte å organisere politikk på gjennom et intenst, sterkt og karismatisk lederskap. På grunn av datamaterialet som benyttes i denne oppgaven, tekst og tale, vil jeg begrense meg til å se på den første dimensjonen. Dette innebærer at jeg skal studere den språklige siden av denne (*tynne*) ideologien, og dermed hvordan populistene oppfatter demokratiets virkemåte og de demokratiske prosessers legitimitet. Av dette følger det at jeg ikke tar stilling til hvorvidt de beskrivelsene som populistene gir av dagens demokrati er riktige, delvis korrekte eller direkte manipulasjon.⁴ Det er ikke sannhetsgehalten i påstandene som skal analyseres, men den ideologi som definerer disse påstandenes språklige uttrykk.

1.1 Demokrati og populisme: skjønnheten og udyret?

I dagens moderne vestlige demokratier er det en utbredt frykt for populistiske tendenser i politikken. Mange mener at populisme er en trussel mot det liberale demokratiet (Canovan 2004:244; Betz & Johnson 2004:311). Populistene hevder imidlertid at *de* er de 'ekte demokratene' og de fremstiller seg som forkjempere for et *reelt* folkestyre, slik Fremskrittspartiets tidligere formann Carl I. Hagen (1993) så klart uttrykker det:

³ Det er grunn til anta at dette er et generelt trekk ved alle ideologier, både tynne og tykke. Også andre ismer som liberalisme, marxisme og konservatisme er todimensjonale. De alle har bestemte (i) virkelighetsoppfatninger og (ii) en oppfatning av hvordan politikken skal organiseres.

⁴ Stravrakakis (2005:309 fotnote 35) beskylder Paul Taggart for å gå i denne fellen. Han mener Taggart unnlater å definere populisme med utgangspunkt i deres appell til folket, fordi denne appellen kan være falsk. Stravrakakis opponerer mot dette synet ved å hevde at "even if the claim was false – a mere rhetorical strategy – its location still has to be important, not least because it is bound to produce effects beyond the intentionality of its source".

”For Fremskrittspartiet som et demokratisk parti så er det en ren selvfølge at når vi snakker om folkestyre, så betyr det at det er folket som styrer. Vi synes Stortinget skal være underordnet folket; ikke som noen andre som mener at Stortinget er overordnet selv folket.”

Men når vi stadig vekk ser avisoppslag hvor bestemte politikkformer, utsagn, talemåter, politiske løfter eller vedtak omtales som *populistiske*, er det sjelden som et honnørord brukt for å beskrive et demokratisk sinnelag. Merkelappen ’populisme’ eller ’populistisk’ brukes heller i stor grad på en nedsettende måte, hvor intensjonen er å fremstille sine politiske motstandere på en ufordelaktig måte. For eksempel er det blitt ganske vanlig at den politiske eliten forsøker å stemple sine politiske motstandere som populistere – snarere enn å imøtegå kritikken – dersom den dominerende politikken blir utfordret.⁵ Det mangeårige opposisjonspartiet Fremskrittspartiet er i så måte særdeles utsatt, og følgende utsagn av leder for Arbeiderpartiet, Jens Stoltenberg (2008), illustrerer dette:

”Fremskrittspartiet er det partiet i Norge som klarest har støttet liberalistiske ideer om mindre stat og nedbygging av fellesskapsløsninger, men partiet endrer standpunkt så ofte at det er umulig å plassere det i noen annen politisk tradisjon enn den rene populismen.”

Til tross for at Stoltenberg aksepterer at Fremskrittspartiet argumenterer for en økonomisk-liberalistisk politikk, beskrives partiet som flyktig, lite prinsippfast og uforutsigbart; med andre ord et parti som er uegnet til å drive politikk. Stoltenberg er også opptatt av å fremstå som ”ansvarlig”, og han benytter begrepet ”populisme” for å påpeke det motsatte.⁶ Populisme er tydeligvis noe som står Arbeiderpartiet fjernt; og det understrekes av partisekretær Martin Kolberg (2003): “Arbeiderpartiet kan ikke gi seg populismen og de lettvinne løsningene i vold.” Mediekommentatorer skriver heller ikke pent om populismen.⁷ Etter at Fremskrittspartiet og Carl I. Hagen

⁵ For eksempel artikkelen ”Høyres lærerpopulisme” av Tora Aasland, Statsråd for forskning og høyere utdanning (SV) i Dagbladet 26.02.08.

⁶ I Aftenposten (31.01.07) sier han for eksempel at han frykter en CO₂-populisme, hvor målet blir å love størst mulige kutt i CO₂-utslipp – en repetisjon av det som skjedde i 1989. Stoltenberg mener den debatten og budrunden ga urealistiske målsettinger som resultat. Derfor presiserer han at ”det er viktig å gjøre ting i riktig rekkefølge”.

⁷ Den erfarne journalisten og kommentatoren Gudleiv Forr mener at populismens vekst henger sammen med flere andre negative utviklingstrekk, når han gir dagens samfunn denne diagnosen: ”Politikken har abdisert for markedet, partiene for utredningen og langsiktigheten for populismen” (Forr 2000:9).

så ut til å gjøre et godt valg i 1997, konstaterte tidligere redaktør i Dagbladet John Olav Egeland (1997) følgende om Hagen:

Som den ekte populist han er, skal ny makt utøves ved å presse hele det politiske spektret fra Høyre til Arbeiderpartiet. Hagen vet at Frp fordunster hvis partiet inntar ansvarlige posisjoner. Han er godt fornøyd med å gjøre som gjøken: legge sine egg i andres reir. Hagen står støtt på populismens tre M-er: Meg, Media og Meningsmålinger. I går viste han sin klasse ved å omskape en ganske ordinær tale til politisk gateteater på høyt dramatisk nivå. Her var spedbarn på armen, klapping av pensjonister, hyllest av den skatterammede bedriftseier og fløyelsinnpakket fremmedfrykt.

Også innenfor academia er det en utbredt frykt for populisme.⁸ Den vanlige oppfatningen er at populismens vesen hindrer oss i føre en politikk på et rasjonelt grunnlag.⁹ I norsk sammenheng har for eksempel professor Frank Årebrot utalt til bladet *Bistandsaktuelt* (2006) at han mener ”Siv Jensen og Frp flyter på folks fordommer [...] Frps populistiske utsagn treffer menigmann – de uten grunnleggende innsikt”.¹⁰ Statsviter Anders Todal Jensen har imidlertid i et intervju med forskning.no (2003) forsøkt å snu debatten ved å hevde at populisme kan være et ”sunnhetstrekk”.¹¹ Han står fast ved at populister til en viss grad kan betraktes som et ”mikrofonstativ” for folkemeningen, og at populisme derfor kan fungere som en nødvendig sikkerhetsventil mot en stadig økende elitisme. Todal Jensens definisjon skiller seg imidlertid ikke mye fra de andre som er diskutert over; det er snarere hans konsekvensanalyse som er mer optimistisk på populismens vegne.

Samlet sett kan vi uansett si at påstandene som fremsettes er at bestemte politikere og partier benytter seg av en populistisk uttrykksform hvor det fremmes populære og opportunistiske forslag, fremfor en politikkutforming som er helhetlig,

⁸ Den italienske professoren Umberto Eco (2000:46-47) er blant dem som har trukket linjer fra *ur-fascismen* til det han kaller *kvalitativ populisme*. Han hevder at hver gang en politiker setter spørsmålsteget ved et parlaments legitimitet, fordi det ikke lenger representerer ”folket” og dets vilje, kan en kjenne lukten av *ur-fascisme*.

⁹ Moderne politikk kan sies å være preget av et rasjonalitetsparadigme og troen på at vitenskaplig innsikt skal danne grunnlaget for politiske beslutninger og dermed gjøre samfunnet bedre. Populistene fremhever på sin side vanlige folks erfaring, snarere enn teoretisk og empirisk forskning, er det ”riktige” utgangspunktet for politiske beslutninger.

¹⁰ Under et intervju i artikkelen ”Siv Jensen høster storm”. *Bistandsaktuelt* 05/2006.

¹¹ Et intervju publisert på forskning.no: *Populisme - et sunnhetstrekk*. 12. feb 2003

prinsippfast og innholdsmessig gjennomtenkt. Bruken av begrepet er i beste fall upresis; hvor ofte må man *endre* standpunkt for å bli en populist? Hvem definerer hva som er et *uansvarlig* forslag fra opposisjonen? Hvorfor er populisme det samme som *kortsiktighet*? Disse spørsmålene viser noen av problemene med å definere populisme som politisk fenomen. Populisme blir gjerne definert i kontrast til noe annet, som det motsatte av elitisme, langsiktighet, ansvarlighet, konstitusjonelt demokrati, representativt demokrati eller rasjonalitet – men det ender imidlertid ofte i en diskusjon om hvor direkte innflytelse ”folket” skal ha på den fortløpende politikken som føres, og hvordan vi organiserer det moderne demokratiet.

Til tross for at det fortsatt ikke er demokrati i alle stater i verden, betraktes denne styreformen stort sett som overlegen andre styreformer. I boken *Western Political Theory in the Face of the Future*, slår forfatter John Dunn (1979) fast at “We are all democrats today”. Sterling professor ved Yale, Ian Shapiro, begynner på lignende vis i boken *The State of Democratic Theory* (2003), hvor han hevder at “The democratic idea is close to nonnegotiable in today’s world”. Men selv om det altså hersker konsensus omkring den demokratiske idé og demokrati som styreform, ser vi et mobiliseringspotensial for politiske partier som for argumenterer for et ekte folkestyre; ”et demokrati som er utgått fra folket og for folket”, slik den newzealandske populistten Winston Peters understreker¹². En forestilling som har klare røtter til Abraham Lincolns berømte utsagn: "government of the people, by the people, for the people".

Robert Dalton (1995:75-76) forklarer det paradoksale ved dagens situasjon ved å peke på at de representative institusjonene har blitt stadig mer problematiske for innbyggerne¹³, til tross for at det er overveldende støtte for demokratiske idealer og normer. Dermed oppstår det et gap mellom forventinger og resultater – hva

¹² Sitert i Betz og Johnson (2004:316)

¹³ Det samme illustreres i Stein Ringens (2007) ”What Democracy is For”. Ringen advarer mot at det liberale demokratiet har utviklet seg til et elitestyre som i for liten grad tar hensyn til befolkningen. Samtidig advarer han mot det som kanskje kan sies å være en populistisk utopi; han skriver i sier i sin forelesning ved Oxford University 2.mai 2007 at han arbeider innholder en advarsel ”against romantic ideas of government by poer as unnecessary, self-defeating and dangerous”.

Bjørklund (2004:418) kaller demokratiets ”festansikt” og ”hverdagsansikt” – som populistene kan utnytte for politiske formål (se også Canovan 1999). Den populistiske løsningen tar utgangspunkt i at dette gapet kun kan minskes dersom man gjeninnfører det grunnleggende demokratiske prinsippet: makten tilhører ”folket”. Det greske ordet *demokrati* betyr jo nettopp folkestyre.¹⁴ Likevel blir demokrati og populisme betraktet som henholdsvis *skjønnheten* og *udyret*. Men i likhet med udyret i eventyret, har populismen bak en ukorrekt fasade et vennligsinnet budskap. I den grad vi tar populistene på ordet med hensyn til deres ultrademokratiske forestillinger, og aksepterer at deres ”professed aim is to cash in democracy’s promise of power to the people” (Canovan 1999:2), bør jo ikke populisme nødvendigvis oppfattes som noen fiende av demokratiet. Ei heller som en ”shadow of democracy”, slik Canovan (1999:16) formulerer i sin konklusjon. Peter Worsley (1969:247) var en av dem som tidlig så populismen positive sider:

There is always a tension in our conception of a just society between the rights of minorities and the rights of the majority. Insofar as populism plumps for the rights of majorities to make sure – by ’intervening’ – that they are not ignored (as they commonly are) populism is profoundly compatible with democracy”

Populismen kan derfor også tolkes som et spill hvor det moderne demokratiet kan se seg selv og finne ut hva som mangler (Panizza 2005:30; Jupskås 2006a), hvilket må sies å være en fordel dersom man ønsker å forbedre demokratiets virkemåte.

1.2 Hvorfor en oppgave om norsk populisme?

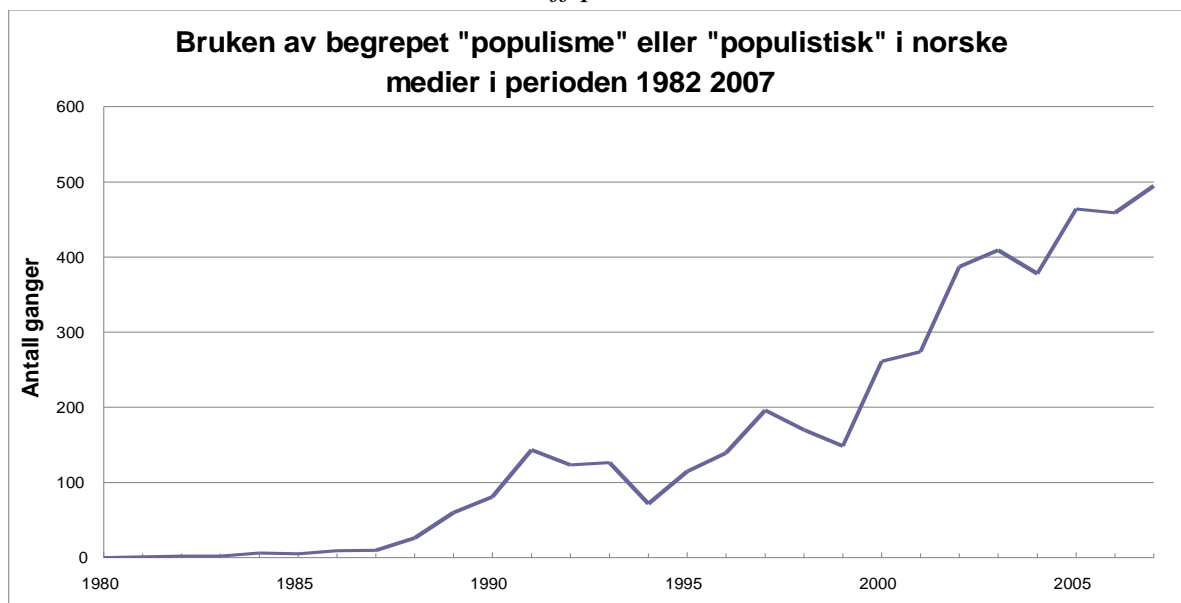
Populisme har vært et fremtredende begrep i norsk offentlig debatt over en lengre periode. Det brukes hyppig i den politiske debatten, men det eneste partiet som har kalt seg populistisk i Norge er *Populistiske Arbeidsgrupper* (PAG) tilbake på 1970-tallet. I 1972 gav PAG ut boken *Norsk populisme*, hvilket var et forsøk på å klargjøre

¹⁴ Ordet demokrati kommer opprinnelig fra *Politikken*, forfattet av Aristoteles. Han forståelse – som skiller seg en del fra den måten vi oppfatter det i dag – minner imidlertid det moderne syn på populisme. For ham ’demokratiet’ sammenlignbart med et ’pøbelvelde’ eller flertallstyranne.

en populistisk strategi (Aarsæther 1979:14). Den gangen handlet det om økopolitikk, anti-kapitalisme og en styrking av lokalsamfunnet basert på Ottar Brox, professor i sosiologi og SV-politiker, sine politiske og samfunnsvitenskapelige analyser sent på 1960-tallet. I dag brukes derimot populisme hovedsaklig for å karakterisere Fremskrittspartiet (Bjørklund 2004; Wold 2005; Johansen 2007, Hagelund 2003:47), men også for å beskrive en politikk man mener bærer preg av å være lite gjennomtenkt, og publikumsfrieri.¹⁵

Et søk på søkemotoren Google viser cirka 42 000 treff med hensyn til antall norske internettsider som inneholder ordet ”populisme”. Ordet ”populistisk” forekommer cirka 30 000 ganger. Et enkelt søk på Retriever viser at begrepet ”populisme” eller ”populistisk” i media har økt mer eller mindre jevnt fra 1981 og frem til i dag, riktignok med noen høydepunkter i valgår.

Tabell 1: Oversikt over antall treff på Retriever.

Samtidig som bruken av begrepet populisme har steget, ser vi en økt skepsis til politikere generelt i samfunnet (se blant annet Pharr m.fl. 2000:43; Strøm & Svåsand 1997:356). På nettstedet Facebook har en gruppe som kaller seg “Protestaksjon mot

¹⁵ Dette minner om det jeg tidligere kalte politikernes populisme. Eksempler på dette er kronikken ”Fare for populisme” i Dagbladet 18.12.07 av Hans Morten Haugen, Dr. Jur, 1.-amanuensis, Diakonhjemmet Høgskole og utenriksredaktør Kjell Dragnes’ ”Plastposen, tortillaen og Solheim” i Aftenposten 16.03.08.

bensinpriser” fått over 30 000 medlemmer i løpet av én uke, i perioden 7-14.mai. Det er imidlertid ikke tema for protesten som er interessant i denne sammenheng (selv om også *det* kan tolkes som et symptom på tilstanden i det norske samfunn), men heller hva som skrives på nettstedet. En av gruppens medlemmer uttrykker følgende¹⁶:

“Aldri mer Arbeiderpartiet!!!! Før i tiden var de ett parti for folket, nå er de ett parti for rikinger og kapitalister. Nei, fjern arbeiderpartiet. Sett inn folk som vet hva det handler om i HELE LANDET, IKKE BARE OSLO.”

Med en slik forakt for det dominerende partiet i norsk etterkrigstid, er det ikke vanskelig å forstå at partier som hevder å snakke *for folk flest* og vanlige folk får en økende tilslutning.¹⁷ Men slike partier blir fort stemplet av sine motstandere som populistiske og uegnet til å styre kongeriket Norge.

Populisme er i dag først og fremst et skjellsord brukt for å karakterisere en bestemt form for politiske ytringer, oppfatninger, utspill, holdninger og vedtak. Men begrepet har en særdeles uklar status og brukes både om det Canovan (2005:77) kaller ”politikernes populisme” og det vi kan kalle ”politisk populisme”. Den første beskriver kombinasjonen av bestemte strategier politikerne benytter i en medialisert politisk offentlighet og det politiske spillet som utøves av politikerne. Den andre derimot peker på en særegen måte å oppfatte og artikulere politikens vesen på. Dette kommer til uttrykk gjennom partier som hevder å snakke på vegne av et enhetlig *folk*, mot en truende og dominerende *elite*. Sosiologiprofessor Per Morten Schiefloe (Adresseavisen 07.06.03) har også observert populismebegrepets doble betydning. Han mener at populisme – i tillegg til den tradisjonelle ’folk vs. elite’ forestillingen – beskriver en politikk som er redusert til slagord, symboler og ”en systematisk nedvurdering av velgeres evne til å følge kompliserte resonnementer.” Disse populistiske politikerne vil derfor bruke en strategi som ”systematisk [vil] prioritere forbruk og kortsiktige gevinster fremfor investeringer som gir avkastning på lang

¹⁶ Hentet fra nettstedet Facebook. [lesedato 16.mai 2008]

¹⁷ En annen medlem av gruppen gjentar denne anti-elitismen ytterligere: ”Tilbake til normale bensinpriser? Sørg for at vi blir kvitt de som nå styrer. La oss få inn en regjering som er med folket, og ikke imot. Så. Kast regjeringen”

sikt.” Denne forståelsen av populisme er mest utbredt i media, dagligtalen og blant politikerne selv¹⁸, mens den andre formen for populisme – sentrert rundt forestillingen om folket og eliten – ofte er utgangspunktet i faglitteraturen. Jeg vil konsentrere meg om denne siste formen for populisme, altså *politisk populisme*.

1.3 Oppgavens oppbygging

I denne oppgaven vil jeg presentere en begrepsutvikling, typologisering og illustrasjon med empirisk materiale. For det første vil jeg i *kapittel 2* inngående drøfte hva som kjennetegner populisme som politisk fenomen, og klargjøre én sentral dimensjon ved begrepet, forholdet mellom folket og eliten som politikkenes konstituerende element. Jeg vil videre i *kapittel 3* argumentere for at populismens politiske *innhold* kan være så ulikt at det er behov for en *populismetypologi* for å kunne undersøke de spesifikke kjennetegnene ved ulike former for populisme, i dette tilfellet i Norge. Typologien konstrueres og presenteres som idealtyper, med utgangspunkt i hva slags ”folk” og hva slags ”elite” populismen forsøker å henholdsvis appellere *til* og agitere *mot*. Den vil få en kort historisk og kontekstuell presentasjon, vevet sammen med de ulike populismetypernes *politiske logikk*. I *kapittel 4* benytter jeg typologien for å undersøke hvorvidt det finnes elementer av populistiske virkelighetsforståelser i norske partilederdebatter, i perioden 1973-2005. De utvalgte eksemplene er ment å fungere som *belegg* for å sannsynliggjøre typologiens anvendbarhet for klassifisering av populisme. I senere forskning bør man imidlertid undersøke hvilke politiske og samfunnsmessige rammevilkår som favoriserer forskjellige populistiske uttrykk. Med en populistisk virkelighetsforståelse siktes det til et bestemt syn på det den belgiske teoretikeren Chantal Mouffe kaller

¹⁸ Se for eksempel redaktør Bjørgulv Braanen på lederplass i Klassekampen 24.11.07: ”Det sies at populistiske partier kommer med utspill som tar sikte på å få oppslutning og sanke stemmer, framfor å presentere en helhetlig politikk som kanskje ikke ville gitt sammen oppslutning. De spiller på folks umiddelbare lyst eller oppfattelse av virkeligheten framfor langsiktig fornuft og interesser”. Braanen er forøvrig uenig i denne karakteristikken. Et annet eksempel er Aftenposten side 2, 27.04.08; hvor justisminister Storberget utaler at: ”Populisme løser ikke dype sosiale utfordringer.”

'det politiske'¹⁹, eller slik jeg senere definerer populisme: *En tynn ideologi hvor den politiske virkeligheten og politiske motsetninger reduseres til en uforsonlig dualistisk kamp mellom folket og eliten, og hvor eliten på forskjellig vis anklages for å ha ført folket bak lyset på en korrump måte og fratatt dets legitime demokratiske innflytelse.*

¹⁹ Distinksjonen mellom "det politiske" og "politikk" er for diskursteoretikerne Laclau og Mouffe helt grunnleggende, til tross for at den er omstridt. Det 'politiske' betegner hvilke motsetninger (antagonismer i deres terminologi) som eksisterer i samfunnet, mens 'politikk' omhandler hvordan det 'politiske' blir uttrykt (for en videre utypning av dette poenget se Jupskås 2007a:5-8).

2. Studiet av populisme: teori og tilnærming

Faglitteraturen om populisme har vokst betydelig de senere årene, fra kun noen klassikere før 1990-tallet (se for eksempel Ionescu og Gellner 1969; Canovan 1981; Laclau & Mouffe 1985), til en flora av ulike tilnærminger i den senere tid. Det gjelder både casestudier (Rydgren og Widtfeldt 2004:28-211; Panizza ed. 2005), studier med et komparativt siktemål (Mény & Surel 2002:179-229; Fieschi ed. 2004) og diskursanalytiske tilnærminger (særlig Laclau 2005a; Stravrakakis 2005). Fenomenet studeres hovedsaklig av statsvitere og politiske teoretikere²⁰, men også av noen sosiologer, historikere og antropologer.²¹

Mye av *dagens* litteratur om populisme handler om såkalt *høyrepopulisme* (se for eks. Taggart 2000:73-88; Rydgren & Widtfeldt ed. 2004; Canovan 2005:74-78; Betz & Johnson 2004; Mouffe 2005; Laylock 2005), men Taggart (2000:3) minner oss om at vi til tross for dette ikke bør glemme at ”populism has been a tool of progressive, of reactionaries, of democrats, of autocrats of the left and right”. Merkelappen på dagens populisme antyder, uansett, at det dreier seg om partier som befinner seg på høyre side av den politiske venstre-høyre skalaen. Partiene eller bevegelsene er imidlertid populistiske, snarere enn at de innehar andre tradisjonelle kjennetegn ved høyreorienterte og høyreradikale partier som *konservatisme*, *økonomisk liberalisme*, *nasjonalisme* eller *fascisme*. Fremveksten av disse politiske partiene har derfor aktualisert – gjennom bruken av begrepet høyrepopulisme – debatten omkring innholdet i populisme; dens teoretiske status og dens empiriske innhold, så vel som dens forhold til demokrati og moderne styresett (jf. forrige avsnitt; se også Canovan 1999, 2005; Arditì 2005; Taggart 2004:269-288). Innføringen og bruken av et politisk-analytisk begrep kan – så vidt jeg kan se – bare

²⁰ Blant de meste kjente statsviterne og politisk teoretikerne er britene Paul Taggart og Margaret Canovan, den argentinske post-marxisten Ernesto Laclau og tyskeren Hans Georg Betz. I nordisk sammenheng har vi blant andre statsviterne Tor Bjørklund og Anders Widtfeldt.

²¹ Jens Rydgren, Carlo Ruzza, Jørgen Goul Andersen er sosiologer; Einhart Lorenz, Trond Nordby og Max Riedlspeger er historikere; Glenn Bowman er antropolog.

rettferdiggjøres dersom det henviser til noe som er kvalitativt annerledes enn det vi allerede har begreper for å forstå. Populisme er imidlertid ikke et nytt politisk fenomen, og for å forstå populismens kameleonske kvaliteter (jf. Taggart 2000:4), må vi også se på tidligere populistiske strømninger, bevegelser og partier.

I dette kapittelet vil jeg først gi en kort *state of the art*, med utgangspunkt i de mest sentrale verkene i den internasjonale faglitteraturen. Utvalget tar ikke sikte på å gi noen uttømmende presentasjon av noen teorier eller teoretikere. Det er snarere slik at de brukes for å forankre min definisjon i den sentrale internasjonale faglitteraturen.²² Denne delen leder over til en utdyping av et helt sentralt begrep: Folket. Her tar jeg utgangspunkt i arbeidene til Canovan (1999) for å skille mellom tre ulike appeller til folk, før jeg argumenterer for at det finnes ytterligere én appell til folket. Jeg viser også hvilke appeller til folk som må kunne sies å være av ikke-populistisk karakter. Populismen handler imidlertid ikke bare om en appell *til* folket, men også om en kritikk *av* eliten. Jeg vier derfor et avsnitt til en redegjørelse av hvordan denne kritikken arter seg på et generelt grunnlag. Jeg avslutter kapittelet med en egen definisjon, som utarbeides på bakgrunn av en sammenligning av tre sentrale forskere på feltet: Taggart, Canovan og Laclau.

2.1 State of the art

Populisme blir, av mange, hevdet å være et betydningsfullt politisk fenomen (Ionescu & Gellner 1969:1; Kazin 1998; Panizza 2005; Laclau 2005a;), og det trenger derfor sårt en avgrenset, klar definisjon. Allerede i 1967, nærmere bestemt 19-21.mai, ble det holdt en konferanse som skulle ta for seg problemstillingen: ”To define populism”. Stedet var London School of Economics and Political Science og deltakerne var akademikere fra flere europeiske universiteter, deriblant Sir Isaiah Berlin, prof. Ernest Gellner, Githa Ionescu, Kennet Minouge og prof. Peter Worsley.

²² Bøkene og artiklene fungerer i stor grad som de sentrale referanseverkene på feltet; de spenner over en lang tidsperiode; og de representerer ulike fagtradisjoner.

De forlot imidlertid målet om en felles definisjon, ettersom ”the subject was much too vast not merely to be contained in one definition, but to be exhausted in one discussion” (Ionescu & Gellner ed. 1967:179). Denne relativt pessimistiske konklusjonen har ført til at begrepet siden – nærmest rituert – er blitt omtalt som vagt, upresist og uklart (Panizza 2005:1; Bjørklund 2004; Canovan 1999:3), selv om noen nyere artikler om fenomenet er mer optimistiske med hensyn til å etablere en definisjon (Fieschi 2004:1). Definisjonsproblematikken skyldes blant annet at få – om ingen – bevegelser ønsker i dag å bruke begrepet for å beskrive sin egen politikk og politiske virksomhet²³, selv om flere politikere påpeker at det kommer an på hva man mener med populisme²⁴. Den svenske statsviteren Widfeldt (2004:11) oppsummerer forskningslitteraturen på karakteristisk måte når han sier at den, med noen unntak, ”präglas som helhet av något som, utan alltför stor överdrift, skulle kunna kallas förvirring”. Kanskje er det rett og slett fordi ”populism is a difficult, slippery concept”, slik Paul Taggart (2000:2) konstaterer i det mye brukte referanseverket *Populism*, utgitt på Open University Press. Studiene av populisme har i noen tilfeller variert så mye, at noen har sett seg tilfredse med å slå fast at det ikke finnes noen entydig definisjon (se for eksempel Mouzelis 1985:344; Taguieff 1995:17,25). Det er imidlertid et utgangspunkt som må betegnes som uholdbart i studiet av et dagsaktuelt, (sannsynligvis) utbredt og ikke minst politisk kontroversielt fenomen.

En viktig del av samfunnsvitenskapelige analyser er nettopp å komme frem til hvilket analytisk begrep som er best egnet til å beskrive fenomenet som skal studeres. I tilfelle med ’populisme’ har det imidlertid utviklet seg det som kan virke som en begrepsdiskusjon på tomgang; Er det en diskurs (Jupskås 2007a; Laclau 2005a)? Er det en bestemt form for retorikk (Minouge 1969:197-211)? En distinkt praksis eller strategi (Fieschi 2004:1)? En særegen politisk stil (Panizza 2005:24; Canovan

²³ Noen populistiske ledere bruker det faktisk for å stemple sine motstandere, på samme måte som de blir forsøkt stemplet selv.

²⁴ Se på både Siv Jensen og Øystein Djupedal senere i denne oppgaven. Men også i artikkelen ”På korstog med Per Sandberg” uttaler den nyutdannede statsviteren, Haldsrud, at han ”synes det er positivt at Frp er et populistisk parti. Det betyr at partiet følger med i utviklingen”. Han ”takker Arbeiderpartiet for utviklinga av samfunnet, men fra 1980 begynte de å henge etter i utviklinga. Frp derimot, følger med i tiden.”

1999:5-6)? Et politisk språk? (Kazin 1998), Er det en ideologi (Rydgren 2004)? Eller snarere: En *tynn* ideologi? (Canovan 2002), slik jeg kommer til å argumentere for mot slutten av dette kapittelet.

En av mine utgangspunkter er, uansett, at populisme ikke må defineres på grunnlag av *et* politisk parti eller en bestemt fullverdig ideologi; definisjonen må snarere gjøre oss i stand til å definere et parti, en politiker eller et politisk språk som mer eller mindre populistisk. Laclau (2005b:45) understreker også at: ”To ask oneself if a movement *is* or *is not* populist is, actually, to start with the wrong question. The question that we should, instead, ask ourselves, is the following: *to what extent* is a movement populist?” Et liknende poeng gjøres da også av de som mener at populisme også kan forstås som en ideologi (se Canovan 2002; Rydgren 2004) hvor det understrekes, slik Rydgren (2004:19) gjør, at ”man sällan finner den populistiska ideologin i dess rena form då man undersöker konkreta populistiska partier eller rörelser”.

2.2 Folket

Et begrep bør stort sett defineres med utgangspunkt det avledede ordets semantiske innhold. Populisme er kommet av det latinske ordet *populus*, som betyr *folk*. Dette innebærer at populisme fremfor alt er en appell til folket.²⁵ Denne størrelsen er imidlertid både helt fundamental og meget omstridt i ethvert demokrati, og det er derfor helt sentralt å avdekke hvilket forhold populistene har til folket.

’Folket’ i et moderne demokrati er det/de som legitimt gjør krav på folkesuvereniteten; en idé som oppstod i kampen mot det monarkiske eneveldet i England på 1700-tallet, og under den franske revolusjon litt senere. Den franske filosofen Jean-Jacques Rousseau blir gjerne betraktet som folkesuverenitetens far, da

²⁵ Mitt argument er helt i tråd med for eksempel Canovan (2002:25): ”[...] their common feature is a political appeal to the people” og Laclau (2005b:48-49)

han argumenterer for at politisk legitimitet og suverenitet ene og alene ligger hos folket. Han ser for seg en naturtilstand preget av frie, likeverdige og fredelige mennesker (Rousseau [1755] 1984). Politiske institusjoner derimot blir ansett som destruktive og de virker fremmedgjørende på folk. Han understreker forøvrig flere sentrale steder at folkets lovgivningsmyndighet er ubegrenset, og han er derfor, i følge Malnes & Midgaard (2003:85), blitt karakterisert som ”demokratiets store talsmann”. For Rousseau skal ikke de valgte være folkets *representanter*; de skal snarere være *agenter*, hvis hovedmål er å realisere *allmennviljen*. Folket skal også avgjøre hva som settes på dagsorden og dermed være gjenstand for demokratiske beslutninger.

I dag er referansen til ”folket” og folkesuverenitet, slik Panizza (2005:5) elegant formulerer, ”at the heart of the narratives of the political modernity”. Denne referansen til folket er imidlertid svært diffus, først og fremst på grunn av dens doble betydning: ”folket” som *et hele* og ”folket” som *de undertrykte*. Canovan (2005:65) argumenterer for at begrepet ”folket” (”the people”) sin ubestemmelige teoretiske status nettopp skyldes at det alltid har hatt disse to motstridende betydninger. Begrepet har blitt brukt både for å beskrive hele befolkningen (the whole polity) og en del av befolkningen (”one part of the population”), sistnevnte som oftest i betydningen: de underprivilegerte. I det athenske demokrati utgjorde imidlertid ”folket” de privilegerte; det mindretall som innehadde politiske rettigheter.²⁶ Disse ville nok – med dagens terminologi – være nærere en politisk *elite*. Med andre ord ville den stå i en klar opposisjon til en populistisk bruksmåte. Folket betyr ulike ting for forskjellige populistere (Canovan 1999), og Taggart (2000:3) mener at det derfor er problematisk å bruke dette som et kjennetegn. Men Canovan (1999:5) har på en glimrende måte vist hvordan dette problemet kan unngås. I den mye siterte artikkel

²⁶ Grunnen til dette var som kjent at kvinner, slaver og metoiker (de fastboende som var uten athensk statsborgerskap) ikke hadde politiske rettigheter.

Trust the People! (1999) påpeker hun at folk brukes i det minste i tre forskjellige betydninger²⁷:

”One facet is an appeal to the *united people*, the nation or country, as against the parties and factions that divide it [...] Merging with this stress on unity, though in some ways at odds with it, is the appeal to *our people*, often in the sense of our ethnic kith and kin [...] the] third variety of appeal to the people [is] mobilization of what used to be called ‘the common people’, but would now be better called ‘*ordinary people*’ against the privileged, highly educated, cosmopolitan elite”.

Den første formen er folket-som-et-hele, og det er slik Canovan påpeker ofte en appell til et folk innenfor statens grenser.²⁸ Slik fremstår dette folket som de legitime innehavere av folkesuvereniteten, og denne bruken gir derfor populistene ekstra demokratisk slagkraft. I følge Tor Bjørklund (2004:414) presenterer denne populistiske appellen folket som en ”organisk og homogen enhet”. Dette understrekes også rent grammatisk, ved at ”folket” uttrykkes som et substantiv i bestemt form entall. Bjørklund argumenterer videre, med referanse til Jens Arup Seip, for at dette folket ikke er ”splittet i ulike deler om nå kløftene følger klasse, religion, språk eller etnisk tilhørighet.”²⁹ Det som gjør appellen *populistisk*, fremfor *demokratisk*, er dens holdning til politiske partier og andre organisasjoner og institusjoner. Disse skal i utgangspunktet representere folket og dets vilje, men kritiseres for å splitte, snarere enn å forene og samle, folket. Denne kritikken kan føres tilbake til nettopp Rousseau, som hevdet at problemet med representanter er at de er preget av ”dovenskap, nytelsessyke og manglende fedrelandskjærlighet” (Christophersen 1997), i tillegg til at de lar seg styre av sær- og egeninteresser. Dermed blir de et hinder for folkets rett og mulighet til å styre selv, og de representerer således folkets motpol i politikken.

²⁷ Bjørklund (2004) og Nordby (2001) gjør også bruk av Canovans tredeling.

²⁸ Det er imidlertid mer uklart om denne appellen til folket bør knyttes til nasjonens folk. Denne formen for folk minner mer om det Canovan beskriver som det særegne ved en appell til ”our people”.

²⁹ Seip mente en slik referanse skjulte motsetningene i ”det sosiale landskap”.

Den andre bruken av begrepet folk, peker mer i retning av ren populisme.³⁰ Denne appellen til folk tar med seg forståelsen av et samlet, homogent folk, men her gis folket bestemte egenskaper utover det politiske aspektet; blant annet ut i fra etniske kriterier. Resultatet er forestillingen om ”vårt folk”, et folk som har felles etniske bakgrunn, kultur og kanskje også religion. Dette minner om det Paul Taggart (2004:278) mener er kjernen i populisme, nemlig forestillingen om ”the people as occupants of *the heartland*”:

The heartland is a construction of the good life derived retrospectively from a romanticized conception of life as it has been lived [...] the key to understanding the heartland is that it is, for populists, a description of a reality – and one that has been experienced [...] The point of about the good life as embodied in the heartland is that it is an apolitical vision in the sense that it is characterised by its lack of politics”.

Denne beskrivelsen hjelper oss både til å forstå populismens forkjærlighet for tradisjoner og dens nostalgiske forhold til fortiden. I motsetning til andre ’ismer’ – liberalisme og sosialisme – som gjerne har en utopisk idé om hvordan verden bør bli, finner denne populistiske appellen politisk inspirasjon ved å være tilbakeskuende. Forestillingen om et apolitisk samfunn, som utgangspunkt for det gode liv, minner imidlertid også om Rousseaus naturtilstand.

Den tredje appellen til folket er, i følge Canovan, rettet mot ”the common people”. Dette ”folket” har en klar brodd mot eliten, og det engelske uttrykket kan formodentlig oversettes til *vanlig folk* eller *folk flest*. ”Common people” er muligens litt mer nedlatende³¹, hvilket kan forklare hvorfor Canovan mener at ”ordinary people” er bedre. Her kommer det tydelig frem at populistene hevder å snakke på vegne av den underprivilegerte del av befolkningen, de som ikke blir hørt; med andre ord det som er blitt kalt ”the silent majority” (Kazin 1998:52). Taggart (2000:93) argumenterer i denne forbindelse for to ulike typer misforhold mellom de politiske

³⁰ Det er imidlertid tale om en bestemt form populisme, men det kommer jeg tilbake til senere.

³¹ I betydningen at common også kan oversettes med vulgær. I tillegg ligger det kanskje en antydning om at menneskene som omtales er middelmådige.

representantene og "the silent majority". Den første problemet presenteres gjerne av populismen på høyresiden. I tråd med deres konservative tilbøyeligheter, fremhever de problemet med korrupte politikere, og plassere dette i en generell utvikling preget av et moralsk forfall i samfunnet. Dette truer den sosiale stabilitet og de verdier som ligger forankret i kulturarven. Populister på venstresiden vil derimot argumentere for at spesielle særinteresser styrer den politiske prosessen, slik de populistiske bevegelsene i USA på 1890-tallet angrep økonomiske korporasjoner og banker (Taggart 2000:93). For en ny-populist er det, derimot, for eksempel innvandrere, feminister og miljøaktivister som anklages for å ha spesielle rettigheter og uforholdsmessig mye innflytelse i politiske beslutningsprosesser.

Det finnes imidlertid også en fjerde måte å appellere til folk på, som er sentral i det moderne politiske landskapet. Det handler om en appell til folket som den undertrykte klasse. Laclau (1997:90) kan fortelle at radikale bevegelser på venstresiden ofte hevder å representere "den folkelige kamps tradisjoner" og "folkets kamp mot understrykkelse". Han argumenterer mot den oppfatning at populisme nødvendigvis må viske ut klassesdelingen:

"I følge en meget utbredt opfatelse er populismen karakteriseret af, at den appellerer til folket som hævet over klassesdelingen. Denne definisjonen indeholder både overdrivelser og forsømmelser. Den er forsømmelig, fordi en populistisk diskurs både kan referere til folket *og* til klassen [...]"

En slik radikal populisme kommer til uttrykk blant annet gjennom å "fremstille en klasse som en agent for hele folkets interesser" (Laclau oversatt Jensen 1997:89)

At referansen til "folket" – i en av de fire overnevnte variantene – er helt sentralt i en populistisk artikulering er noe de fleste kan enes om, men en definisjon som hevder at *enhver* henvisning til folket er populisme virker umiddelbart urimelig. Det er også det Laclau (jf. sitatet over) mener med at en slik påstand "indeholder [...] overdrivelser", fordi "henvisninger til 'folket' ikke nødvendigvis gjør en diskurs populistisk" (Laclau 1997:89). Når en studerer populisme vil det derfor også være

nødvendig å klargjøre hvilke artikuleringer av – og appeller til – ”folket” som ikke er av populistisk karakter.³²

Det finnes i det minste to andre måter å appellere til ”folket” på i et moderne demokrati, som ikke er av ren deskriptiv art. Den første formen er, i likhet med den første populistiske referansen, et uttrykk for ’folket’ som et hele. Her er det derimot ikke snakk om en homogen, ensartet gruppe, men ”folket” som en deskriptiv beskrivelse av en mangfoldig og pluralistisk gruppe mennesker. Dessuten settes ikke ”folket” opp som en motpol til verken den politiske elite, byråkratiet eller hegemoniske tanker og verdier. Dette folket er også i besittelse av folkesuvereniteten, men da fra et individualistisk utgangspunkt. I et slikt perspektiv stammer suvereniteten fra den enkelte borger (Beukel sitert i Statsvitenskapelig leksikon 1997:61). Den andre formen er knyttet til det vi kanskje kan kalle ”demos” – det velgende folk. En slik appell konstaterer bare at det er *folket* som avgjør utfallet av et valg. I politiske debatter brukes dette dermed nærmest synonymt med ”velgerne”. Slik politiske uttrykk innebærer en respekt for – og en anerkjennelse av – det velgende folks legitime påvirkning på den politiske styringen av landet, men den har ingen populistisk side.

Hvis vi griper til Mouffe (2006:160) og hennes distinksjon mellom ”politikk” og det ”politiske”³³, som jeg nevnte innledningsvis, kan vi kanskje teoretisere forskjellen mellom Canovans tre former for ”folk”, slik de kommer uttrykk i en populistisk diskurs, og de to andre forståelsene av folk: den individualistiske folkesuvereniteten og folket som ”demos”. Når Canovan viser oss at ”folk” brukes på tre forskjellige måter – i tillegg kommer min fjerde – er alle variantene preget av at folk fremstår som en homogen gruppe, ikke bare den første, slik Bjørklund la vekt på.

³² Canovan (1999:5) understreker nemlig at de tre variantene hun skisserer er hentet fra en ”populistisk diskurs”.

³³ Mouffe formulerte selv sine grunnleggende teoretiske antagelser i et intervju i *norsk medietidsskrift* (2006, nr. 2:160). Hun utdyper sin posisjon slik: ”Mitt første startpunkt er å gjøre et skille mellom det politiske og politikk. Med det politiske forstår jeg den antagonistiske dimensjonen; en dimensjon av fiendskap som alltid vil være til stede i samfunnet. Politikk forstår jeg som de sett av praksiser, språkspill og institusjoner som skal etablere orden under disse konfliktfylte forholdene.” Det ’politiske’ betegner altså hvilke motsetninger (antagonismer) som eksisterer i samfunnet, mens ’politikk’ omhandler hvordan det ’politiske’ blir uttrykt.

De to andre ikke-populistiske formene tar imidlertid utgangspunkt enten en samling individer (som gjør krav på folkesuvereniteten) eller et velgende folk, og konsekvensen av denne tilnærmingen til begrepet 'folk' blir at den politiske virkeligheten består av et utall ulike politiske preferanser og posisjoner. Denne virkeligheten blir et *heterogent* rom, og den er inkluderende i den forstand at den innlemmer flere og flere standpunkter, ønsker og krav inn i et "hele". Politikere som artikulere en slik forståelse av 'folket', anerkjenner indirekte samtidig en pluralistisk, snarere enn en dualistisk, forståelse av den politiske virkeligheten. Denne forskjellen er, i følge Mouffe, et resultat av ulik forståelse av "det politiske". Mens en pluralistisk oppfatning av "det politiske" fører til ideologier som liberalisme, konservatisme, sosialdemokrati og (moderne) sosialisme, fører en dualistisk oppfatning av "det politiske" til populisme; både 'klassisk populisme' og 'ny-populisme'³⁴.

2.3 Eliten

Forholdet populistene har til folket er naturligvis tett vevet sammen med deres syn på eliter og elitenes *demokratiske legitimitet*. Dagens representative liberale demokrati blir portrettert som et system hvor eliten har mer makt og innflytelse enn det de har legitimitet til, gitt det allment aksepterte folkesuverenitetsprinsippet (jf. diskusjonen i kapittel 1). Populistene retter således sin kritikk mot alle former for elite som kan anklages for å styre utviklingen i en retning som styrker elitens eget maktgrunnlag og maktposisjon i samfunnet vis-à-vis folket. Beskyldningene om en slik elitistisk holdning rammer henholdsvis kapitalister og pengefolk, byråkrater og teknokrater, politiske elite og politiske partier, media og akademia, og andre organisasjoner som har nære bånd til noen av disse (se også Canovan 2002:32). Hvem av disse grupperingene som blir gjenstand for eliteanklagene varierer avhengig av hvorvidt populismens kommer fra venstre eller høyre i det politiske spekter. Overordnet kan vi

³⁴ Taggart (2000) distinksjon for skille mellom tradisjonell form for populisme og dagens vesteuropeiske populisme.

kanskje si at en høyrepopulist er reaksjonær og argumenterer for at makten skal gis *tilbake* til 'folket' fra byråkrater og politikere, mens en venstrepopulist i større grad er progressiv og dikterer et system der folket endelig *skal få* makten. For dem har vi gått fra nedarvet makt til pengemakt, men ennå ikke fått realisert en reell folkemakt.

Uansett er det særlig den politiske eliten som er et utpreget mål for populistisk kritikk (se også Canovan 1999:3). Populistene er nemlig opptatt av at "folket" selv skal bestemme, for som Siv Jensen (2005a) konstaterer har "en del politikere har gjort det nærmest til sitt livsverk å blande seg inn i folks hverdag og frata folk muligheten til selv å ta avgjørelser." Det politiske elite blir ekstra angrepet fordi det er de som, i følge populistene, i siste instans anklages for å ha pervertert folkesuvereniteten, for å forfølge egne interesser. Dette er utvilsomt et sentralt poeng, og viser tydelig populismens konspiratoriske tilbøyeligheter og forestillinger. I boken *Økopolitikk og populisme* fra 1979 blir det for eksempel hevdet at: "Vi ser stadig døme på reformar som blir lansert som 'folkelege' av sosialdemokratiet, men som i praksis svekkjer dei folkelege motkreftene si makt" (Aarsæther 1979:17).

Folket fremstilles som om de ikke har makt og innflytelse over ting som: Hva man skal bruke pengene sine på; hvilken moral man skal ha; utviklingen av samfunnet; sine egne tanker og oppfatninger; hva man skal like av kunst og kultur. Populister vil for eksempel at folket "[...] får den kulturen de ber om, og ikke det staten vil gi dem." (Jensen 2006a). Grunnet en grunnleggende skepsis til politikere og deres evne til å realisere folkets vilje, ønsker populister enten å redusere deres innflytelse og politikens domene eller innsette noen som kan være lydøre ovenfor folket. Konklusjonen er at "[...] det er ikke en oppgave for politikere å være slike som skal bestemme."³⁵

³⁵ Hagen under partilederdebatte i 1985. En annen illustrasjon er Hagens konstatering under samme debatt av at "vi må endre vårt folketrygdsystem, slik at vi får automatisk betaling fra folketrygden uten at politikerne skal kunne sette hindringer i veien." Hagen mener det viktigste er å få "fjernet politikernes mulighet til her å svindle med folketrygdsystemet som de har gjort, samtidig som man har svindlet med statspensjonistenes pensjonsrettigheter".

Videre fremstilles eliten som representanter for en udemokratisk og elitistisk kultur influert av opinionsdannere i akademia og media. Det er de dominerende verdiene i samfunnet som utfordres. Populistene anklager eliten for å distansere seg fra folket og forfølge egne interesser, og for å beskytte minoriteter med spesielle rettigheter, som gjerne oppfattes som diskriminerende for folket og at de går på bekostning av folkets interesser. Og mens akademikere og journalister i mange vesteuropeiske stater i dag argumenter for internasjonalisering, multikulturalisme og progressive og sekulære verdier knyttet til homofili, religion og moral, vender populistene seg til ”folket” for å lytte til dets bekymringer og vurderinger (Canovan 1999:4). Alle andre politikere beskyldes for å være arrogante og ignorante, slik Siv Jensen uttrykker:

”Politikere flest kommer ridende på sin hvite hest, og møter folket ved å snakke ned til dem, og ikke med dem. Det er den grunnleggende svikten hos de rødgrønne. Frp skal være folkets tjenere, ikke deres herskere. Vi skal slutte å uansvarliggjøre folk, vi skal stole på dem og ta dem på alvor.”³⁶

Gitt populistenes grunnleggende motstand mot det dominerende, kunne man kanskje identifisere en ”relative coherent alternative world-view” (Canovan 1999:4), og dermed også en form for helhetlig ideologi. Men med en gang man skal spesifisere de konkrete komponentene, vil definisjonen bryte sammen, for populistenes reaksjon er rettet mot et system, og systemets karakter og innhold er under stadig forandring; derfor denne kameleonske kvaliteten. Det betyr at konteksten avgjør populismens politiske uttrykk.

2.4 Konteksten avgjør: et fenomen med variasjon

En historisk presentasjon av populismen i Russland og Amerika, samt en undersøkelse av dagens ”høyrepopulisme”³⁷ i Vest-Europa kan benyttes for å

³⁶ Det var slik virkelighetsbeskrivelse Fremskrittspartiets formann Siv Jensen ga på landstyremøte i 2007.

³⁷ En diskusjon av dette begrepet se Widfeldt (2004:10-11)

illustrere nettopp denne politiske variasjonen, til tross for at populismen både er geografisk sett redusert til Nord-Amerika og Europa og tidsmessig avgrenset til slutten av 1800-tallet og i dag. Vi kan for ordens skyld skille mellom historiske, nasjonale, regionale og lokale variasjoner.

En konvensjonell datering av klassisk russisk populisme knytter seg til året 1869 (Walicki 1969:73), og bevegelsen *Narodniki*. Dette var en samling av unge intellektuelle som idealiserte livene og levemåten til (fattige) bønder, småbrukere og jordbruksarbeidere (eng: peasants), og i 1870 dro de ”ut til folket” for mobilisere til opprør mot Tsarveldet og landeierne (Canovan 2005:72). Denne formen for radikal agrarpopulisme fikk i tiårene som fulgte delvis gjennomslag i Øst-Europa, men samtidig ble populistbegrepet etter hvert benyttet for å beskrive karismatiske politiske ledere i Latin-Amerika. Canovan (2005:72) hevder at ”[...] it’s a matter of historical accident that East European peasant radicals should share the title of ’populist’ with Latin American dictators [since they have] huge differences.”

Det er imidlertid vanligere å knytte dagens populisme til amerikansk populisme på slutten av 1800-tallet, og partiet US People’s Party. På partiets første nominasjonsmøte i juli 1892 ble det erklært at partiets mål var å ”restore the government of the Republic to the hands of ’the plain people’ with whose class it orginated” (Hicks 1961:44 i Canovan 2005:73). *The People’s Party* ble ledet av James Weaver og høydepunktet for bevegelsen var da de ved presidentvalget i 1892 fikk over én million stemmer (Canovan 2005:73). Begrepet *populisme* har i amerikansk kontekst, siden dette partiet, vært ensbetydende med en appell til vanlig folk, mot etablissementet (Kazin 1998).

Dagens populisme har tydelige nasjonale variasjoner. Jean-Marie Le Pen var for eksempel markant mer moderat i sin innvandrings skepsis enn for eksempel nederlenderen Pim Fortyun (Widfeldt 2004:9), i tillegg til at argumentene til Fortyuns skepsis var – og er – helt annerledes enn for eksempel den som uttrykkes av italienske Lega Nord (Betz & Johnson 2004:321).

Vi kan også observere en stor variasjon innenfor en mer avgrenset region som Skandinavia. Fremskrittspartiet, Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna er, til tross for en god del likheter, ganske forskjellige med hensyn til innvandrings- og integrasjonspolitik, hvor de to sistnevnte partiene fremstår som mer ekstreme (Jupskås 2007d). Andre ganger endrer populistpartiene seg over tid. Et eksempel kan være Anders Langes parti og danske Fremskridtspartiet som i utgangspunktet argumenterte for en mer økonomisk-liberalistisk politikk illustrert gjennom Langes valg av partinavn: ”Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep”. Populismen kom her til uttrykk gjennom Anders Langes paroler: ”For personlig sjølråderett over deg sjøl, og lønningsposen. Stem ALP.” (Bjørklund 2000:449). I dag fremstår Fremskrittspartiet og Dansk Folkeparti som forsvarere av grunnleggende velferdsgoder, dog med en bestemt porsjon *velferdssjåvinisme*³⁸ (se også Rydgren 2004:25).

Til slutt har Karianne Larsen (2005), gjennom en detaljert studie av Fremskrittspartiet i Ørsta, Tønsberg og Porsgunn ved kommune- og fylkestingsvalget 2003, vist at også lokale forhold preger populismen. De tre variantene av Fremskrittspartiet som Larsen undersøkte viste seg å være forholdsvis ulike. Hun konkluderer blant annet med at “de hadde et ulik saksfokus, en ulik strategi og ikke minst: de representerte på mange måter ulike politiske løsninger.” Dette viser – kanskje litt overraskende – at et og samme parti opererer med det vi kan kalle *lokal tilpasning*. Larsen har derfor døpt oppgaven sin ”En politisk kameleon?”; en klar referanse til den britiske statsviteren Paul Taggart. Denne åpenbare politiske variasjonen har nemlig fått Taggart (2000:4) til å beskrive populisme som et politisk fenomen med kameleonske egenskaper.

Betydningen og innsikten en kan få av en slik metafor i faglig sammenheng er avhengig av hvilke assosiasjoner og konnotasjoner som vekkes hos leseren, og den

³⁸ Bay, Hellevik og Hellevik (2007)

kan i visse henseender bidra til unøyaktighet, snarere enn klargjøring. En kameleon har som kjent helt spesielle egenskaper, hvor den viktigste er dens evne til å skifte farge etter omgivelsene eller når den blir opphisset. Dette er også typiske trekk ved populistiske partier og politikere, slik at foreløpig egner metaforen seg bra. En ytterligere illustrasjon på dette har for eksempel Anniken Hagelund (2003:55-58) vist at Fremskrittspartiets innvandringsdiskurs fra tidlig 1980-tallet til i dag har endret karakter. I begynnelsen ble innvandringsproblematikk knyttet til økonomi og kostnader, mens fokuset i senere tid har skiftet til kulturelle og etniske konflikter. Endringen viser at Fremskrittspartiet har tilpasset seg dagens politiske diskurs som i større grad omhandler kultur, verdier og religion, snarere enn økonomiske spørsmål og motsetninger. Dette viser at endringer også kan skje innen ett og samme parti. Politiske variasjoner som et uttrykk for opphisselse – det andre som får kameleonen til å skifte farge – kan illustreres ved Carl I. Hagens opptreden i frimenigheten ”Levende Ord” i juli 2004. I dette senteret “for bønn, befrielse, helbredelse og gjenopprettelse”³⁹, serverte Hagen et relativt islamskfiendtlig politisk budskap:

”En av de gode tingene ved Kristendommen er tilgivelsen. Men det betyr ikke at vi automatisk på en slags måte må legge oss flate; eller likestille Koranen og Bibelen. For innholdet er ganske forskjellig på en god del områder! Vi kristne er veldig opptatt av barn; la de små barn komme til meg, sa Jesus. Jeg kan ikke skjønne at Muhammad kan ha sagt det samme. I tilfelle han måtte ha sagt det samme, så ville det være: La de små barn komme til meg slik at jeg kan utnytte de i min kamp for å islamisere verden.”

Det er ikke lett å se hvordan slike påstander om Koranen og Islam kan forenes med Hagens påstand et år tidligere om at ”i tråd med med Fremskrittspartiets liberalistiske program kjemper vi for et samfunn hvor det politisk sett er likebehandling av alle norske borgere, uavhengig av hudfarge, *religion* og etnisk opprinnelse” (Hagen 2003).

Mens kameleonen skifter farge etter omgivelsene, skifter altså populismen det politiske innhold avhengig av dominerende ideologiske strømninger. Metaforen

³⁹ Hentet fra deres egne hjemmesider. www.levendeord.no

brister imidlertid på et sentralt punkt: Mens kameleonene skifter farge for å svekke sin synlighet og gli inn i omgivelsene, er det liten tvil om at populistiske partier og bevegelser er svært synlige i offentligheten. Det gjelder både sosialisten Hugo Chavez i Venezuela, nasjonalisten Jean Marie Le Pen i Frankrike og liberalisten Carl I. Hagen i Norge.

For å oppsummere: Dersom man studerer populisme både kontemporært og historisk vil man altså oppdage at populismens politiske uttrykk varierer avhengig av konteksten (jf. den korte presentasjonen ovenfor). Dette bør imidlertid ikke komme som noen overraskelse ettersom populismen reagerer nettopp på de omgivelsene hvor det oppstår. Populismens innhold blir derfor definert i negative termer: Hva institusjonene, elitene og de dominerende verdiene *ikke* er. Dette er også et av hovedpoengene til Canovan (1999; 2005) og Taggart (2000:86). Et logisk resultat av dette innebærer at populisme ikke har et konkret politisk innhold med hensyn til politiske saker, standpunkter eller preferanser, utover det å representere folkets interesser og argumentere for et fullverdig demokrati. Kanskje nettopp *det* kan være en felles kjerne?

2.5 En etterlengtet kjerne?

Det er en utbredt oppfatning at mange teoretikere anlegger vidt forskjellige perspektiver på populisme.⁴⁰ Likevel kan det se ut til å være noen fundamentale grunnsteiner som går igjen hos de tre sentrale teoretikerne Canovan (1981; 1999; 2005), Laclau (1997; 2005a; 2005b) og Taggart (2000; 2004).

I motsetning til hennes tidligere arbeider (se Canovan 1981) hevder Canovan (1999) nå at en definisjon av populisme kun kan oppnås hvis en skifter fra et ideologisk til et strukturelt perspektiv. I motsetning til andre ”ismer” som marxisme,

⁴⁰ Det innebærer ikke at jeg er ukjent med disse teoretikernes ulike vitenskapsteoretiske perspektiver. Uansett mener jeg at en (delvis overfladisk) sammenligning av de tre lar seg forsvare og gjennomføre, nettopp fordi det er interessant å se på de likheter som faktisk eksisterer dem i mellom.

sosialisme og liberalisme, kan ikke populisme sies å ha en felles historisk forankring eller distinkte prinsipper og verdier (Canovan 2005:79). Det avgjørende i forståelsen av populisme er den felles diskursen de opererer innenfor, hvor altså begrepet ”folket” er helt sentralt. Canovan (1999:3) konkluderer derfor med at:

”[...] populism in modern democratic societies is best seen as an appeal to ‘the people against both the established structures of power and the dominant ideas and values of the society’.”

I resonnementet bak denne definisjonen er det mulig å spore en påvirkning fra den tidligere Laclau ([1977] oversatt i 1997).⁴¹ Her mener Laclau (1997:91) at ”populisme består i fremstillingen af folkligt-demokratiske interpellationer som et sammenhengende og antagonistisk kompleks i forhold til den dominerende ideologi”. Dersom begrepene ’sammenhengende’ og ’antagonistisk’ tolkes som henholdsvis ’homogen’ (indre konsistens) og ’fundamental motsetning’ er likheten med Canovan slående, ettersom vi også har sett at hun fremhever det populistiske ’folket’ sin homogene karakter og at det fremstilles som motpol til en dominerende elite. Senere utvikler Laclau (2005a; 2005b) et ganske tungt teoretisk rammeverk for forstå populismen og dens kontekstuelle avhengighet.⁴² Han argumenterer for at:

”[There is populism] if there is a series of politico-discursive practices constructing a popular subject, and the preconditions of the emergence of such a subject is [...] the building up of an internal frontier dividing the social space into two camps” (Laclau 2005b:43) [...] and as for the two poles of the people/power dichotomy, their actual identity and structures will be equally open to censtestation and redefinition (Laclau 2005b:40-41)

Denne dikotomiseringen av både politiske motstandere og politikk er imidlertid også et sentralt kjennetegn for Taggart, uten at det gjøres til det fundamentale kjennetegn

⁴¹ Denne observasjonen blir også diskutert mot slutten i bidraget til Stravrakakis (2004:263) i *Journal of Political Ideologies*: ”In [Canovans] recent work Laclau’s distinction between politics and administration takes form of the continuous play between the two faces of democracy, the pragmatic and the redemptive. The conclusions drawn by Canovan is very close to the one reached by Laclau [...]”.

⁴² Anmeldelsen i *American Political Science Review* støtter dette argumentet, se Kohn 2006.

ved populisme (det som skiller populisme fra andre politiske fenomener). Taggart (2000:113)⁴³ oppfatning er at populisme og politisk dualisme henger tett sammen:

”The framing of the political world in dualist terms by populism applies to issues as much as to interests. Just as the political world is divided into to competing forces, it makes sense to then read off political issues in the same terms. Politics becomes dualized in terms of both the players and the play. This makes for the simple politics of good and bad, of right and wrong.”

Det kan derfor se ut til avstanden mellom de tre sentrale teoretikerne Canovan, Lacalu og Taggart ikke er å stor. Populisme innebærer altså en populistisk tilnærming til politikk at mulige aktører i det politiske landskapet reduserer til to og at de antar en antagonistisk relasjon. Videre fremstilles alle politiske konflikter som en strid mellom de to konstruerte homogene aktørene: *folket* og *eliten*. Dette innebærer en dikotomisert polarisering av politikken. Mangelen på bestemte verdier og prinsipper og innholdmessig variasjon mellom mange populistiske bevegelser – med unntak av deres appell til folket og demokratiforståelse – gjør at populisme ikke bør betraktes som en helhetlig eller *tykk* ideologi, men heller, slik Canovan skriver (2002), som en *tynn ideologi*. Hun trekker i den forbindelse på Freedens distinksjon mellom fullt utviklede og helhetlig ideologier som sosialisme, liberalisme og marxisme på den ene siden. Og såkalte ”thin-centered” ideologier på den annen side, eksempelvis nasjonalisme og feminisme. En annen nøytral – ikke-marxistisk – måte å bruke ideologibegrepet på finner vi hos den svenske statsviteren Olof Petersson. For ham er ideologier kjennetegnet ved bestemte prinsipper og verdier som skal fungere som ”kognitive kartor som hjälp att orientera i det politiske landskapet” (Petersson 1994:29). Og det er liten tvil om at det finnes både detaljerte og grovskisserte kart innen all politisk tekning. Populisme blir således et litt grumsete kart, men hvor de utvalgte orienteringspostene som finnes er ”folket”, ”demokrati” og ”flertallstyre”.

Den forestillingen om reell folkesuverenitet – som enten har vært eller skal komme – har hva jeg vil kalle et *romantisk slør* over seg, og det er nettopp denne

⁴³ Taggart er tydeligvis så fornøyd med denne formulering at han ordrett kopierer seg selv i antologien *Democracies and the Populist challenge* (2002) på side 78.

romantiske demokratiforståelsen som gjør at jeg i et forsøk på oppsummere foreslår følgende definisjon⁴⁴: *Populisme er en tynn ideologi hvor den politiske virkeligheten og politiske motsetninger reduseres til en uforsonlig dualistisk kamp mellom folket og eliten, og hvor eliten på forskjellig vis anklages for å ha ført folket bak lyset på en korrupt måte og fratatt dets legitime demokratiske innflytelse.* Denne definisjonen har naturligvis noen følger for hvordan politikken presenteres og disse kan fungere som en slags operasjonalisering av en slik tynn populistisk ideologi. En god operasjonalisering er blant annet avgjørende for å sikre høy begrepsvaliditet (Adcock & Collier 2001). Det er imidlertid verdt å minne om at begrepsvaliditet bare sier noe om hvorvidt operasjonaliseringen er god, og ikke noe om begrepet har en tilfredstillende definisjon i utgangspunktet. De operasjonaliserte kriteriene på populisme har ofte en tendens til enten å favne for vidt (Canovan 1999:3) eller å være så snevre at de gjør det umulig å observere populisme i praksis. For det første er en klar referanse til folkets vilje, mening eller ønske er helt avgjørende (se også Canovan 2002:25); populistene snakker på vegne *av* og *for* folket, og de fremstiller *seg selv* som folkets agenter og virkelige representanter. Når det gjelder *populistisk kritikk*, derimot, kan vi på et analytisk nivå skille mellom populismens anti-elitistiske, anti-institusjonelle og anti-hegemoniske trekk. *Anti-elitismen* kommer til uttrykk ved at de hevder eliten(e) – politikere, kapitalister, byråkrater, kulturpersonligheter, opinionsdannere – motarbeider *folket*, men også *dem selv* siden de representerer folket. *Anti-institusjonelle* argumenter tar form ved at de påstår at dagens demokrati er skinnhellig (siden folket er ført bak lyset), og at dets ulike styringsorganer ikke utarbeider en politikk i samsvar med folkets vilje. Det er derfor ikke et *reelt* demokrati. Demokratiforståelsen bunner ut i at folkets vilje skal ha umiddelbar effekt – ikke bare være ”retningsgivende” – på politiske vedtak og samfunnets utvikling.⁴⁵

⁴⁴ Dette er altså bare en av to mulige oppfatninger av begrepet populisme. Min definisjon som tar utgangspunkt Folk vs. Elite, mens den andre er ser på ’Velgerfrieri, enkle løsninger, mediefokus’ og ’løfter som ikke holder eller er urealiserbare.’ Den siste er naturligvis til evig irritasjon for såkalte ’ansvarlige politikere’. Uansett er det grader av metodologiske og empiriske utfordringer med hensyn til ’måle’ de to forskjellige *populismene*.

⁴⁵ Baserer seg dermed på en særegen forståelse av demokrati, siden den egentlig havner mellom det opprinnelige direkte demokratiet og dagens representative demokrati.

De *anti-hegemoniske* strømningene kjennetegnes ved den klassiske marxistiske påstanden om at ”de herskende tanker er de herskendes tanker”. Dette illustreres blant annet gjennom en kritikk av mediene og (deler av) academia.

Men før vi avslutter dette kapittelet er det grunn til å minne om, slik jeg også gjorde innledningsvis, at populisme sannsynligvis bør oppfattes som et *todimensjonalt* begrep. Dette har sammenheng med at man ikke kan analysere populisme i sin helhet uten å ta hensyn til hvordan populismen ser på *organiseringen av politikken*. Dette gjelder for eksempel forholdet mellom (parti)leder og partiorganisasjonen. Mouzeli (1985:341) mener at denne andre dimensjonen ved populisme også har helt spesielle kjennetegn: ”[...] on the organisational level they conduce to a type of authority structure that is quite distinct from that of other radically oriented popular movements and parties”. Bjørklund (2004:416) argumenterer på sin side for at det ikke er en ”nødvendig forutsetning for en populistisk bevegelse at der fins en markert leder som gir bevegelsen retning og fasong”. Jeg mener likevel at det kan være fruktbart å skille mellom *nødvendige* og *tilstrekkelig* betingelser med hensyn til å avgjøre graden av populisme ved et parti eller en politiker, og det bare en analyse som tar hensyn til samspillet mellom en tynn populistisk ideologi og dens organisatoriske trekk som kan gi en fullverdig beskrivelse av *politisk populisme* (jf. avsnitt 1.2).

Første ledd i mitt argument har dermed vært å klargjøre én sentral teoretisk dimensjon ved populisme, og det er trekk langs denne dimensjonen som skal utforskes videre i neste kapittel. Vi har også sett at omgivelsene i stor grad former populismen og dens ideologiske attributter. Taggart (2004:275) minner oss imidlertid om at dette ikke betyr at de skjuler eller tåkelegger ”the real nature of populism”, det er snarere slik, skriver Taggart, at ”populism is *de facto* substantially contextually contingent”. En rekke samfunnsvitenskapelige og historiske studier av – og politiske påstander om – potensielle *populistiske strømninger* i norsk rikspolitikk siden ”*populismens gjennombrudd*” i 1973 viser nettopp at både begrepet *folk* og *elite* brukes på ulike måter og fylles med forskjellig innhold, definert gjennom ulik politisk

logikk. Med andre ord er (språklige) konteksten populismen fremføres i – og det politiske perspektivet som anlegges – avgjørende for det faktiske uttrykket. Og dette gjelder ikke bare forskjellen mellom såkalt venstre- og høyrepopulisme. Typologien jeg presenterer i *kapittel 3* vil således ta utgangspunkt i den etablerte definisjonen, samtidig som den tar sikte på å vise hva som spesifikt kjennetegner *populisme på norsk*.

3. Populisme på norsk; et forsøk på en typologi

Populismen i Norge har en lang historie. Det finnes belegg for å hevde at den brede venstrebevegelsen etter gjennombruddet i 1880-årene har vært sterkt preget av populisme. Nordby (2000:2) fremhever i denne sammenheng den nasjonale lederen i 1905, Christian Michelsen, som brøt med Venstre i et håp om å bygge opp en sterkt borgelig allianse i kampen mot en arbeiderbevegelse som ønsket større politisk innflytelse. Karismatikeren Michelsen snakket foraktfullt – i rousseausiansk forstand – om partienes landsmøter og deres evne til å lage ”den fornødne lapskaus til vælgerfolkets fordring”.⁴⁶ I dag er det Fremskrittspartiets leder Siv Jensen som virker inspirert av den franske filosofen når hun argumenterer for at ”politikernes viktigste oppgave, enten det er i lokalpolitikken eller på Stortinget, er å være ombudsmenn for velgerne.”⁴⁷

Ottar Brox og Andreas Hompland skrev også tidlig i PAX leksikon (1978), i deres essay om populisme, at det stadig vil dukke opp slike ”folkelige” bevegelser som ønsker å ta makten tilbake fra det økonomisk-politisk-byråkratiske ”establishment”. De har fått mer rett enn de sannsynligvis regnet med (og håpet på); en liberalistisk-inspirert populisme er milevis fra Brox’ sine politisk-populistiske bøker – *Hva skjer i Nord-Norge* og *Politikk: Bidrag til en populistisk argumentasjon* – fra overgangen mellom 1960- og 1970-tallet. I den relativt nye utgivelsen *Folkepartiet?* fra tankesmien ResPublica hevder Brox (2007:65-66) at Fremskrittpartiet ”skiller seg ut som ”politisk ukorrekt” og at de ”appellerer [...] til velgere som føler seg likegyldige til eller fremmede for det politiske spillet” Brox (2007:70). Han argumenter videre kraftig mot Frps daværende formann, Carl I. Hagen, og han hevder at ”det [ikke] bare er Fremskrittspartiets velgere som ikke forstår hva de stemmer for og at der i forlengelsen av Hagens suksess ligger et

⁴⁶ Sitert fra *I politikkenes sentrum*. (Nordby 2000:122)

⁴⁷ 1.mai-tale i Drammen. 2007.

markedsliberalistisk samfunn”. Dersom vi legger til grunn at Frp er et populistisk parti (Bjørklund 2004; Taggart 2000:80; Kitschelt 2002:186) eller har populistiske trekk (se Jupskås 2007b; Nordby 2001), og at den broxianske disktrijs- og økopolitikken også hadde en innebygd populisme, er det liten tvil om Fremskrittspartiets populisme må skille seg radikalt fra den populismen Brox en gang agiterte for, i det minste rent innholdsmessig. Men før jeg redegjør for hvordan dette kan angripes, skal vi se litt på populismeforskning i Norge.

3.1 Populisme i norsk forskning

Det er med andre ord av stor betydning for en slik undersøkelse at man har klart for seg hva det er man leter og ser etter, både teoretisk-analytisk og empirisk. Det hjelper lite å lage mange såkalte operasjonelle kriterier på populisme, hvis disse kriteriene egentlig måler noe annet. Dersom man ikke har klart for seg hva som bør oppfattes som den *teoretiske* kjernen i populisme, er dette en felle det er lett å gå i. Torstein Hjellum (2001) ved Universitetet i Bergen har etter min oppfatning gjort nettopp dette. Han beskriver populisme slik:

Opposisjonen er populistisk. Det vil generelt sagt si at den er sentrumsfiendtlig, rettet mot etablerte eliter og lederskikt; den dyrker folkets umiddelbare og enkle reflekser; den forakter intellektualisering; den dyrker røtter og tradisjon; den er prinsipløs; den setter svake grupper opp mot hverandre, står for et syndebugksyndrom og den har et islett av radikalisme i form av støtte til grasrota, folket. Dette siste går ofte godt sammen med en autoritarianisme som samtidig er individualistisk og som alltid har eksistert som en understrøm i arbeiderklassen. Alle disse trekkene ved populisme finnes det varianter av som trekk ved Fremskrittspartiet. Partiet avler fram mange slags ledere, lokalt som sentralt, politikere som snakker folkets språk, som selv utstråler folkelighet, som lytter til folket og kanaliserer dets misnøye til makt for partiet.

Denne definisjon – med alle dens karakteristika – bærer preg av å være laget på bakgrunn av Fremskrittspartiets politikk og retorikk. Det vil være forholdsvis lett å utvide en slik deskriptiv liste til den er så lang at den nesten er analytisk verdiløs, for eksempel: ”forakt for kultureliten”, ”fronter en form for nasjonal eller lokal egoisme”

eller ”kollektivistisk, gjennom sin appell til folket”.⁴⁸

Den viktigste innvendingen mot Hjellum er likevel at de kjennetegnene som listes opp er en blanding av kjennetegn ved bestemte *tykke* politiske ideologier. Det å dyrke røtter og tradisjon er typisk for Burkeiansk konservatisme⁴⁹; radikalisme i form av støtte til grasrota er typisk marxistisk eller sosialistisk; autoritarianisme er et utpreget kjennetegn ved fascistiske (og nazistiske) bevegelser; individualisme er en av komponentene i den liberale tradisjonen. På denne måten blir populisme mildt sagt en uoversiktlig sammenblanding av politiske fenomener og retninger som vi allerede har begreper for å forstå og analysere. Resultatet blir en ”ideologisk gryte”, uten noen klar oppskrift. Vi har identifisert en rekke basisingredienser, men hva er forholdet mellom for eksempel Hjellums definitoriske kjennetegn: ”dyrke tradisjon” og ”islett av radikalisme”? Og er det virkelig slik at populistene ”lytter til folket”? Uansett: Denne definisjonen sier mer om interessante trekk ved Fremskrittspartiet, enn den gjør oss i stand til å klargjøre innholdet i populismen.

Et annet sted en kan lete for å undersøke vanlige intellektuelle strategier i møte med populisme er i *Statsvitenskapelige leksikon*. Her blir vi presentert for følgende definisjon, signert Jan Erik Grindheim (2007):

”populisme [er en] politisk retning som hevder at folkets holdninger og instinkter bør være retningsgivende for politiske avgjørelser [...] Peronismen i Argentina, poujadismen i Frankrike, Mogens Glistrups parti i Danmark, Anders Langes parti i Norge og Ross Perots presidentkampanje i USA i 1992, er moderne eksempler på populistiske bevegelser og partier som alle, bortsett fra peronismen, i hovedsak har vært skattemotivert, men samtidig preget av de klassiske verdiene i populismen: direkte kontakt mellom politiske ledere og folket, og skepsis overfor sterke organisasjoner og storsamfunnets hierarkiske orden – folkets krav tolkes best av en karismatisk leder. Den norske sentrum/venstrepopulismen fra 1960-årene, og grønne partier i resten av Europa, står også i denne tradisjonen, men legger i første rekke vekt på verdier naturvern, omsorg for lokalsamfunn, desentralisert bosetting, beslutningsstrukturer,

⁴⁸ Det er flere årsaker til Hjellums definisjon er tatt med her, for som vi skal se litt senere utgjør en del av kjennetegnene hans hjørnesteiner i ulike former for populisme.

⁴⁹ Malnes og Midgaard (2003:142) hevder at denne retningens ”rettesnor var deres eget lands særegne tradisjoner” og at ”Burke forfektet *tradisjonisme*”.

og kamp mot økonomisk vekstpolitikk, sentralisering og strukturrasjonalisering.”

Denne definisjonens vektlegging av ”direkte kontakt mellom politiske leder og folket” minner om sider ved det Athenske demokrati, som senere har fått betegnelsen *direkte demokrati*, i motsetning til dagens *representative demokrati*. Videre er det vel neppe noen politikere i dag som vil være uenige i at ”folkets holdninger bør være *retningsgivende* for politiske avgjørelser” (min utheving). Hvorvidt instinkter også bør være avgjørende er det vel mer uenighet om; men hva med for eksempel instinkter knyttet til rettferdighet og rettferdig fordeling? At dette utdefineres som noen spesielt ved populismen, peker også i retning av hvor liten aksept det for følelser i utformingen av moderne rasjonalistisk politikk (se også Mouffe 2005:69). Canovan (1999:16) understreker på sin side at denne troen på en følelseløs tilnærmingen til demokrati er like usannsynlig som å ”keep a church going without faith”. Mot slutten av Grindheims definisjon fremhever han også at vi kan tale om ulike former for populisme. Det er likevel slik at de kjennetegn som lister opp er hovedsaklig å finne innenfor høyrepopulismen. Den grønne venstrepopulismen var nemlig på sin side *ikke* særlig preget av at ”folkets krav [best] tolkes av en karismatisk leder”, selv om også disse bevegelsene ønsket en annen politisk mobilisering.

Disse definisjonene er imidlertid av mer teoretisk og generell karakter. Når man derimot skal undersøke hvordan empiriske analyser av populisme utføres i praksis er det nødvendig å se til de senere års hovedfags- og masteroppgaver (se for eksempel Heie 2007; Johansen 2007; Wold 2005). Også disse oppgavene vier relativt stor plass til en diskusjon av definerings- og kategoriseringsproblematikk med hensyn til populisme.⁵⁰ De varierer imidlertid med hensyn til å etablere en egen definisjon. Heie (2007:9) skriver for eksempel at ”å komme med en allmenngyldig definisjon av populisme kan fortone seg som svært overambisiøst”, og hun gjør det derfor klart at hennes ”målsetting [...] ikke er å komme en slik definisjon, men å gjøre rede for hva

⁵⁰ Johansen: 30 av 131 sider; Wold: 41 av 120 sider; Heie: 22 av 117 sider.

ulike forfattere legger i begrepet”.

Johansen (2007:32-43) derimot konstruerer en egen idealtipe bestående av tre dimensjoner: ”den anti-hegemoniske dimensjonen”; ”hvem er folket?”; ”direkte demokrati”. Til tross for at også han konkluderer med at ”populisme som fenomen og begrep er uklart” (Johansen 2007:45). Bortsett fra et litt merkelig navn på den andre dimensjonen, er dette i og for seg sentrale trekk ved såkalte populistiske partier.⁵¹ Problemet er bare at ønsket om direkte demokrati og folkeavstemninger er en konsekvens av forakten for partier og andre politiske institusjoner, snarere enn det er et definatorisk trekk ved populistisk politikk. Det ville i så fall implisere at et argument for *direkte demokrati*, er et *populistisk* argument. Ønske om direkte demokrati, og dermed økt bruk av folkeavstemninger, er vel så mye et karakteristisk kjennetegn ved opposisjonspartier (jf. Bjørklunds *opposisjon/posisjons*-tese 1997:47), i tillegg til at folkeavstemninger kan forstås som et rent valgteknisk verktøy egnet for å løse politiske stridsspørsmål av en spesiell karakter (Canovan 2002:35).⁵²

Wold (2005) henfaller imidlertid ikke til en slik upresis definisjon. I hans oppgave forstås ”populismen ikke som en ideologi med identifiserbare saksstandpunkter, men som et begrepsmessig rammeverk som ulike saksstandpunkter kan presenteres innenfor.” Wold argumenterer videre for at en slik tolkning av populisme bygger på en diskursiv tilnærming, hvor han ”[identifiserer] visse begreper og begrepsrelasjoner som sentrale i en populistisk diskurs.” Dette er, i følge Wold, ”folkestyre”, ”folk” og ”eliten”. Tydelig inspirert av Laclau og Mouffes diskursterminologi mener han at en populistisk forståelse av politiske konflikter

⁵¹ Operasjonaliseringen til Johansen er også ganske mystisk, ettersom han blant annet mener at en populistisk appell til folket kan operasjonaliseres både som en henvisning til ”folk” og ”borger”.

⁵² Canovan (2002:35-36) skriver om folkeavstemninger: ”Although these institutions are often referred to as ‘direct democracy’, a label that would appear to endorse the populist picture, they need not themselves be infused with populist ideology [...] It must be emphasised first of all that referanda (like elections) *can* be looked at (and sometimes used) in a thoroughly non-ideological way. They can be treated simply as one set of technical devices among others in the repertoire of modern politics”.

hviler på at ”forholdet mellom ’folket’ og ’eliten’ [er] en antagonisme”. Wold kommer imidlertid ikke lenger enn å identifisere denne motsetningen.⁵³

En definisjon som ikke sier mer enn at populisme er et forsøk på fremstille politiske stridigheter som en kamp mellom et konstruert folk og en tilsvarende konstruert elite, sier oss ikke nødvendigvis så mye om populismens politiske gjennomslagskraft, dens betydning for politiske beslutninger, dens påvirkning på opinionen og dens betydning for politikkenes vilkår i samfunnet. Ønsket om å kunne si noe om dette, er nok en del av forklaringen på at så mange tidligere forsøk på å identifisere populismens kjerne ofte ender opp med enten endeløse deskriptive lister over kjennetegn (se særlig Worsley 1969; Hjellum 2001). Slike analyser maler gjerne med en bred deskriptiv pensel og resultatet blir nærmere en fullverdig partibeskrivelse (hvilket naturligvis kan være meget interessant), snarere en dypere forståelse av populisme som politisk fenomen. Andre ganger etableres det en typologi som utelater å definere det helt sentrale: Hva er det avgjørende fellestrekket som gjør det til populisme? (se for eks. Canovans dominerende typologi fra 1981). Hvis vi heller lar en den foregående begrepsklargjøringen danne fundamentet, samtidig som vi klassifiserer ulike former for populisme, tror jeg imidlertid vi kan utvide vår forståelse av populisme; uten å verken bli analytisk-reduksjonistisk eller deskriptiv. Det er, etter min oppfatning, derfor både faglig og politisk fruktbart å etablere enn spesifikk *populismetypologi*.

Typologien vil videre etableres på bakgrunn av såkalte *idealtyper*. En slik konstruksjon kan være tidkrevende og den krever god kjennskap til det fenomen som skal studeres (Bergström og Boréus 2005:172), men den analytiske gevinsten er meget høy. Selve begrepet *idealtipe* forbindes gjerne med sosiologen Max Weber, men for ham fungerer idealtyper på et litt annet måte enn her. I tråd med Bergström

⁵³ I stedet konstruerer han fire populismekriterier ideologiske, retoriske, intensjonelle og posisjonelle (Wold 2005:30-44). De ideologiske kriteriene er til dels grumsete, og de er derfor vanskelig å identifisere. Wold (s.31) skriver at ”populismens ideologi må dermed søkes i å sammenligne ulike populistiske bevegelser”, selv om han (s.32) anerkjenner at ”det kan derfor være grunn til å spørre seg om det ikke det ideologiske innholdet i populismen like gjerne kan anses som et grunnleggende kontekststøtt trekk”.

og Boréus (2005:159) sin fremgangsmåte bruker jeg idealtyper ”mer som raster at lägga över texter”, for deretter å kunne rekonstruere idésystemer.⁵⁴ Typologien vil etter alt å dømme ikke kunne reise i tid og rom. Det er heller ikke meningen. Siden populisme alltid tar utgangspunkt i et bestemt *folk*, er det naturlig at en populistisk appell eller artikulering vil se forskjellig ut, avhengig av hvilket *folk* det tales til. Hvilke samfunnsgrupper som inngår som komponenter i de to aktørene – ”folket” og ”eliten” – vil altså variere avhengig av historisk, kulturell og politisk kontekst. Dette fører naturligvis til at en typologi over *norsk* populisme vil få sin særegne karakteristikk. Samtidig må jeg imidlertid advare mot å ikke se hvilke fellestrekk den norske populismen deler med liknende strømninger, bevegelser og partier, særlig i Europa og delvis i Australia, Canada og USA.

Jeg vil derfor lansere en populismetypologi, som kan være nyttig for å klassifisere populistiske utsagn på en systematisk måte, slik at også variasjonen i populismens politiske fundament kommer tydelig frem.⁵⁵ Det er med andre ord kameleonens politiske farge som skal avsløres. Den første formen for populisme jeg skal beskrive – *distriktspopulismen* – kan knyttes til Ottar Brox og hans innføring av begrepet på slutten av 1960-tallet. Folket var konstituert av lokalsamfunn og ble plassert i et motsetningsforhold til en sentralisert og teknokratisk elite. Den politiske logikken bak denne populismen kan derfor sies å være bygd på en klassisk spenning mellom sentrum og periferi, hvor sentrum oppfattes som en virkelighetsfjern dominant med egen politisk agenda, uten evne til å ta vanlige folks levemåter på alvor.

Den andre typen populisme har jeg kalt *marxistisk populisme*. Den politiske logikken bak denne populismen er dypest sett en slags utgave av marxismen, siden

⁵⁴ Bergström og Boréus bruker dette først og fremst for å analysere ulike idealtyper innen en ideologi eller mellom ideologier. Nå har jeg tidligere argumentert for at populisme ikke er noen ideologi, men vi kan med de ulike populismenes kjennetegn kanskje snakke om en ”tynn” ideologi, i tråd med Freedens (1996) sin distinksjon mellom ’tykke’ og ’tynne’ ideologier.

⁵⁵ Her er det viktig å minne om at det sannsynligvis finnes flere former for populisme. For eksempel fascistisk populisme (se arbeidene til Cathrine Fieschi), konservativ populisme (noe av Canovans arbeider) og nasjonalistisk populisme (for eks Freedens arbeider). Poenget er at disse, så vidt jeg kan se, ikke har hatt noen særlig betydning i norsk politikk.

det handler om populistiske utgave av klassekamp, men i norsk etterkrigshistorie har den kanskje vært tydeligst drevet av maoismen i AKP(m-l) og lignende. Her fremstår alle politiske saker som en kamp mellom folket, som det undertrykte kollektiv, og den dominerende økonomiske og (borgelige) politiske eliten. Marxistiske populistere hevder å snakke på vegne av folk, mot kapitalkrefter som multinasjonale selskaper, storfinansien og bankfolk.

Det tredje typen populisme kom til uttrykk gjennom etableringen av protestpartiet *Anders Langes parti for sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep*. Det handler om det jeg har kalt *nyliberal populisme*. Hovedfiendene er staten og resten av den politiske elite som vedtar skatte- og avgiftspolitikken. Men også byråkratiet blir omtalt i negative ordlag; privatisering og nedbyggingen av offentlige institusjoner blir derimot forherliget. Under henvisningen til folket er det en samling individer. Denne populismen har en politisk logikk som bygger på nyliberale ideer og oppfatninger, og den befinner seg derfor på høyre side i det politiske landskapet.

Den siste og fjerde formen for populisme er i mange tilfeller blitt videreført av de samme partiene som hadde sterke innslag av nyliberal populisme, men nå er fokus på kultur og identitet, snarere enn økonomi og skattelette. Jeg har kalt dette *nativistisk populisme*. Nativisme er kort fortalt drevet av en defensiv nasjonalisme hvor man frykter at det som er nytt og fremmed i kulturell forstand skal fortrenge det opprinnelige. Folket oppfattes i denne populistiske appellen som utsprunget fra nasjonen.

3.2 Typologi: teori og kjennetegn

Tabell 2. Oversikt over ulike typer av norsk populisme⁵⁶

Type \ Kjennetegn	Den politiske dikotomien: folket vs. Eliten	Politisk logikk
Distriktpopulisme	Folk (i distriktene) vs. teknokrater og politisk elite	Sentrumperiferi
Marxistisk populisme	Folket (som en klasse) vs. økonomisk- og borgeligpolitisk elite	Marxisme/maoisme
Nyliberal populisme	Vanlige folk vs. staten og den politiske eliten	Nyliberalisme
Nativistisk populisme	Vårt folk vs. kultur- og den politiske eliten	Defensiv nasjonalisme

3.2.1 Distriktpopulisme

Ottar Brox lanserte altså begrepet 'populisme' i norsk samfunnsforskning for første gang i klassikeren "Hva skjer i Nord-Norge?" fra 1966.⁵⁷ Rent politisk var bevegelsen en reaksjon på etterkrigstidens sektororienterte og blandingsøkonomiske strategier, og den plasserte seg litt til venstre for 'sentrum' i norsk politikk. Utviklingen gikk, i følge Brox, hardest utover folk i utkant-Norge, særlig i Nord-Norge. Definisjon til dels var frikoblet⁵⁸ fra den internasjonale litteraturen på området, selv om Brox var klar over Isaiah Berlin og Peter Worsleys bruk av begrepet i to artikler i 1965.⁵⁹ Likevel har den noen interessante likhetstrekk med den

⁵⁶ Typologien vil imidlertid også vise at populisme har eksistert både på den politiske høyre- og venstresiden, så vel som i sentrum av norsk politikk.

⁵⁷ I boken *Politikk. Bidrag til en populistisk argumentasjon* noen år senere slår Brox (1972:97) fast at "[...] det er vel undertegnede som har ansvaret for at populismebegrepet er kommet i bruk i den norske samfunnsdebatten".

⁵⁸ Dette er noe Ottar Brox selv har bekreftet, se tidsskriftet *Demo* 0206 s.34

⁵⁹ Brox (1966:204) skriver i fotnote 1 for kapittel 15: "At denne betegnelsen de forslagene som er satt fram i denne boka, er jeg blitt oppmerksom på ved lesing av Isaiah Berlins artikkel 'J.G. Herder' i *Encounter*, juli og august 1965, og Peter Worsleys bok 'The Third World', London 1965"

måten det benyttes i dag. Populisme er, i følge Brox (1966:179), det motsatte av sentralstyrt teknokrati;

Populisten, derimot, vil oppfatte Nord-Norge som sammensatt av lokalsamfunn, som igjen er sammensatt av familier. Av dette følger at dersom en skal få til et økonomisk vellykket Nord-Norge, må en prøve å få i gang en økonomisk utvikling i de enkelte lokalsamfunn, hvilket igjen vil si at en må maksimere de økonomiske mulighetene for de enkelte familier.

Begrepet har altså positive konnotasjoner, og det handlet i stor grad om å lytte til folket, særlig i Nord-Norge – og etter hvert distriktene mer generelt, som ble utsatt for teknokratiske overgrep av eliten i Oslo. Slik sett minner dette om Hjellums første kjennetegn: at populisme er sentrumsfiendtlig. Men det er altså ikke slik at et definitorisk kjennetegn ved populismen, som sådan.

Populistens politiske selvlegitimering tar utgangspunkt i et negativt syn på dagens demokrati, hva gjelder demokratiets funksjonalitet og demokratidefinisjonen. Denne broxianske populismens anti-institusjonelle trekk var nettopp basert på en kritikk av institusjonenes funksjon og samfunnsforståelse, snarere enn et ønske om å fjerne staten og dens byråkrati *per se*. I stedet ble det argumentert for at ”folk [...] må lære hvordan styringsorganene kan bringes til å fungere mer direkte til fordel for vanlige menneskers målsettinger” (Brox 1972:98) og at ”folk må rett og slett slutte å la seg fjernstyre av uerkjente økonomiske lover” (Time 1972:17). Det første sitatet viser imidlertid at denne populismen har intellektuelle trekk, og at den vender seg til folk ovenfra, på en litt belærende måte. Populistene skal ”lære” folk hvordan byråkratiet og de politiske institusjonene skal reformeres for å tilfredsstille ”vanlige folk”. Når det gjaldt den dominerende forståelsen av demokrati mente for eksempel PAG-miljøet (1972:12, opprinn. utheving) at ”det rådande velstandmgrepet er for snevert og dekker til faktorar som kunne opne for ei *demokratisering*, ei realisering av ei *kvalitativ* ny framtid”.

Populismebegrepet til Brox ble anklaget av andre venstreorienterte grupperinger for å forsøke å viske vekk klassemotsetningen, gjennom å fokusere på det den kjente norske politiske sosiologen Stein Rokkan kalte konflikten mellom

sentrum og periferi. Dette var i følge Brox et uttrykk for en misforståelse, for begrepet ble lansert som et supplement; ”et alternativ til sektortekningen”:

En *populistisk politikk* bygd på en slik [forholdene som ble beskrevet i Hva skjer i Nord-Norge] populistisk analyse, tar sikte på gjøre vilkårene best mulig for flest mulig lokalsamfunn, og bransjene eller sektorene er *midler* som en kan spille men for å oppnå dette målet.

I motsetning til marxistiske og sosialdemokratiske analyser som tar utgangspunkt i henholdsvis *klasser* og *sektorer*, tar det broxianske populismen utgangspunkt i et samfunnssyn hvor de grunnleggende bestanddelene er *lokalsamfunn* (Brox 1972:98). Som den radikale akademiske aksjonisten Brox var, ville han på ingen måte underkjenne behovet for en klassekamp. Hans populistiske standpunkter var snarere av pragmatisk og instrumentell karakter: ”[...] vi mener vi har erfaring for at det er lettere å mobilisere folk til aksjon for lokalsamfunnet enn til klassekamp.” Det betyr ikke at denne populismen så med positive øyne på kapitalismen, i stedet ble det argumentert for ”ein anti-kapitalistisk strategi og eit samfunn med reell folkeleg kontroll med samfunnsutviklinga” (Aarsæther 1979:15)⁶⁰, og slik sett var denne bevegelsen også anti-hegemonisk.

Det politiske språket skulle være slik at ”dei fleste kan *forstå*” og den skal beskrive ”ein røyndom de fleste kan *kjenne seg igjen i*” (Time 1972:9, opprinn. utheving). Anti-elitistiske trekk kommer gjerne til syne ved at visse grupper i samfunnet hevdes å ha tilrøvet seg makt, på bekostning av folket, og det gjør at hele demokratiet perverteres. ”I vårt parlamentariske demokrati spelar partia rolla som ’folket’”⁶¹, skrev Einar Jetne i artikkelen ”Statsmakt og klassesamfunn” i 1970, før Sveinung Time (1972:17) to år senere slo fast at nettopp denne ”situasjonen [...] er eit utgangspunkt for populistisk arbeid i Noreg i dag”. I distriktspopulismen understrekes og fremheves det at ”folk [må] på lokalplanet (by, bygd, arbeidsstad)

⁶⁰ Dette skal etter alt å dømme skje, slik det beskrives i PAG-antologien fra 1972, ved å klargjøre ”grunnleggjande, kvalitative menneskerettar på ei rekke plan og vise korleis desse ikkje kan verkeleggjerast innafor kapitalismens økonomiske og politiske lover. Ein må vise korleis kapitalismen – for i det heile å kunne ekspandere og utvikle seg – nettopp trugar og øydelegg desse verdiane gjennom sentralisering, maktkonsentrasjon og ressursøyding”. (s.13-14)

⁶¹ Sitert i *Norsk Populisme* (1972) s.16

gjennom sitt *daglege* politiske arbeid ha *makt og rett* til å bestemme over sin eigen kvardag utan å vere bundne av kapitalmakt, profittkrav, ein sentralistisk stat eller eit parti – eller av eksperter og byråkrater i teneste hos noen av desse” (Time 1972:11).

Innenfor denne politiske kretsen portretteres naturligvis EF i negative ordlag; et system som åpenbart står i motsetning til folket. ”Folkerørsla [er] eit nytt og reelt interessefelleskap, bygd på visse grunnleggande verdiar og menneskerettar som det norske folk vil ta vare på [...] og EEC er eit trugsmål mot desse” (Time 1972:14). Populistene hevder at dagens elite – for eksempel politiske partier og organisasjoner – fører en ’splitt og hersk-teknikk’ over folket. Distriktpopulistene mener at motstanden og opprøret mot nettopp denne teknikken begynte med folkerørsla mot EF, men at dagens politiske situasjonen fortsatt er kjennetegnet ved at ”folket [er] splitta opp, utan maktskapande kontaktsjansar” (Time 1972:12). Her ser vi tydelig bildet av et i utgangspunktet enhetlig folk, og det understreker den distinksjonen jeg tidligere trakk opp mellom en *populistisk* og en *demokratisk* appell. Her er den fundamentale forskjellen nettopp skille mellom referansen til henholdsvis et homogent eller pluralistisk ’folk’.

Distriktpopulismens argumenterer for at ”ein må ta utgangspunkt på det lokale plan for å skape ei veksande samfunnmessig *mot-makt* til det som trugar verdiane og rettane til folk flest” (Time 1972:17). De opprinnelige partiene har sviktet folket: ”partipolitikarane er blitt *administratorar av [...] samfunnsutviklinga*” og de politiske alternativene har forsvunnet: ”alle stortingspartia i dag kan seiast å vere ’sosialdemokratiske’, dei administrerer kapitalismen på en sosialdemokratisk måte” (Time 1972:15-16, opprinn. kursiv). Det konspiratoriske ved den politiske analysen kommer derimot til uttrykk ved påstander om at ”det offisielle skilje mellom

partia blir oppretthalde for å gi eit inntrykk av verkelege alternativ” (Time 1972:16).⁶²

Distriktspopulismen, slik jeg har beskrevet den, er i dag godt representert i norsk politikk, kanskje særlig gjennom Senterpartiet. Dette er ikke så unaturlig, siden Senterpartiet i stor grad vektlegger distriktpolitiske saker. Det at de andre partiene er relativt passive på dette feltet, gjør at Senterpartiet dominerer ”urban-rural dimensjone” (Aardal m.fl 2004:38). I en kronikk i Dagbladet (01.02.08) hevdet stortingspolitiker fra Senterpartiet, Per Olaf Lundteigen, at: “En stadig mektigere Oslo-elite ignorerer erfaringen og kyndigheten til folk utover i landet”. Gjennom slike utspill bidrar Lundteigen til opprettholde bildet av et fundamental politisk konflikt mellom ”Oslo-eliten” og folket (i distriktene).

Deler av dette populistiske tankegodset er imidlertid ikke forbeholdt Senterpartiet og andre distriktpolitiske grupperinger. Allerede i 1971 skrev Hartvig Særtra boken med den selvforklarende tittelen *Populismen i norsk sosialisme* (1971).⁶³ Særtra var imidlertid ikke helt fornøyd med bruken av begrepet populisme, og da boken kom ut med ny tittel i 1973 var den endret til *Den økopolitiske sosialismen*. Denne tittelendringen viser imidlertid at Sætras forståelse av populisme lå tett opp til det vi kan kalle ”økologisk sosialisme”. Uansett, denne populismen fikk på relativt kort tid en sentral plass i en sosialistisk bevegelse som kanskje allerede bar med seg populistiske trekk, nemlig Sosialistisk Folkeparti (Paulsen 1982). Dette partiet ble institusjonalisert i den norske partifloraen i 1961 etter en utbredt misnøye med Arbeiderpartiets utenrikspolitiske prioriteringer. I PAX-leksikon kan vi lese at også denne bevegelsen kan tolkes som en reaksjon på omgivelsene: ”SFs organisasjon og sjølførståelse ble på et vis et negativt avtrykk av omstendighetene

⁶² Andre venstreradikale alternativer blir heller ikke ansett om reelle alternativer: ”Vår partivil gjeld ikkje berre dei borgarlege/sosialdemokratiske partia. Like tvilsomt er arbeidet for å dann eit ’revolusjonært marxist-leninistisk parti’ her i landet, for a gjennomføre ein valdeleg revolusjon”.

⁶³ En mer musikalsk kobling ble gjort innen for norsk visesang: “I Norge var visebølgen på topp i tida rundt og like etter folkeavstemninga om norsk medlemskap i EF i 1972, og var da også en politisk faktor. De norske politiserende visene har stort sett forkynt en blanding av populisme og sosialisme.” (M. Li – Pax Leksikon).

rundt stiftelsen”. Som vanlig bygde legitimeringsargumentasjonen på at det var behov for ”fornyelse i norsk politikk”, og SF ”framstilte seg som et annerledes, mer moralsk alternativ enn de gamle partiene” (Pax Leksikon 1978). Innenfor denne populisttradisjonen ser vi også en videreføring av distriktspopulismen, men den har et større preg av å være miljøvernorientert.

Et typisk kjennetegn ved partier som anklages for å ha populistiske trekk, er at de ikke ser på seg selv som populist. Dette henger åpenbart sammen med begrepets negative konnotasjoner. SV-politiker Øystein Djupedal ønsker imidlertid å nyansere denne forståelsen, når han blir spurt om SV er *populistiske*:

“Nei. Ikkje i negativ forstand. Men om det vil seie at vi er opptekne av saker som veljarane er opptekne av, så kan det stemme. Populisme kjem vel av populus eller kva det heiter, altså *folket* på latin. Det er bra å vere oppteken av det folket er opptekne av. Men om populisme tyder at du stadig endrar politikk fordi du trur det vil få veljarane til å like deg betre, så er SV det minst populistiske partiet i Noreg. Vi har stått fast på prinsippa våre i val etter val. Vi går inn for CO2-avgift på bensin, høgare elavgift og mot skattelette. Det er ikkje populisme.”⁶⁴

Sosialistisk venstreparti blir likevel blitt beskyldt for å være populistisk.⁶⁵ Todal Jensen sier for eksempel at ”Både partia [SV og Frp] driv med det somme kallar populisme eller verhanepolitikk. Både har ein veldig høg medieprofil, og partileiarane har vide fullmakter”. Men han konstaterer at dagens SV “ikkje [har] forankring i den venstrepopulistiske tradisjonen frå Ottar Brox og gjengen hans.”

⁶⁴ Et intervju med Øystein Djupedal i Dag og Tid nr. 18, laurdag 3. mai 2003

⁶⁵ Janne Haaland Matlary i en artikkel på minerva.no: ”Det er faktisk slik at utenriks- og sikkerhetspolitikk er blitt helt sentrale for innenrikspolitikk. Dette er tilfelle for SV, som gjennom sin populisme i disse spørsmål bringer dem inn i norsk debatt.” I en annen artikkel sier Matlary at: “Det populistiske elementet i sikkerhets- og forsvarsdebatten er meget tydelig i SV, og det nye her er kun at populistiske utspill på feltet er hyppigere i regjering enn utenfor”. Matlary opererer nok imidlertid med en litt annen forståelse av populisme.

3.2.2 Marxistisk populisme⁶⁶

For noen kan det kanskje fortone seg som en uinteressant og obskur akademisk øvelse å skulle trekke paralleller mellom marxisme og populisme, blant annet siden de åpenbart er henholdsvis en tykk og en tynn ideologi.⁶⁷ Dette avsnittet må heller ikke forståes dit hen at jeg mener marxisme nødvendigvis har populistiske trekk. Det er snarere motsatt: Jeg beskriver hvordan en populisme med marxistiske trekk kan se ut, slik også Hjellum (2001) er inne på, når han hevder at populismen har et ”islett av radikalisme i form av støtte til grasrota, folket”. Internasjonalt ser det ut til å være minst to måter å koble populisme og venstreradikal politikk på, og begge skiller seg fra den norske økologisk-sosialistiske varianten jeg nettopp har beskrevet. For det første pekte Minouge (1969:201), med referanse til Isaiah Berlin, på at de russiske og de amerikanske populistenes politiske mål ikke var uten kontemporær relevans:

”Referring to the slower tempo of industrialization on various ‘underdeveloped’ countries [Berlin] remarks that it is in Populist ideas which lie at the base of much of the socialist economic policy pursued by these and other countries today. And we have seen Professor Pollack casting the American populists in the rôle of critics of capitalism and industrialism in general”

I USA var populistene opptatt av å forsvare folkets interesser mot finansinstitusjoner, Wall-Street-kapitalister og lokale økonomiske institusjoner. Disse populistene ønsket ikke et sosialistisk samfunn, men deres politiske motstandere – eliten – minner om sosialistenes erklærte fiender. I russisk kontekst kan man identifisere i det minste to bruksområder for populisme (Pipes 1964 i Taggart 2000) For det første ble det brukt i en klassisk anti-intellektuell forstand om de som mente at ”folket” var ”superior to

⁶⁶ Som nevnt innledningsvis er populisme delvis en språklig konstruksjon hvor den politiske virkeligheten reduseres til en kamp mellom folket og eliten. I tradisjonell marxistisk analyse er også politikken en dialektisk kamp mellom to grupper: arbeiderne og kapitalistene; to kategorier som delvis overlapper med folket og eliten. Forskjellen er imidlertid at mens den marxistiske konflikten er ment å gjenspeile objektive forhold, er folket og eliten i større grad konstruert ut i fra omgivelsene og de politiske formål bevegelsen er ment å tjene. Det selvfølgelig innvendes at en politisk analyse basert på en klasseanalyse er like fullt en teoretisk konstruksjon, som en analyse som er basert på enten lokalsamfunnet, familien eller individet. De er alle teoretiske antagelser om hvordan samfunnet drives fremover.

⁶⁷ Denne kritikken rammer forøvrig også forholdet mellom nyliberalisme og populisme. Men en annen aversjon mot å gjøre nettopp koblingen mellom marxisme og populisme tror jeg kommer av at populisme i dag forbindes med høyresiden og politikk som spiller på fremmedfrykt og egoisme. Dette er politiske standpunkter som står de fleste marxister fjernt. Men som blant annet Kazin (1998) viser var jo populistiske strømninger i utgangspunktet forankret på venstresiden, om ikke i så radikale politiske retninger som marxismen.

the educated elite". For det andre beskrev det de som "belived that Russia had its own indigenous possibility of reaching socialism through bypassing capitalism" (Taggart 2000). Den andre fusjonen mellom populisme og marxisme er å finne i arbeidene til post-marxisten Ernesto Laclau. Han forsøker å forklare hvordan en populisme med marxistisk logikk ser ut. Laclau (1997:93) skriver:

"Klasser kan ikke hævde deres hegemoni uten at artikulere folket til deres diskurs, og denne artikulasjons særlige form vil i de tilfælde hvor en klasse søker at konfrontere magtblokken sin et hele, være populisme"

Det er en forståelse av det homogen folket og den homogene eliten som gjør at dette får et populistisk uttrykk. I og med at tanken om folkets rett til å styre er helt sentral i ethvert demokrati, kan ikke klassene føre en politisk kamp uten at det gjøres på vegne av "folket". Laclau mener derfor at det han kaller "sosialistisk populisme" ikke er den mest tilbakestående form for arbeiderklasseideologi, men den mest avanserte, i betydningen *gjennomførbare*. Med det mener han at en slik politikk finner fotfeste når "det lykkes arbejderklassen at fortætte en given samfundsformations demokratiske ideologi med dens egen ideologi" (Laclau 1997:92). Videre argumenterer han for at dette er det "populistiske" karakter ved de suksessfylte sosialistiske bevegelesene som maoismen og det italienske kommunistpartiet.

I Norge ser vi tendenser til slike populistiske virkelighetsbilder innenfor den revolusjonære venstresida i norsk politikk representert ved AKP(m-l) og senere Rød Valgallianse. Beskrivelsen av arbeiderklassens "nøkkelrolle" i studiesirkelheftet *Bli med AKP(m-l)* fra 1987 er illustrerende i så måte:

"Arbeiderklassen er den største klassen. Den er konsentrert på mange store arbeidsplasser. Den er godt organisert, med fagforeninger med stor oppslutning. Den har rike kampradisjoner. Sosialistiske ideer har alltid stått sterkt. Arbeiderne har alt å vinne på sosialismen, som er et samfunn der [...] folket har makta" (Elstad & Johansen 1987:48)

Det legges heller aldri skjul på denne grupperingens anti-elitisme. Og det henvises ofte til konspiratoriske forestillinger om at samfunnet styres av "elitenes felleskap" (s.33) eller "Aftenposten og Dagbladet, [...] topp-sjiktet i DNA, de andre borgelige partiene

og LO-toppen” (s.174). Oppgaven for de revolusjonære er sterkt understreket og igjen så ser vi forestillingen om å være folkets politiske agenter: ”Vi lever som folk flest [...] men vi skal gjøre noe mer. Vi bruker også livet vårt til å jobbe for at verden skal forandre seg, og for at forholda skal bli bedre for folk flest” (Elstad & Johanssen 1987:15).⁶⁸

I forbindelse Lund-kommisjonen kom det fram at deler av den radikale venstresida var blitt overvåket, sannsynligvis med begrunnelsen om at de utgjorde en trussel mot det liberale demokratiet. Leder i Bergen RV, senere leder av RV, Aslak Sira Myhre mente at Lund-kommisjonens konklusjoner og ”avsløringene av den norske staten og Arbeiderpartiets hemningsløse lovbrudd de siste 50 årene” har gjort at det er ”mange som har funnet det nødvendig å hente fram gamle skremselsbilder.” I et innlegg i Bergens Tidende (11.07.1996) ser han seg nødt til presisere RVs politiske mål og virkelighetsforståelse (mine uthevinger):

”[Vi] mener at folk må reise seg og styre sine egne liv og sine egne land og arbeidsplasser sjøl. Dette skjer ikke gjennom å putte en hvit lapp i en urne 2. hvert år. *Folk må ta makten fra politikere og pengefolk for å kunne realisere et virkelig demokrati.* De tingene som Lund-kommisjonen nå har avslørt av lovbrudd og overgrep mot enkeltmennesker og grupper, tyder ikke akkurat på at det demokratiske sinnelaget er sterkt hos verken Arbeiderpartiet eller hos de som styrer politi og militæret [...] *Vi slåss ikke for at partiet RV skal styre folk [...] Vi slåss for at folk skal få styre sjøl, nå og i framtida. [Jeg] ber folk om å huske at det er ikke vi, eller AKP eller andre på den revolusjonære venstresida som har brutt de "demokratiske" spillereglene i dette landet.* [Det] har derimot den norske staten utsatt oss for, og før oss NKP, stadig med Det norske Arbeiderpartiets ledelse som initiativtaker eller heiajeng.”

En populistisk diagnose av kvaliteten på dagens demokrati er alltid relativt dyster. Det er *det* som legitimerer populistenes videre argumentasjon og politiske mål og virkemidler. I dette tilfellet blir dagens demokrati presentert som et utilstrekkelig shumpeteriansk demokrati, hvor folk bare får muligheten til å velge mellom ulike politiske eliter gjennom stemmeseddelen hvert andre år. Videre argumenteres det for

⁶⁸ Et annet eksempel er ”AKP-medlemmer er – og skal være – ’vanlige’ folk” (s.167)

at makten egentlig ligger i hendene til (borgelige) politikere og ”pengefolk”, mens folket er fratatt sin mulighet til å ”styre sine egne liv og sine egne land og arbeidsplasser sjøl.” Populister fremstiller alltid seg selv som de ekte forsvarene av et reelt demokrati, og i tråd med dette er naturligvis RV det eneste partiet som ”slåss for at folk skal få styre sjøl, nå og i framtida”. Det argumenteres til og med for at det er de andre partiene som har ”brutt de ’demokratiske’ spillereglene”.

Under dette avsnittet om mulighetene for populistiske virkelighetsbilder på norsk venstreside er det grunn til gjøre oppmerksom på at dette overhodet ikke gjelder alle venstreradikale strømninger. Et eksempel som illustrerer dette godt er et utdrag fra et Studiehefte for sosialistisk teori og praksis (nr. 4, 1974) med tittelen *Veien til sosialismen*:

”[...] gruppene i en [sosialistisk] allianse har både felles interesser, de har særskilte interesser, og det kan opptre motstridende interesser mellom dem. Av denne grunn er det ikke tilstrekkelig å bare snakke om ’folket’. Vi må også kunne skille mellom de ulike gruppene for å ta stilling til slike problemer og kunne løse dem. Det finnes andre syn på det sosiale grunnlaget for en sosialistisk bevegelse. Enkelte hevder at det utelukkende er arbeiderklassen som har interesse av sosialismen. Andre hevder at motsetningen går mellom monopolkapitalen (ikke hele borgerskapet) og hele folket (innebefattet andre kapitalister og småborgerskap) I neste avsnitt vil vi begrunne hvorfor dette neppe er riktig”.

Her understrekes det nettopp at folket ikke kan oppfattes som en homogen gruppe, hvilket var (jf. avsnitt 2.5) en av de mest karakteristiske kjennetegn ved en populistisk appell. Dette viser også det åpenbare ved at man sågar kan føre en radikal politikk uten å fremstille en dualistisk politiske virkelighet.

3.2.3 Nyliberal populisme

’Nyliberalisme’ som politisk betegnelse har blitt, slik Thorsen & Lie (2007:33) skriver, et moteord de siste tjue årene. Plassert langs en økonomisk høyre-venstreakse er det liten tvil om at denne retningen representert ytterst på høyre side. Mange av de

senere års populistiske partier har tilhørt den radikale høyresiden⁶⁹, og de har da også artikulert mange såkalte nyliberale standpunkter (se også Rydgren 2004:26). Det er derfor ikke så overraskende at fremveksten av litteraturen om og bruken av *populisme* faller sammen med en generell nyliberal politisk utvikling. Appellen har hatt – og har fortsatt – en klar økonomisk slagside, og det ”nye” ved nyliberalismen har da også vært assosiert med det økonomiske aspektet ved den liberale tradisjonen (Thorsen & Lie 2007:33). Innholdet i nyliberalisme har vært mye debattert, delvis fordi det i likhet med populisme er blitt brukt for å stemple politiske motstandere, snarere enn for å beskrive egen politikk og ideologi. Thorsen & Lie (2007:45) gir oss imidlertid denne definisjonen:

”Nyliberalisme er eit relativt laust kopla sett av politiske oppfatningar som legg vekt på at den einaste legitime rolla til staten er å sikre det enkelte menneskets fridom, spesielt økonomisk fridom, med sterk vekt på den private eiendomsretten. Resultatet av eit slikt syn er at staten bør vere av eit minimum eller i den minste vere drastisk redusert i både styrke og storleik. Alle overtramp utover denne eine legitime rolla vert sett på som uakseptabel framferd”.

Det er denne politiske logikken som driver den nyliberale populismen. I en slik oppfatning viderefører paradoksalt nok på mange måter den marxistiske populismens fokus på økonomiske forhold. Det er kanskje ikke så overraskende i og med at både marxisme og nyliberalisme i stor grad oppfatter økonomiske forhold som determinerende for samfunnsutviklingen (se også Bergström og Boréus 2004:151). Den politiske elite og byråkrati blir betraktet som en felles elite, som gjør at folket får mindre penger enn de ellers ville fått, og derav denne populismens anti-elitistiske holdning. I norsk sammenheng kom denne nyliberale protesten, som tidligere nevnt, tydelig til uttrykk gjennom Anders Langes karakteristiske krav om en sterk reduksjon av ”skatter, avgifter og offentlige inngrep”. Bjørklund (1981:14) har også dokumentert at mistillit mot de sittende partier generelt og politikere spesielt var en sentral del av hva vi, med min begrepsbruk, kan kalle ALPs tynne ideologi. Langes

⁶⁹ Dette gjelder kanskje særlig det danske Fremskridtspartiet og norske Fremskrittspartiet. Rydgren (2004:26) gjør oss imidlertid oppmerksom på at disse radikale høyrepartiene generelt først og fremst er ’høyre’ når det gjelder sosiokulturelle politiske spørsmål.

partiet gikk rett inn på Stortinget i 1973⁷⁰, men Lange selv døde brått etter partiets gjennombrudd, og partiet fikk ingen stortingspolitikere i det påfølgende Stortingsvalget i 1977. I 1978 overtok den senere så karismatiske politikeren Carl I. Hagen som partiets formann og vi har gjennom hans lederskap fått et ”Fremskrittsparti [som] ved ulike anledninger har presentert en versjon av nyliberalisme i en populistisk utgave” (Bjørklund 2004:414).

I grove trekk kan denne populismen karakteriseres av *skatteprotest* og *individualisme*. Både Lange og Hagen hevdet å kanalisere folkets frustrasjon og misnøye overfor, det de mente var, unødvendig høyt skattetrykk. På 1970-tallet var den rådende oppfatning over hele Skandinavia at man måtte opprettholde skattenivået for å sikre velferdsordninger, men Lange og Hagen opponerte mot dette standpunktet (Bjørklund 2004:415), i tråd med populismens anti-hegemoniske trekk. De var begge inspirert av den danske skattejuristen Mogens Glistrup og de strømningene som rørte seg i Danmark. Men for å trekke linjen enda lenger tilbake kan det være verdt å nevne den såkalte *poujadismen* i Frankrike tidlig på 50-tallet. Bevegelsen var et protest mot skatter, den parisiske dominans, byråkratiet og politikere i sin helhet (Taggart 2000:77). Representanter for denne formen populisme er alle overbevist om at vanlige folk får det bedre ”ved å rulle statens makt tilbake, til fordel for markedet, vil byrder og goder kunne fordeles uten politikernes mellomkomst.” (Bjørklund 2004:414)

Denne populismens individualistiske trekk gjør at den minner om den amerikanske; som var – i tråd med amerikansk kultur generelt – individualistisk orientert⁷¹ (Brox & Hompeland 1978). Den amerikanske presidenten Ronald Reagen – og den britiske statsministeren Margaret Thatcher – er i senere tid blitt selve symbolene på disse nyliberale strømningene og individualiseringstendensene mange vestlige demokratier opplevde utover på 1980-tallet. Dette var en politikk som

⁷⁰ Partiet til Anders Lange fikk svært overraskende 5% av stemmene, hvilket tilsvarte 108 000 velgere.

⁷¹ Også denne bevegelsen ønsket å nå sine politiske mål innenfor det eksisterende systemet.

appellerte til Hagen, og han skriver i sine memoarer (2007:83-84): ”Jeg hadde ingen problemer med offentlig å gi uttrykk for at disse to var sterke forbilder, selv om de ble slaktet av alle forståegpåere i Norge”.

Under den populistiske appellen til ”folk flest” eller ”vanlige folk” skjuler det i en samling hardtarbeidende enkeltindivider, som staten kontrollerer gjennom byråkrati og andre reguleringer. Individualismen har imidlertid ikke bare en økonomisk side, den er også knyttet til moral. Det innebærer en forakt for elitens moral – gjerne referert til som ”politisk korrekthet”. Populistenes forhold til vanlige folk, hvor det sentrale er respekten for hva folk fornemmer og oppfatter. Dette oppsummeres meget presist av Frp-formann Siv Jensen under en av hennes 1.mai-taler, hvor hun gjør rede for hva politikk bør handle om:

Det dreier seg om sunn fornuft. Det handler om å ta folk på alvor, lytte til folk, snakke med folk og ikke sette seg på sin høye hest og fortelle folk hvor dumme de er [...] Hvis det er populisme å lytte til folks hverdagsproblemer og forsøke å løse dem, da er jeg stolt av å lede et populistisk parti”

3.2.4 Nativistisk populisme

Fra begynnelsen av 1990-tallet har mange vesteuropeiske land sett en fremvekst av enda en bestemt ny type politiske partier.⁷² Det handler om politiske partier som gjerne blir beskrevet som enten ”combination of neo-facism and new populism [...] on the far right” (Taggart 2000:75), ”xenophobic, exclusionary populism” (DeAngelis 2003:75) eller en kombinasjon av ”etno-nationalism, främlingfientlighet, högerauktoritära positioner på sociokulturella frågor och en populistisk systemkritikk” (Rydgren 2002004:198). Her er det nesten like mange betegnelser som det er artikler og bøker publisert om emnet. En av dem som lenge har studert partiene på ytre høyre fløy, statsviteren Hans-Georg Betz (2008), har nylig

⁷² Det er imidlertid ingen forutsetning at det er snakk om et nytt parti. Noen ganger er det heller slik at vi kan spore en endring i språket til for eksempel tidligere nyliberal-populistiske eller etno-nasjonalistiske partier.

argumentert for det han mener er ”The Nativist Agenda of the Radical Right”.⁷³ Her hevder han at denne identitetsbaserte politikken til de høyrepopulistiske partiene ikke er en tilbakevending for fascistiske- eller nyfascistiske ideer, slik noen har hevdet (for eks. Taggart 2000; 2004:271).⁷⁴ Vi bør heller, oppfordrer Betz (2008:2), analysere det som en ”revival of an old strand of exclusionary nationalism – nativism”;

”[...] nativism represents a form of defensive nationalism, based on the notion that ‘some influence originated abroad’, poses a threat to ‘the very life of the nation from within’. The result is a ‘suspicion of disloyalty’ directed against minorities deemed unable or unwilling to conform to the rules and way of life of the nation. In the nativists’ eyes, new immigrants entered the country with ‘the set purpose to form and maintain distinct communities within the community, not only unable but unwilling to be assimilated politically or socially, intellectually or morally’.

Selv om Betz definerer nativisme ut i fra en amerikansk kontekst, er parallellen til argumentasjonen til bestemte europeiske populistpartier slående. Utdrag fra Dansk Folkepartis prinsippprogram kan brukes som illustrasjon. Partiet mener at økt innvandring vil ha ”vidtrekkende, ødeleggende virkninger ikke blot for Danmarks befolkningssammensetningen, men for hele befolkningsstrukturen”, og at det er ”farligt og skadeligt at nedbryde landenes identitet. Et identitetsløst, multikulturelt Europa vil ligge åbent for antidemokratiske og voldelige bevægelser.” En nativistisk populisme er derfor først og fremst et forsvar for ”vårt folk”, slik Canovan fremhevet den andre formen for en populistisk appell til ’folket’. Denne forestilling om at ”vårt folk” er truet gjør at en nativistisk populisme naturligvis blir særlig opptatt av innvandrings- og integrasjonspolitikken⁷⁵, med hovedvekt på assimilering av ulike innvandrergrupper.

⁷³ Artikkelen ”Culture, Identity and the Question of Islam: The Nativist Agenda of the Radical Right” blir snart publisert i *Encyclopedia of the Extreme Right* (Davis, 2008)

⁷⁴ Allerede i 1969 noterte Wiles (s.176) at til tross for at ”there is very much populism in fascism” så er det noen fundamentale forskjeller: ”the main things that differentiate it from true populism are elitism, the cult of violence, the rejection of religion and the demand for obedience to the leader”.

⁷⁵ Dette avsnittet bygger i stor grad på *Innvandrings- og integreringspolitikk. En komparativ analyse av Fremskrittspartiet, Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna*. (Jupskås 2007d)

Et parti som Fremskrittspartiet mener at i tråd med slik tankegang at ”innvandrene har en plikt til å tilpasse seg det norske samfunnet”. Verdier, identitet og religion fått en større plass på den politiske dagsorden (for eksempel Hylland Eriksen 1997), kanskje særlig etter 11.september 2001. De populistiske partiene har tatt på seg oppgaven å beskytte den kulturnedarvede identiteten, og eksplisitt agitert mot et multikulturelt og multietnisk samfunn. Igjen kan det illustreres ved Fremskrittspartiet. De ”aksepterer ikke påstanden [...] om at Norge er et flerkulturelt samfunn, og [de] går slett ikke god for de kulturellevistiske implikasjoner av [...] multikulturell tekning.” Etablisementet driver en ”naiv selvfornektelse av verdiene i vår tradisjonelle kristne kultur”, for å si det med partiformann Hagens egne ord. Dermed forfekter denne populismen en politikk som favoriserer – enten direkte eller indirekte – det ”ekte folket”, de som er etnisk norske og praktiserer norsk protestantisk kultur: ”The Natives”.

Videre kan denne populistiske reaksjonen analyseres som en kritikk av den dominerende politiske rasjonalismen og universalismen (se Mouffe 2005), hvor det ikke tas hensyn til mer følelsesbaserte størrelser som identitet, tilhørighet og kulturell trygghet. Et utdrag fra Dansk Folkepartis partiprogram (2002) kan illustrere dette:

”[...] vores forpligtelse som nation angår først og fremmest den danske kultur og dens kristne idégrundlag. Denne forpligtelse kan kun varetages i Danmark. Vi har derimod ingen pligt til at fremme andre landes religioner, kulturer eller sprog. Vi har heller ingen forpligtelse til at afstå fra at beskytte vores kulturelt bestemte tro, normer, traditioner og holdninger”.

Disse partiene argumenterer derfor for økt innslag av folkeavstemninger knyttet til innvandrings- og integreringspolitikk (Jupskås 2007d). Dette kan forstås som en anti-institusjonell holdning, hvor det representative demokratiets oppleves som mangelfullt og lite handlekraftig i møte med innvandringsproblematikken. Innvandring oppfattes av populistene som en byrde for samfunnet, snarere enn en ressurs. En økende innvandring kobles videre til kriminalitet, uansvarlig asylpolitikk,

sosial ustabilitet og demokratiets fremtid (Jupskås 2007d:18). Med andre ord: Den truer ”vårt folk” og dets tradisjoner.⁷⁶

Nativismen, slik Betz beskriver den, kan i forhold til norsk politikk sannsynligvis dateres til innspurten av valgkampen i 1987. Fremskrittspartiets formann leste opp beskjeden fra det berømte forfalskede *Mustafa-brevet*. Dette ble presentert som en beretning fra en innvandrende muslim om hvilke utviklingstrekk de ønsket i det norske samfunn. Overskriften i VG dagen etter var ”Høytlesning mot asylsøkere”. Brevet inneholdt påstander om at muslimene sakte, men sikkert, ødelegge den kristne kulturarven og forvandle Norge til en muslimsk stat. Dette lokalvalget er senere også blitt betegnet som det første innvandringsvalget (Bjørklund & Bergh 2005). Stemmegivningen førte blant annet til en tredobling av Fremskrittspartiets oppslutning.

På midten av 1990-tallet kom innvandring for alvor på dagsorden i den politiske debatten. En nativistisk holdning kommer raskt til uttrykk i blant annet Fremskrittspartiet.⁷⁷ Hagen (2007:241) mener at de andre partiene preges av snillisme og naivitet, og den antielitistiske holdningen, vi kjenner igjen fra andre populistiske retninger, er meget fremtredene: ”i stedet for å være realistiske, tiljubler og idealiserer de øvrige partier det flerkulturelle og flerreligiøse samfunnet. [...] De ønsker seg et flerkulturelt samfunn hvor vi gir blaffen i de tradisjonelle verdiene forfedrene våre har gjennom århundre har etablert”. Motstanden mot utvanningen av det opprinnelige, er ikke nødvendigvis basert en hierarkisk forståelse av ulike kulturers

⁷⁶ Disse standpunktene skiller de populistiske partiene fra de etablerte partiene. Der kulturelt mangfold både et positivt og naturlig trekk ved samfunnsutviklingen. De andre partiene er også opptatt av det moralske aspektet; blant annet sier norske Arbeiderpartiet i sitt partiprogram for 2005-2009 at de ønsker en ”human, solidarisk og rettsikker flyktningpolitikk... Norge har en klar moralsk forpliktelse til å ta sitt ansvar for mennesker i nød”.

⁷⁷ Partiene mener at en økonomisk lønnsom (med tanke på velferdsstaten), moralsk riktig og kulturelt forsvarlig integreringspolitikken består av tiltak og reguleringer som tar sikte på at innvandrerne assimileres i de respektive samfunn hvor de bosetter seg, med særlig vekt på det kulturelle aspektet. Partiene tar enten eksplisitt, slik som Sverigedemokraterna og Dansk Folkeparti, eller implisitt, slik som Fremskrittspartiet, avstand fra et multikulturelt samfunn. Ansvar for å tilpasse seg majoritetssamfunnet – deres verdier, normer og regler – ligger utelukkende hos den enkelte innvandrer. Kravene for å oppnå statsborgerskap skal skjerpes og alle partiene er enige om at 10 års botid og en grundig kunnskapstest er et minstekrav. I tillegg er det bare statsborgere som skal ha stemmerett. På det sosio-økonomiske området tar partiene avstand fra all form for positiv særbehandling eller spesielle rettigheter. Carl I. Hagen (2003) sier for eksempel at ”positiv diskriminering av innvandrere impliserer selvsagt en negativ diskriminering av etniske nordmenn”.

verdi. Nativismen forfekter også hva Taguieff (sitert i Betz 2008:4-5) har kalt ”defense of cultural identities” basert på ”the privileging of difference”. Et eksempel på dette kan hentes fra svensk politikk og partiprogrammet til Sverigedemokraterna. De er i utgangspunktet opptatt av å anerkjenne andre kulturens egenart, men samtidig argumenterer de sterkt for det særskilte behovet for en egen svensk identitet – uten innblanding fra andre kulturer. I prinsippprogrammet står det at Sverigedemokraterna ”[...] inte [mener] att vi svenskar är bättre än andra, utan att Sverige är den enda plats på jorden där vi har en absolut rätt att verka och kan utveckla vår egen särart och identitet.”

4. Populisme i praksis: Norske partilederdebatter 1973-2005

I det foregående kapittelet har jeg argumentert for at en norsk populismetypologi på en idealtypisk måte kan beskrives som *distriktspopulisme*, *marxistisk populisme*, *nyliberal populisme* og *nativistisk populisme*. Alle fire tar utgangspunkt i at politikken presenteres som en kamp mellom ”folket” og ”eliten”, men hvor disse to gruppene har forskjellige egenskaper avhengig av hvilken populisme det er tale om. I denne delen av oppgaven vil jeg forsøke å *se norske partilederdebatter gjennom populismetypologiens briller*. Det gjøres for å observere hvorvidt politikerne gjør bruk av de ulike populistiske virkelighetsbildene. Analyseseksjonen har imidlertid ingen ambisjoner om å gi noen fullverdig beskrivelse verken av den politikk som blir diskutert underveis i debatten, eller av politikernes ideologiske holdninger som måtte ligge til grunn for deres standpunkter. Det er snarere slik at jeg vil gi eksempler på når og i hvilken språklig kontekst de ulike populismenes virkelighetsbilder er fremtredende i de politikkbeskrivelsene som blir presentert. Således gjør jeg det samme som Nordby (1972) gjorde i sin hovedfagsoppgave om det politisk-ideologiske innholdet i Venstres partiprogram 1906-36. Han understreker innledningsvis at hans analyse nettopp vil være ”en studie i verbal adferd, hvor den historiske konteksten i stor grad er neglisjert” (Nordby 1972:3). En slik analyse vil kunne antyde eventuelle endringer over tid med hensyn til forekomsten av de forskjellige populismetypene.

Utgangspunktet for undersøkelsen er partilederdebatter i 1973 og frem til det siste Stortingsvalget så langt, nemlig 2005. Bjørklund (2000:454-455) peker på flere forhold som gjør at 1973-valget var helt spesielt for norsk politikk. For det første var meningsmålinger som en del av den politiske journalistikken et nytt fenomen. Dette har både positive og negative konsekvenser for populistene: De kan både undersøke strømninger i ”folket”, samtidig som de ikke uten motstand kan påberope seg å tale ”folkeviljen”. For det andre begynte fjernsynet å bli en viktig kilde til politisk informasjon. Valget i 1973 var ikke det første fjernsynsvalget (det var i 1961), med

det var det første valget med landsdekkende sendinger. Og for det tredje fulgte det i etterkant av EF-avstemningen i 1972 ”anti-hegemoniske effekter [...] som bidro til å løse opp autoritetsbånd mellom velgere og partier” (Bjørklund 2000:454-455). Dette valget representerer således overgangen til en ny periode med henblikk på partiflora, mediens rolle og politisk mobilisering, og forholdet mellom velger og parti. Derfor er dette det første valget som skal analyseres med hensyn til forekomsten av populistiske virkelighetsbilder.

Fjernsynets inntreden som politisk formidlingskanal kan sies å være særlig egnet for populistiske formål⁷⁸, noe jeg også skal diskutere litt senere. Den perioden jeg skal analysere kan, som vi tidligere har sett, betraktes som et ’audiens demokrati’ og partitoppenes karisma blir viktigere enn i perioden med ’partidemokrati’ (jf. innledningen). Bjørklund fremhever da også at ”det nye mediet, fjernsynet, var en nødvendig forutsetning for at Anders Lange ble rikskjendis, og nok også en nødvendig forutsetning for partiets gjennombrudd”. Lignende er imidlertid blitt skrevet om deler av opposisjonen fra venstre, nemlig SF og partileder Finn Gustavsen⁷⁹:

Konsentrasjonen om Storting og standpunkter ble forsterket av en tilfeldighet: Mens TV ble introdusert som politisk forum i Norge, besatt SF 1960-tallets fremste fjernsynspolitiker. Med opprullede skjorteermer, kjappe replikker og en enestående evne til å formulere det mange følte, ble Finn Gustavsen langt på veg SF. (Pax Leksikon)

Senere har lignende vært sagt om Fremskrittspartiets vekst generelt, og Hagens betydning spesielt. Mangeårig politisk redaktør i Dagsavisen, Arne Strand (2008), slo for eksempel fast noen dager etter at Hagen bestemte seg for ikke å ta gjenvalg på Stortinget at: ”Uten mediene, og spesielt fjernsynet, ville ikke Hagen blitt en suksess. Og uten Carl I. Hagen ville Frp ha dødd ut”.

⁷⁸ Blant annet fordi fjernsynets sentrale posisjon har ”økt personifiseringen av politikken” (Waldahl & Aardal 2004:256)

⁷⁹ Sigurd Allern (2004: fotnote 67) kan bekrefte dette: ”Finn Gustavsen ble raskt en av de store stjernene i politiske fjernsynsdebatter.”

Jeg finner det naturlig å avgrense det empiriske materiale til partilederdebatte i forkant av Stortingsvalgene, snarere enn å inkludere partilederdebatte i forkant av lokal- og fylkestingsvalg. Dette skyldes for det første at Stortingsvalg i større grad er en kamp om maktposisjoner, først og fremst regjeringsdannelser. For det andre fordi man kunne tenke seg at det vil være andre, i større grad lokale, saker som diskuteres i løpet av et lokalvalg.⁸⁰ Den tredje årsaken er mer knyttet til størrelsen på datamaterialet vurdert opp mot eventuelle analysemessige gevinster. Det er naturligvis flere debatter i løpet av valgkampen hvor de ulike partilederne opptrer, men både fordi man kan anta at det politiske budskapet vil være av en spesiell karakter på partilederdebatte, og fordi det er dette er den debatten hvor politikerne har størst mulighet for en selvstyrt kommunikasjon med velgerne. Argumentasjonen på en partilederdebatte vil være finslipt og tilnærmet perfektionert, som en følge av at debatten oppsummerer og er avslutningen på en intens periode med valgkamptaktikk og politiske diskusjoner. Slik ordstyrer Geir Heljesen uttrykker det før debatten begynner i 1989: ”Dette er politikernes siste sjanse gjennom fjernsynet til å avklare holdninger og oppfatninger. Og velgerne fortjener virkelig at det blir gjort på en skikkelig måte.” (se også Waldahl & Aardal 2004:267). Hvilke slagord, vinklinger, sakskoblinger og eksempler som benyttes er ofte et resultat av grundig politisk og retorisk håndverk. Budskapet vil være spesielt tilspisset og gjennomtenkt nettopp fordi politikerne ønsker å utnytte denne siste muligheten til å kapre flere stemmer; mobilisere hjemmesittere, så vel som fjerne den siste rest av usikkerhet mange velgere har før de går til valgurnen.⁸¹ Denne debatten har imidlertid sannsynligvis steget i betydning de siste årene. Årsaken er det valgforskere kaller økt *velgervolatilitet*, og den stadig voksende andelen som bestemmer seg de helt siste dagene før valget (se for eksempel Aardal m.fl 2004:15), men det er undersøkelser som tyder på at partilederdebatte først og fremst blir sett på av de som er minst

⁸⁰ Dette har nok endret seg i de senere år, hvor rikspolitikere i større grad er aktive og dominerende også ved lokalvalg.

⁸¹ Dette kommer særlig til syne i de mange sluttappeller. Her forsøker politikerne å overbevise de velgerne som fremdeles er usikre.

mottakelige for påvirkning (Waldahl m.fl. 2004:257).⁸² Slikt sett kan debatten tolkes som en 'preken for de allerede frelste'.

4.1 Partilederdebatter: datamateriale og analysemetode

Til sammen blir det ni partilederdebatter⁸³ hvor rikspolitikerne er skjerpet, fokusert og i så stor grad som mulig styrer selv, noe som forhåpentlig gjør disse debattene i stor grad representative for den politiske virkeligheten disse politikerne ønsker å formidle til velgerne. For å undersøke eventuelle endringer over tid er man nødt til å analysere et datamateriale som er egnet for historisk-komparative analyser; analyseenhetene må være sammenlignbare. Når jeg da i denne oppgaven har valgt de tradisjonsrike avsluttende partilederdebattene på NRK fjernsyn, er likevel ikke uten noen metodologiske og analytiske utfordringer. Det gjelder blant annet datas muligheter og begrensninger, om materialets sammenlignbarhet, tekstanalysen som vitenskapelig metode, hvilke referanser til folk som ikke er av populistisk karakter og klassifiseringen av utsagn.

4.1.1 Datamaterialets muligheter og begrensninger

Som nevnt helt innledningsvis har vi sett en økt bruk av populismebegrepet i offentligheten generelt. Betyr dette at det er mer populisme i dag? En annen umiddelbar forklaring kan jo være at ordets åpenbare negative assosiasjoner gjør at politiske motstandere øyner muligheten til å utdefinere forslag de ikke er enige i gjennom å klistre populismelappen til dem. Med andre ord: Ordets frekvens i offentligheten kan være et resultat av at politikere og andre samfunnsdebattanter oppfatter det som opportunt å forsøke å stemple sine motstandere som populist, vel

⁸² Waldahl og Aardal (2004:267) skriver om hvilke variabler som øker sjansen for å se på debatten: "Sammenhengen med politisk interesse tiltar i styrke med økende alder, og sammenhengen med alder med økende politisk interesse. Sett i sammenheng gir derfor de to egenskapene betydelige variasjoner i oppslutningen om partilederdebatten".

⁸³ 1973, 1977, 1981, 1985, 1989, 1993, 1997, 2001 og 2005

vitende om at deres politikk langt i fra er populisme. En oppfatning av at norsk politikk har opplevd en populistisk bølge kan dermed være et resultat av strategisk språkbruk, fremfor enn en sann beskrivelse av reelle endringer med hensyn til måten politikk presenteres på gjennom politiske artikulering og virkelighetsbilder. Dette bekrefter nødvendigheten av en slik analyse som denne, selv om den har sine åpenbare begrensninger. Identifisering av et utsagn med en slik populistisk virkelighet betyr imidlertid *ikke* at politikeren (eller partiet politikeren tilhører) per definisjon *er* populistisk. Det er avgjørende her å skille mellom *nødvendige* og *tilstrekkelig* betingelser med hensyn til å definere noe/noen i sin helhet som populisme/populistisk. En populistisk politikkanskuelse er bare *ett* av i hvert fall to nødvendige kjennetegn ved populismen som et politisk fenomen (jf. kapittel 2.5). Det andre knytter seg til den politiske organiseringen, eller rettere sagt: fraværet av en organisering, og dermed utvidede fullmakter til (parti)lederen. Datamaterialet gir oss imidlertid ikke anledning til å studere denne dimensjonen her.

For å undersøke populisme mener jeg at det er viktig å se på et muntlig politisk språk, blant annet fordi populisme nettopp har karakter av å være en *tynn politisk ideologi*, hvor det viktigste er en bestemt forståelse av den politiske virkeligheten. Forskningsstatusen på feltet er at studenter ofte prioriterer partiprogrammer, og studerer eventuelle endringer i disse over tid. Og de som imidlertid studerer muntlig utsagn gjør dette i mindre grad systematisk (Panizza et.al. 2005). Jeg har tidligere nevnt masteroppgaven til Wold, som er et ganske godt eksempel på den akademiske strategien som velges for å undersøke graden av populisme. Til tross for interessante teoretiske drøftinger og operasjonaliseringer, er problemet med Wolds (2005:17) analyse at han velger ”partienes programmer, medlemsblader og politiske reklame” som datamateriale for å undersøke hvorvidt Fremskrittspartiet og Dansk Folkeparti benytter seg av en populistisk diskurs. Til tross for at Wold (2005:116) konkluderer med at begge partiene ”har trekk som stemmer godt overens med de trekkene [i] idealmodellen av den populistiske diskurs”, er det grunn til å stille spørsmålstegn ved datamaterialets representativitet. For å analysere populistiske partier og deres særegne politiske diskurs er det særdeles tvilsomt hva et partiprogram kan gi av innsikt. For

eksempel er det slik at til tross for at Fremskrittspartiet til stadighet i offentligheten og i debatter hevder de er partiet for *folk flest*, nevnes denne formulering kun 7 ganger i løpet av et partiprogram på 100 sider. Også Johansen (2007) innser dette mot slutten av hans masteroppgave. I sin søken etter en partienes ”populistisk profil” konkluderer han med at ”problemet er kanskje [...] analyseenheten: Partiprogrammer er nødvendigvis ikke det rette stedet å foreta en slik analyse” (Johansen 2007:128).

Mitt argument er imidlertid at populisme er en type politikk som gjennom kjennetegn som polarisering, forenkling, dikotomisering, konkretisering, intensivering og personifisering (Jupskås 2007c:9-11), som gjerne formidles av en karismatisk leder (se også Taggart 2004:276). Et partiprogram er på sin side et utdypende, nyanserende, relativt konsistent og upersonlig. Med andre ord er et partiprogram bortimot det *minst populistiske* som eksisterer i politikken. Derfor bør det være supplerende, snarere enn det dominerende datamaterialet.

4.1.2 Er formatet sammenlignbart?

De (relativt) små endringene med hensyn til gjennomføringen av partilederdebuttene henger, for det første, nøye sammen med journalistene eller programledernes rolle.⁸⁴ I de første debattene legger journalistene ingen føringer, og heller ikke ”folket”. Underveis i debatten i 1977 er det visstnok mange som ringer inn til NRK med spørsmål til politikerne – som de ønsker at programlederne skal formidle, men NRKs Sørebo svarer kontant: ”Her er det politikarane som skal diskutere med seg skjølve og vi har ikkje anna å gjere enn å styre ordet”. Politisk styring – i motsetning til journalistisk styring – og likebehandling av alle partier kommer tydelig frem under NRK-journalist Herbjørn Sørebo's innledningen av partilederdebutten i 1981:

”Vi som møter for NRK vi har ikkje rett til å stille spørsmål i dette programmet. Vi skal bare fordele taletida som er fastsett på førehand. Kvar representant har like lang taletid. Vi har trekt plassering her i

⁸⁴ Grunnen til at jeg skriver relativt små endringer er at til tross for at NRK eksperimenterte med ulike former for politiske valgprogrammer, utspørringer m.m. lå partilederdebuttens format fast hele veien, helt frem til 1985 (se også Allern 2004:143).

studio og rekkefølga for avslutningsinnlegga [...] Men vi skal her i sendinga finne ut kven som skal åpne dette ordskiftet.”

Formatet går ut på at alle politikerne holder hvert sitt ”hovedinnlegg” på to minutter, hvorpå det blir anledning for tegne seg til replikk for de andre motdebattantene. På den måten er det politikerne som velger tema og hvorvidt de vil delta i diskusjonen på akkurat det politikkfeltet.⁸⁵ Det er blant annet årsaken til at en outsider og politisk *underdog* som Anders Lange ikke tar ordet før det har gått over 1 time og 15 minutter av debatten i 1973. Fra og med debatten i 1985 er det programlederen som legger premissene i begynnelsen av debatten med et enkelt åpningsspørsmål, men den store endringen innebærer at etter hvert saksområde har en journalist fra NRK muligheten til å komme såkalte ”oppfølgingsspørsmål”. I de senere debatter fra 1993 og utover har journalistene er stadig en mer aggressiv tone.⁸⁶ Og det blir understreket, slik Heljesen gjør i 1993, at hans kollega Svabø vil etter hver runde stille en god del spørsmål, og at han gjør det ”til hvem han måtte ønske i panelet”. I 2005 blir enda et nytt opplegg lansert. Nå blir toneangivende opinionsdannere invitert for gi sin diagnose på et bestemt område.⁸⁷ Et annen utvikling i retning av mindre politikerstyrt formidling er halveringen av sluttappellen, ned til ett minutt.

At journalistene deltar i diskusjonen har ikke nødvendigvis noen betydning for innslaget av populisme. Det som imidlertid kan være viktigere å studere – særlig i lys av Nordbys (2007) tese og Johansens (2001) og Jupskås’ (2007c) argument om at moderne mediene gir grobunn for populisme – er om journalistenes premisser for diskusjonen forsterker forestillingen av en politisk virkelighet som er inspirert av populisme. Med andre ord: Er det slik at journalistene stiller ”populistiske” spørsmål?

⁸⁵ I utgangspunktet måtte replikkens rettes til den som hadde hovedinnlegget, men i 1981 er det fullt mulig å kommentere andres replikker. På den ene siden fører det til at debatten kan ”spore av”, samtidig kan det virke forløsende siden det gir anledning for politikerne til å svare umiddelbart på anklager fra de andre debattantene.

⁸⁶ Dette angår særlig holdningen til Jagland i 1997 og til Jan Petersen i 2001. Denne litt aggressive utspørrerrollen til journalistene begynte imidlertid tidlig på 1980-tallet (Allern 2004:156), men da var det forbeholdt andre debattprogrammer enn partilededebattene.

⁸⁷ Det er Amund Djuve, sjefsredaktør i Dagen Næringsliv og Kleiv Fiskvik, Leder av LO Oslo, om næringslivet sett fra henholdsvis høyre og venstreside av politikken.

Svaret er nok både ja og nei.⁸⁸ Det er klart et spørsmål av den typen Kristin Halvorsen fikk i 2001 må kunne sies å forsterke en populistisk virkelighet:

”Kristin Halvorsen, Norge er altså – det er vi alle enige om – et av verdens rikeste land; 523 milliarder på bok. Pengebingen vokser og vi er midt i gullalderen. Likevel så er det stor misnøye og frustrasjon, denne valgkampen har båret preg av det. Spørsmålet er: Har ikke også politikere som DEG med svartmaling bidratt til å nøre opp under denne misnøyen?”

En oppfølging av Jan Petersen (2001) under sammen debatt må imidlertid kunne sies å understreke at det er partienes mening, snarere enn folkets vilje, som er avgjørende for regjeringsdannelse og utøvelse av politisk makt.

Petersen: ”Hvis du er på målingene rundt omkring, så er det ganske mange som ønsker å ha et slikt alternativ.” Programleder Bjøntegård: ”Jeg tenkte på partier, ikke på folk.” Petersen svarer: ”Det er ikke helt uvesentlig hva folk mener.”

Det er med andre ord er det et ikke-populistisk spørsmål fra programleder, Bjøntegård. Påvirkning fra og effektene av journalistenes vinkling og fokus er imidlertid vanskelig å måle, men det kan uansett føre til at politikere ubevisst svarer i et populistisk språk, fordi spørsmålet nettopp har den formen.

Hvem som definerer tema for debatten er en altså en viktig endring med hensyn til partilederdebuttene. ”Regjeringsspørsmålet” er likevel en sak som går igjen, både når politikere og journalister får bestemme. Dette fører imidlertid til at noen politikere får mulighet til å benytte et ”populistisk språk” for å posisjoneres seg om et annerledes parti (for eksempel Nærstad 1993) eller som en reell utfordrer til ”de sittende partier” (Lange 1973). Et annen aspekt som er viktig å ha in mente når en skal undersøke forekomsten av populisme er at det kan være spesielle saker som aktiviserer nettopp forholdet mellom folket og de styrende. Det gjelder spesielt EU-avstemningen. En problematikk som fikk særlig stor oppmerksomhet ved Stortingsvalget i 1993, året før den andre folkeavstemningen til EU.

⁸⁸ Et annet eksempel på populistisk spørsmål er Bratholm (1997): ”Jeg vil gjerne vite, Hill Martha Solberg, om du mener det er statens oppgave å arrangere pappakurs, samlivskurs, foreldrerettling. Er ikke det noe som folk skal få ordne selv?”

En annet inntrykk en kan få etter å ha studert disse debattene er at politikere i dag snakker betydelig fortere enn de gjorde på 1970-tallet.⁸⁹ En slik utviklingen bekreftes av Ulf Torgersen (1999) i artikkelen *Taletempo*, hvor han dokumenterer at politikerne snakker dobbelt så raskt i dag, enn ved begynnelsen av forrige århundre. Dette fører blant annet til et mye større tekstmateriale på de senere debattene, og på den måten muligheter for å komme med flere forskjellige populistiske budskap, eller repeterer og understreke de samme argumentene gjentatte ganger i løpet av seansen.⁹⁰ Det er også en mulighet for at budskapet er mer gjennomtenkt nå enn tidligere. Noe av dette skyldes blant annet såkalte politiske markeds konsulenter. Vi har altså mer medievannte politikere nå, blant annet som en følge av det den svenske statsviteren Asp (1986) har kalt *politikens medialisering*. Her argumenteres det for at avpartifiseringen av pressen, samt utviklingen av en egen massemedielogikk, har ført til at politikerne som vil nå ut med sitt budskap har tilpasset seg journalistenes språk. Dette kan på sin side føre til at politikerne i dag er mer populistiske på TV, enn det de og deres parti *egentlig* er. På denne måten kan fjernsynsdebatter kanskje minne om psykologiske eksperimenter hvor den kunstige settingen står i fare for å fremtvinge effekter/responser, som kun (eller i det minste delvis) er et produkt av den bestemte settingen. Uansett kan man innvende at settingen er lik for alle politikerne, slik at en *forskjell i graden* populisme likevel kan observeres.

4.1.3 Tekstanalyse

All tekstanalyse innebærer en form for tolkning, og det innebærer at en analyse av talehandlinger i partilederdebatte også har en god del generelle tolkningsproblemer. Hvordan skal man for eksempel observere og kategorisere et budskap som ligger

Her fremstilles oppdragelse som noe som enten gjøres av staten eller av folk, mens sannheten er at det finnes åpenbart flere aktører, i tillegg til at det ikke er enten stat eller folk.

⁸⁹ Her er det naturligvis individuelle variasjoner, men det er likevel snakk om en klar tendens.

⁹⁰ Noe av denne effekten blir motvirket ved at programmene var lengre før. I 1973 varte partilederdebatte i 3 timer også var det flere deltakere; hele ti stykker. Det siste blir forøvrig et tema under debatten og er en indikasjon på at lederne for de store partiene så på dette som et problem.

implisitt i utsagnene? Det kan rett og slett være tilfeldig om politikeren helt eksplisitt sier ”folket”, hver gang det populistiske språket benyttes. På den annen side er det mange referanser til ”folket” som ikke er av populistisk karakter, hvilket gjør en ren ordtelling lite tilfredsstillende.

Tekstanalyser har varierende grad av etterprøvbarehet. Dette avgjøres blant annet av hva slags tekstanalyse som benyttes. En innholdsanalyse med bruk av kvantitative metoder – slik som ordtelling – gir høy etterprøvbarehet, men har klare svakheter når det gjelder validitet, da en ordtelling ikke tar høyde for den språklige konteksten hvor ordene opptrer. En mer dyptgående diskursanalyse av maktforhold vil ofte ha motsatt problem ved at forskerens kontekst og fordommer reduserer analysens etterprøvbarehet. Et studie av populisme, basert på idealtyper, havner i en mellomkategori. Idealtypene og den operasjonaliseringen jeg tidligere har gjort av populisme begrepet (jf. avsnitt. 2.5) gjør at det ganske klart hvilke ord og uttrykk som skal studeres. Det er imidlertid klart det likevel vil være en subjektiv tolkning av talehandlingene siden idealtypene sjelden forekommer i sin ”rene” form, for de jo nettopp *idealtyper*. Mot en slik kritikk vil jeg bare si at det subjektive elementet som gjør seg gjeldende ved slike analyser, ikke er et argument mot slike analyser i seg selv. Mye av det som er interessant i samfunnsvitenskapen kan rett og slett ikke gjøres til gjenstand for kvantitative analyser. En redusert etterprøvbarehet kan imidlertid hovedsaklig motvirkes ved grundig dokumentasjon av datamaterialet og stringente resonneringer. Til slutt kan det nevnes at dersom ”karisma” inkluderes som et definatorisk kjennetegn ved populisme (se for eks. Stravrakakis 2004), vil den subjektive komponenten i tolkningsprosessen forsterkes ytterligere. I tillegg til at en slik analyse snarere er en oppgave for en med mer kunnskap om retorikkens virkemidler og språkpsykologi. Jeg lar det derfor ligge i denne omgang.

4.1.4 Referanser til folk som ikke er populistiske

Jeg har tidligere argumentert for at det ikke kan være slik at enhver bruk av ordet ”folk” eller ”folket” er populistisk (jf avsnitt 2.2). Politikerne er jo folkevalgte og det

derfor ikke unaturlig at de fra tid til annen appeller til folket for vise tilhørighet med folket. Det er først når det appelleres til folket *og* mot eliten at det blir populisme. Det er meget avgjørende å ha *det* klart for seg når man skal studere populisme, for det er overraskende mange referanser til folk som ikke fremstår som en komponent i et populistisk virkelighetsbilde. Som når Willoch (1985) snakker om at "[...] vi er et lite folk med kontroll over store områder, som er særlig viktige for supermaktene." I dette avsnittet vil jeg derfor først forsøke å kategorisere de ulike bruksmåtene. Tilslutt peker jeg på den litt spesielle plassen folket har i Arbeiderpartiets retorikk generelt og Gro Harlem Brundtland spesielt.

Tidligere skilte jeg mellom de fire populistiske appeller til "folket" som en homogen gruppe og to appeller til "folket" som en heterogen gruppe. En av de som åpenbart er heterogen er den som snakker om "folket" som *demos*, en velgende gruppe. Et tydelig eksempel på denne bruken er Senterpartiets Odd Roger Enoksen (2001): "Våres alternativ er ei sentrumsregjering, og den må ingen avskrive før etter at folk har sagt sitt i valget på mandag." Folket presenteres ikke som en enkelt stemme, men som en sammensatt gruppe som skal velge i valg.⁹¹ En annen bruk av folket som minner om denne er når *folket* brukes på en teknisk måte i forbindelse med folkeavstemning. Det er: "Folket som avgjør i en folkeavstemning" (Petersen 2001; Jagland 2001, 1993; Brundtland 1993; Dørum 1993) gjentar mange av politikerne i disse diskusjonene.

Vi har også mange referanser til folk som bare er av beskrivende art. Dette innebefatter begreper som *rikfolk* og *fattig folk*, begreper som naturlig nok oftest uttrykkes på fra partiene til venstre i norsk politikk.⁹² Noen politikere har i tillegg et

⁹¹ Hill Martha Solberg (1997) har også en slik referanse: "Arbeiderpartiet har lang erfaring fra å styre i mindretall, det er vi også i stand til gjør hvis vi får en oppslutning i folket som gjør at det også fins grunnlag for en slik regjering". Willoch (1973) "synes [...] ikke det er rimelig å bruke det som moment for å skremme folk til å stemme Arbeiderpartiet. Det er klart at folk også må bygge på sitt syn på sakene".

⁹² Dette gjelder utsagn som denne typiske argumentasjonen til Stoltenberg under debatten i 2005, hvor han mener at vi må satse på felleskapet "i stedet for dele dem ut i mange nye milliarder i lavere skatter til folk som har nok fra før". I debatten i 1989 er Edvardsen fra fylkeslistene som er oppgitt over høyresidens skattepolitikk: "Det er jo helt banalt å sitte og høre på at man skal man skal øke skattefradrag [...] og gi mindre skatt til folk som tjener mye penger". Andre eksempler på denne referansen til *folk* er Kristin Halvorsen (2005): "Det er faktisk sånn at det er mange i Norge som ikke får være med på den

språk som gjør at folk blir nevnt til stadighet, nesten uansett hva tema er. Særlig gjelder dette RVs Jourunn Gulbransen. I 1985 sier hun ting som: ”Det å drive valgkamp om en sjukehjemskø, det er sjukefolk. Det går ikke ann! Folk kan tross alt regne” og i forbindelse med de homofiles rettigheter kan hun fortelle at ”[...] det er folk som blir glad i personer av sitt eget kjønn”.⁹³ Men også andre representanter på venstresida bruker ’folk’, uten at det inngår i et populistisk virkelighetbilde, for eksempel NKPs Martin Gunnar Knudsen, RVs Sigurd Allern og SFs Finn Gustavsen.⁹⁴

Syssettingspolitikk er tema som skaper mange referanser til folk, uten at det nødvendigvis handler om en eller annen form for populistisk appell.⁹⁵ Noen ganger brukes folk helt synonymt med ”mennesker”. Høyres Kaci Kullmann Five (1985) sier for eksempel at ”Det er skapt en helt ny situasjon i norsk arbeids- og næringsliv [...] der folk ikke bare våger og satse, men også får lov til å satse”. Vi kunne kanskje også klassifisere noen utsagn som en slags antipopulisme. Det innebærer tilfeller hvor politikerne ikke er villig til å etterfølge folkets eventuelle krav og ønsker. Jakobsen fremhever (1985) at ”[...] politikk er å velge”, så ”skal vi kunne gi omsorgslønn, så

kjøpefesten som veldig mange av oss andre har. Det er folk som må tenke seg om på om de råd til å dra i konfirmasjon de blir bedt til eller om ungene deres har råd til å gå i bursdag”. Eller når Halvorsen fire år argumenterer for en politikk til fordel for ”folk med lave inntekter”, og at hun ønsker seg ”et samfunn med lite forskjeller på folk”. RVs Torstein Dahle (2005) fokuserer imidlertid på at RV er ”for solidarisk innsats til støtte for verdens fattige folk”.

⁹³ Gulbransen fortsetter: ”Til og med et statlig utvalg som skulle utrede homofiles situasjon er blitt sabotert av Høyre, fordi de tar mer hensyn til Kristelig Folkepartis fordommer, enn til homofiles sjølsagte rett til å bli behandla på lik linje med alle andre, for alle er folk [...]” En annen på venstresiden som bruker folk på en helt upopulistisk måte er Hans I. Kleven (1985): ”Betyr dette at Bondevik stiller seg bak dette stjernekrigsprogrammet? Mens så vidt jeg oppfattet så har Stortinget tatt et klart standpunkt der, for ikke å snakke om flertallet av det norske folk.”

⁹⁴ Knudsen (1981) er ikke enig i at det bare er de nyetablerte som sliter med høye boutgifter. Han reagere derfor på påstanden om at det i den eldre boligmassen ”bor det folk som nærmest bor altfor fint og altfor billig”, for ”de har vært i gjennom en hard periode den gang de skaffet seg bolig de.” Mens Allern (1981) snakker i sin avslutningsappell om ”folk som i dag er offer for krig”. Gustavsen (1973) understreker at ”[...] vår politikk i Stortinget vil bygge på samspeillet med fagbevegelsen og folk ute i bomiljø”

⁹⁵ I ett innlegg hvor SVs Erik Solheim (1989) argumenterer for alternative måter å møte arbeidsledigheten på. Solheim vil ”ikke betale folk bare for å sitte hjemme og motta trygd,” men satse på en strategi som ”får folk i sving”. Fire år senere er det Arbeiderpartiets statsminister Brundtland (1993) som peker på at den gode utviklingen gjør at ”vi kan løse velferdsoppgavene våre, sette folk i jobb og sikre balanse i norsk økonomi.” Enoksen (2001) er på sin side skeptisk til tempo i arbeidslivet: ”En av de store utfordringene vi står ovenfor er ikkje å la folk gå tidligere ut av yrkeslivet fordi at de er sliten [...] Vi har for lite tid i lag med ungan våres, folk er for sliten når de kjem heim fra jobb.”

kan vi ikke samtidig gi lenger ferie og kortere arbeidsdag for folk flest.”⁹⁶ Mens Sponheim (2001) snakker tydelig om behovet for å være ansvarlige politikere som kan lede folket ut i det ukjente:

”Vi [står] overfor en rar situasjon som ingen andre land i verden har. Vi er søkkrike, vi har følelsen av.. det norske folk har følelsen av at vi har ubegrenset med inntekter [...] Hvis jeg får bruke et bilde: Vi bor i et telt hvor vi har eventyrlige kjøttmengder på utsiden av telten, og vi er mette og dorske. Likefullt vet vi at for å ta vare på velferden vår og skaffe oss verdiskapning om 15-20 år, så må vi ut på vandring mot det ukjente. Og det er det vanskelig å lede folk i, og det burde politisk lederskap – i en debatt som dette – handle ganske mye om.”

Det finnes i tillegg til disse mer generelle kategoriene, mange flere referanser til folk i løpet av partilederdebuttene. Noen av dem er knyttet spesifikt til enkelt politikere som DLFs Gerd Søråa⁹⁷, mens andre lar seg vanskelig kategorisere; enten det handler om Halvorsen (2001) som vil ha ”folk [...] som kan se den enkelte elev”; Svarstad Haugland (1997) som snakker om barne- og familiepolitikk: ”Ja, folk får plass i barnehagene uavhengig av kor mykje de tjener og det synes eg og de skal”; eller Fjørtoft (1989) som mener det ”det er folk i Norge som forsker på [hvordan] vi [kan] øke produktiviteten pr. innbygger.” Disse siste eksemplene bare understreker hvor absurd en kvantitativ analysemetode, i form av ordtelling, vil være for å undersøke populisme.

⁹⁶ Waage (2005) fra Kystpartiet har en lignende uttalelse, hvor han påstår at norsk skipsfart er en taper i global sammenheng og at det fører til press på arbeidsplasser langs hele kysten. Konklusjonen til Waage er at: ”Norge skal være en sjøfartsnasjon også for sjøfolk, ikke bare for vanlige folk”. Vi finner også en slags antinyliberal populisme er når det blir argumentert for at vanlig folk ikke trenger skattelettelse, slik Bondevik gjør seg til talsmann for, når han mener at vi ikke bør prioritere ”skattelette [for] det er ikkje det folk flest har behov for i dag”.

⁹⁷ Søråa (1981) er meget opptatt av ”omsorgslønn” og hun lurer på :”Hvor skal vi ta den hjelpa fra om vi ikke skal ta finn en del av det rundt i heiman? Og ska vi la folk forsett å gjøre det tunge, viktig samfunnsnyttige arbeidet, uten noen form for lønn?” Senere i debatten mener Søråa (1981) at en lav rente 2,5% i husbanken etter krigen har ført til at ”ungdommer i dag ikke råd til inngangsbilletten, for det sitt fremdeles igjen folk i meget vel etablert og har meget lave boutgifter på grunn av den politikken. Så vi mener at vi må finne andre løsninger, og vi er ikke redd for å utfordre folk til å satse sjøl! I slutt-appellen: ”Vi [DLF] har ikke råd til å fly fra landsdel til landsdel og ta folk i handa; vi skulle gjerne ha gjort det.. og vi håpe at vi snart skal får den sjansen.”

4.1.5 Klassifisering av utsagn

Klassifisering av utsagn og argumenter vil ta utgangspunkt i den etablerte typologien i kapittel 3. Eksemplene jeg presenterer og diskuterer under avsnitt 4.4 kan derfor oppfattes som et forsøk på å styrke typologiens *relevans* og *anvendbarhet* i analyse av norsk politisk debatt. En utfordring en stadig møter i bearbeidingen og analysen av datamaterialet er imidlertid at det ofte er krevende å skille for eksempel en nyliberalist fra en nyliberal populist, eller en distriktpolitiker fra en distriktpopulist.⁹⁸ Som et eksempel på et typisk nyliberalt, og ikke populistisk, utsagn kan jeg referere Høyres statsministerkandidat, Kåre Willoch, i 1981:

”Løsningen må være å øke veksten i produksjonen, for derved å skaffe oss råd til å løse alle oppgaver bedre. Jeg beklager at regjeringen avviser både vår vekstfremmende skattepolitikk og vårt krav om mindre restriksjoner og inngrep, fordi derved avviser høyere vekst og mer midler til å løse oppgavene.”

Willochs argument er at en lavere skatter og mindre inngrep vil gi en økt produktivitet, slik at skattegrunlaget øker. Han henviser ikke til folkets ønske eller vilje, men heller til økonomiske teorier. Et enda tydeligere eksempel er Høyres leder i 1985, Kaci Kullmann Five. Her kombineres fokuset på en individualistisk tilnærming til folkesuverenitet, gjennom uttrykket ’*du som velger*’, med ønske om skattelettelse og avbyråkratisering:

”Innen mandag kveld må altså *du som velger* ta stilling til mange spørsmål og blant annet disse: Ønsker du mer sosialisering? Mer byråkrati? Høyere skatter? Øket prisstigning? Mindre frihet i mediapolitikken? Svarer du ja på disse spørsmålene skal du ikke bruke Høyres stemmeseddel. Ønsker du derimot: Større valgfrihet, fortsatt avbyråkratisering, skattelettelse som gi redusert prisstigning, en politikk som i praksis skaper ny vekst i Norge [...] bør du gi din stemme til Høyre. Og din stemme avgjør på mandag. Intet er avgjort før den siste stemmen er talt opp.”

Men når Kullman Five skal forklare alternativet nærmer hun seg en politikkforståelse med populistiske elementer, nemlig denne kritikken av politikere og deres

⁹⁸ Det gjelder selvfølgelig de andre formene for populisme også. For eksempel er det slik at mye av det RVs ledere Nærstad (1993), Sira Myrhe (1997) og Dahle (2005) sier som bare bør klassifiseres som radikal venstrepolitikk, helt uten populistiske elementer.

maktbegjær: ”Alternativet er mer makt til politikere som skritt for skritt vil føre oss i sosialistisk retning”. Et fruktbart eksempel på typisk distriktspolitikk får vi imidlertid i 1989, hvor Senterpartiets leder Johan J. Jakobsen (1989), utdyper hva han mener med *sentraliseringens pris*:

”En kamp mot sentralisering, som Senterpartiet står for, også e en kamp for et bedre miljø [...] Hvis vi ikke makter å stanse den omseggripende sentraliseringen vi opplever i vårt samfunn, så vil vi heller aldri makte å løse de problemer vi har på miljøsektoren; det må være et tankekors når hvert fjerde barn i Oslo-området har allergi og astmaplager fordi luftforerensningen nå har blitt slik at disse barna faktisk er med å betale en viktig del av det vi i Senterpartiet gjerne kaller sentraliseringens pris.”

Denne argumentasjonen må kunne sies å være uten innslag av populisme, selv om man innvende at Jakobsen fremstiller sentraliseringen som en skjult og ”omseggripende” kraft, som rammer folk. Det kan også virke som han mener at Senterpartiet er det eneste partiet som arbeider mot en slik utvikling.

4.2 Generelt om debattene

Partilederdebatter i Norge har fokusert mye på det såkalte *regjeringsspørsmålet*.⁹⁹ De toneangivende partiene diskuterer seg i mellom hvem som er best egnet til å lede landet, stort sett aldri med eksplisitte referanser til folkets vilje. Det handler om å knytte sitt eget parti eller koalisjon til ulike honnørord og motstanderne til det motsatte, for å overbevise velgerne om egen fortreffelighet. Politikerne argumenter i så måte for at det er nettopp deres alternativ som kan sikre ”stabilitet” (Willoch 1973; Steen 1973), ”forutsigbarhet”, ”trygghet”, ”langsiktighet”, ”en stø kurs” (Willoch 1985; Brundtland 1989), for landets økonomiske (Brundtland 1981; Syse 1989) og sikkerhetspolitiske (se særlig polemikker i 1981 og 1985) situasjon. Fokuset er rettet mot hvilket parti eller partikoalisjon som enten er et ”realistisk” (Lahnstein 1997; Petersen 1997), ”troverdige” (Bratteli 1973; Jakobsen 1985; Førde 1985; Heljesen 1989; Svabø 1993), ”handlekraftig” (Petersen 1997) eller ”klart” (Syse 1989;

⁹⁹ Alle de gangene hvor det er blitt satt forhåndsdefinerte tema har regjeringsspørsmålet vært en av dem.

Rognlien 1973) alternativ. Motstanderen beskrives på sin side som et ”eksperiment” (Jagland 1993; 2001; Sponheim 2005; Høybråten 2005), rotete (Steen 1973; Korvald 1973; Stoltenberg 2005; Bondevik 2005), ”urealistisk” (Stålsett 1997) ikke egnet til ”å stå løpet ut” (Brundtland 1989), ”rene sjanseseilas” (Brundtland 1989), utrygt (Willoch 1985) eller usikkert (Bondevik 2005).

I de ulike valgene har vi vært vitne til at bestemte tema har fått konsekvenser for antall referanser til folket og graden av elitekritikk. Først og fremst handler dette om de EF-pregede valgene i 1973 og 1999, men også ”miljøvalget” i 1989 gir noen slike utslag. Tematisk sett er det likevel lite variasjon å spore i norske partilederdebatte. I de første tre debattene blir tema i stor grad definert av partilederne. Dette gjør at det blir litt større variasjon, enn fra og med 1985 hvor dagsorden er fastsatt på forhånd. Økonomi og skattepolitikk er likevel et tema som går igjen ved hver eneste debatt, og det samme gjelder det allerede omtalte ”regjeringsspørsmålet”. Andre temaer som til stadighet dukker med varierende grad av styrke er distriktpolitikk, velferd- og sosialpolitikk og utenriks- og sikkerhetspolitikk i vid forstand.

Høyre og Arbeiderpartiet har siden midten av 1920-tallet representert hovedmotstanderne i norsk politikk. Dette har naturligvis vært begrunnet med deres velgeroppslutning, men det har også vært et bilde de har opprettholdt helt frem til disse dager, slik Five poengterer i 1993: ”Velgerne står ovenfor to hovedalternativer: Arbeiderpartiet og Høyre” (se også Steen 1973; Rossbach 1977).¹⁰⁰ Bildet av at det er dette som er den dominerende motsetningen i norsk politikk blir utfordret av blant andre Sigurd Allern, Rossbach, Aslak Sira Myrhe¹⁰¹, Carl I. Hagen, Anders Lange og

¹⁰⁰ Se også Syse innledningsvis i 1989. Høyre har imidlertid – når det kommer til regjeringsspørsmålet – stort sett inngått i en borgelig regjeringalternativ; enten med vekslende støtter fra de tre sentrumpartiene Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti.

¹⁰¹ Sira Myrhe (1997): ”Eg [høre] ikkje så voldsomt store forskjeller på disse regjeringssaltenativene”.

delvis av Anne Enger Lahnstein¹⁰². Under diskusjonen omkring et regjeringalternativ understreker Hagen (1993) meget oppgitt at ”Høyre prøver nå i valgkamp – som vaaaaanlig de pleier – så prøver de å fremstille seg selv som slags motstandere av Arbeiderpartiet.”¹⁰³ Sigurd Allern (1973) uttrykte samme frustrasjon tjue år tidligere:

”Jeg ser veldig liten politisk forskjell i dag på en regjering fra Arbeiderpartiet kontra for eksempel den nåværende koalisjonsregjeringa. Jeg etterlyser de saker der det er en avgjørende forskjell, som betyr noe for vanlige arbeidsfolk i Norge.”

Hvordan blir så disse anklagene møtt? En relativt gjennomgående trekk er at særlig representanter fra Arbeiderpartiet og Høyre, men også mellompartiene Venstre, Krf og Senterpartiet, i stor grad unngår å svare på de voldsomme anklagene fra partiene på ytterste venstrefløy. Det gjelder NKP¹⁰⁴, RV, Fylkeslistene for miljø og solidaritet og Miljøpartiet de grønne. Situasjonen er stikk motsatt i forhold til Anders Lange i 1973 og Carl I. Hagen fra 1981 og utover.¹⁰⁵ Når det gjelder Fremskrittspartiet er det imidlertid nesten ingen grenser for hvor mye oppmerksomhet de får og hvilke karakteristikk Hagens parti blir møtt med. Arne Fjørtoft (1989) kaller dem ”en mur av egoisme”, mens Gunnar Berge (1989) følger opp med å stemple partiet som ”hjerterått”. Et typisk mottrekk Hagen benytter, og som skiller han fra de andre politikerne, er denne følelsen av å bli misforstått av alle de andre. I følge Hagen (1989) er det slik at Høyres fremstillingen av Frp er ”[...] delvis ondskapsfull [og] feilaktig og falsk”, mens han i 1997 poengterer at en fremstilling av Frps politikk ofte

¹⁰² Hun er for eksempel opptatt av at det er ”behov for et tredje alternativ”. Videre sier hun at: ”det har vi da fremsatt, hvis folk vil at EF-søknaden trekkes, så stiller vi opp på det” (Lahnstein 1993). Bondevik (1993) støtter dette. Fire år senere gjentar Lahnstein (1997) kritikken av det hun kaller ”Arbeiderpartiet og Høyre-alliansen”.

¹⁰³ 8 år tidligere konkluderte Hagen (1985) også med at det er ”[...] ingen forskjell mellom Arbeiderpartiet og Høyre”.

¹⁰⁴ Martin Gunnar Knudsen fra Norges kommunistiske parti får for så vidt mange kommentarer i 1981, men verken fra Høyre eller Arbeiderpartiet.

¹⁰⁵ Da den lite karismatiske og, i følge Carl I. Hagen (2008:66-67) memoarer, dårlig forberedte, Arve Lønnum representerte Fremskrittspartiet i 1977, var det derimot ingen av motdebattantene som tegnet seg til replikk. Martin Gunnar Knudsen ombestemmer seg rett før det er for sent og stiller Lønnum et spørsmål om hvor de egentlig har tenkt å kutte ned på alle disse offentlige utgiftene de er så opptatt av. På slutten av spørsmålet konkluderer han med at Knudsen: ”Jeg tror at i stedet for Fremskrittspartiet, så burde en kanskje tatt navnet Tilbakestegsparti.”

er gal, og at den heller bør være "[...] basert på vårt partiprogram, slik det fortolkes av Fremskrittspartiets ledelse og Stortingsgruppe og ikke av Jagland."

Det er også en tendens i retning av mindre diskusjon om prinsipielle spørsmål og samfunnmessige utviklingstrekk, og mer debatt rundt enkeltsaker.¹⁰⁶ Denne trenden er forsterket både av at velgernes tilknytning til partiene er blitt svakere (Aardal m.fl 2004:23), og det er en økning i episodiske, snarere enn tematiske, nyhetsformat i mediene (Waldahl 1999:121).

Tre andre viktige omdreiningspunkter som debattene kretser rundt, og som er av interesse for studiet av populisme, er (i) diskusjon om demokratiet, (ii) parti vs. person, og (iii) Det Norske Arbeiderpartiets forhold til folket. En klargjøring av dette er interessant fordi vi i norske debatter har sett en endring i retning av å oppfatte demokratiutfordringer som et ikke-eksisterende problem. Samtidig har politikken blitt personifisert og partiene profesjonalisert, noe som fører til økt fokus på de politiske lederne opptreden og personlige egenskaper. Til slutt er det også interessant å se på hvilken måte det dominerende parti i norsk etterkrigstid, Arbeiderpartiet, legitimerer sin maktposisjon med å vise til grunnleggende støtte i folket.

4.2.1 Diskusjon om demokrati

Populister er som sagt skeptiske til kvaliteten på dagens demokrati, og til hvorvidt vi kan kalle det *reelt* demokrati, hvor folkesuvereniteten gjennomsyrrer alle sider ved politikken. Dette er imidlertid et tema som får relativt lite oppmerksomhet i norsk debatt fra 1970-tallet og utover, sannsynligvis i hele etterkrigstiden. Det bare noen få enkeltsaker som bidrar til noen refleksjoner omkring demokrati, og det er

¹⁰⁶ For det første har den samfunnmessige sekulariseringen ført til at færre og færre partier henviser til kristendom og den kristne kulturarv.¹⁰⁶ Kristelig Folkepartier blitt betydelig mer moderat, mens partier som Venstre, Senterpartiet og Høyre ikke lenger eksplisitt referer til kristne verdier og lignende. Det andre punktet knytter seg til mindre ideologisk debatt, dersom vi tolker referanser til kapitalisme, sosialisme og noen andre nøkkelord som et tegn på ideologisk fokus. I 1997 nevnes benyttes ordet *klasse* bare når Halvorsen skal beskrive utfordringer i *klasserommet*.

sosialiseringen av bankvesen¹⁰⁷ og den politiske overvåkingen¹⁰⁸. Den eneste gangen vi får presentert en populistisk diagnose av demokratiets helse er i avslutningsappellen til Fremskrittspartiets representant Arve Lønnum under debatten i 1977. Han gir staten og kommunene skylden for en udemokratisk utvikling:

Den verste bøygen vi kjemper mot er den utbredte forestillingen at folk selv ikke er i stand til å løse noen som helst oppgave, alle roper på stat og kommuner. Denne farlige holdning må vi vekk fra. Den betyr selvovergivelse og fører til det motsatte av et folkets styre, til det motsatte av demokrati. Hva vi vil er å gi folk tilbake troen på at det går an å klare noe *selv*.

I senere norske partilederdebatteer ser demokratiets virke i Norge ut til å være et noe tema. De få gangene demokrati diskuteres, er det i all hovedsak¹⁰⁹ i forbindelse med utfordringer i *andre land* (se Sponheim 1997)¹¹⁰, spesielt land Norge gir bistand til. Og i forbindelse med hvordan man på en mest mulig effektiv måte skal drive bistand fremhever Petersen (1997; 2001) for eksempel behovet for ”en åpen demokratisk markedsøkonomi”.¹¹¹

¹⁰⁷ Finn Gustavsen (1973) er imidlertid skuffet over at Arbeiderpartiet og Reiulf Steen nå kaller det demokratisering, i stedet for sosialisering: ”Jeg merka meg at det kom det nytt ord: demokratisering, heter det nå, ikke deprivatisering, ikke sosialisme ennå. Vi får håpe det går den veien.” Willoch på sin side mener at dette har ingen ting med demokrati å gjøre: Willoch (1977): ”Blant de sentrale stridsspørsmål ved dette valget er om Norge skal utvikles videre i retning av et sosialistisk samfunn, med den maktsamling hos partitoppene som det betyr. Vi vil begrense politikernes makt over arbeidslivet, derfor vil vi stanse sosialiseringen av den private delen av bankvesenet [...] det som Arbeiderpartiet misvisende kaller demokratisering. Vi vil hindre sosialiseringens fremstøt ovenfor forsikringsvesenets skapene.”

¹⁰⁸ SVs Reidar T. Larsen (1977) setter dagsorden i debatten: ”Jeg vil ta opp et sentral spørsmål for demokratiet i Norge. Spørsmålet om det foregår eller ikke foregår politisk overvåking i samfunnet vårt.” Lerheim er enig og slår fast at ”[...] vi sjølsagt ikke kan ta i bruk metoder innenfor vårt demokrati som vi berre kjenner fra diktaturstatene.”

¹⁰⁹ Her er det noen unntak. Den første kritikken blir presentert av Jorunn Gulbransen i 1985: Jeg fortsetter til Kåre Willoch, for han snakker om støtte til kulturen [...] Storsamfunnet mot urbefolkningen igjen. Og jeg syns at Norge er flink til å prate for demokratiske retter og undertrykking i andre land, men mot samene – sin egen urbefolkning – så har den norske staten oppført seg som en hvilken som helst annen kolonimakt.” En annen direkte referanse til demokratiets funksjon kommer fra Lars Sponheim (1997) sitt argument om at Arbeiderpartiet er blitt så ”maktarrogante [at] selve [regjeringsskifte] er viktig for demokratiet.” Også i 2005 fremhever Sponheim at ”demokratiet” er viktig for Venstre.

¹¹⁰ Sponheim (1997) mener at velstandsøkningen vi ser i hele verden ”blir forferdelig dårlig fordelt, hvis ikke vi sørger for at demokrati og faglige rettigheter og sånt følger etter vi må bidra til at [...] demokrati utvikler seg, folk må ha muligheten til å sloss for å få fordelt den større samfunnskaka som blir skapt; det må fordeles bedre.”

¹¹¹ Petersen forsvarer kuttene i bistandsbudsjettet ved å argumentere for det er mer moralsk å åpne for mer handel. Programlederne Bente Engesland og Stein Bjøntegård er meget pågående under denne sekvensen. De sier for eksempel: ”Hva er moralen i dette Jan Petersen? Når vi da nettopp lever i et så rikt land som Norge er. Er dette et egnet tidspunkt for å diskutere kutt i utviklingshjelpen?” På denne måten ekskluderer de også Fremskrittspartiet fra den moralske sfære i og med at det partiet mener akkurat det samme som Høyre i dette spørsmålet. Hagen fremhever handel som et viktig virkemiddel og at det bare er Frp som vil stille krav om demokrati, respekt for menneskerettigheter og en fungerende rettsstat.

4.2.2 Parti vs. person

Utviklingen mot en mer personifisert politikk og profesjonaliserte partier er ikke tema for denne oppgaven, men en liten kommentar om fenomenet er på sin plass. Dette har sammenheng med at en idealtypisk populisme stort sett organiseres rundt én karismatisk leder (jf avsnitt 2.5). Ergo kan dagens utvikling peke i retning av et mer format som er tilpasset en populistisk organisering og mobilisering. Politikken i Norge går ikke for å være spesielt personorientert, selv om en analyse av valgkampen så tidlig som i 1989 bekrefter tendenser i den retning (Eide 1991 sitert i Aardal 2004:114), kanskje særlig for partienes vedkommende. Amerikansk politikk fremstår gjerne som motstykke til norsk politikk, men har også foregått en mild grad av ”amerikanisering” av norsk valgkamp” (Tønsager, 2001, i Aardal m.fl. 2004:115). Det handler blant annet om økt bruk av rådgivere og konsulenter som bidrar – ikke overtar – i utformingen av politisk reklame, medietrening, spissing av budskap og utvikling av slagord. De senere årene har det altså vært tendenser til økt fokus på de politiske lederne, og mindre fokus på partier. Mot slutten av debatten i 2001 fremhever da også programleder Engesland: ”Velgerne skal stemme på partier, men så er det også sånn at det er de personlige lederne står i fokus.”¹¹²

4.2.3 Det Norske Arbeiderpartiet og folket

Arbeiderpartiets statsminister og statsministerkandidat gjennom mange år, Gro Harlem Brundtland, snakker ofte om folk og ”det norske folk”. Brundtland ser ut til å bruke begrepet på to ulike måter. For det første benyttes det mange ganger som et ledd i en argumentasjonsrekke mot de borgelige partiene generelt og Høyre spesielt som, i følge Brundtland, forsøker å innbille folket at deres politikk er bedre enn Arbeiderpartiets. I 1985 sier hun:

¹¹² Jagland (2001) synes imidlertid fokuset på partienes ledere (og den interne striden mellom han og Stoltenberg) er irrelevant; ”fremfor alt så er jo ikke *det* spørsmålet ved Stortingsvalget; det norske folk skal jo ikke velge leder av noe parti som sitter her.”

”Jeg synes det er nokså trist jeg, å høre statsministeren [Kåre Willoch] forsøke å innbille det norske folk at den høyrepolitikken som han anbefalte i 1981 og som han har gjennomført gjennom fire år, og som har skapt offentlig fattigdom på flere områder [...] At han forsøker å fortelle folk at dette er god og riktig utvikling.”

Fire år senere i 1989 er det Hagen derimot som får de samme anklagene. På spørsmål om ikke Hagen har et poeng med hensyn til å slippe de private mer til svarer Brundtland med følgende: ”[Hagen] vil altså kutte statsbudsjettet, og så prøver han å innbille folk at med dette som grunnlag så skal man kunne ivareta de trygghetsoppgavene og det velferdssamfunn som vi ha brukt årtier på bygge opp.”¹¹³

Den andre måten folk brukes på, kan er knyttet til den forestilling om at det er Arbeiderpartiet som representerer hva Førde (1985) kaller: ”Den tradisjon som Arbeiderpartiets regjeringer alltid har stått for [...] å representere det brede lag av det norske folk”.¹¹⁴ Dette fører naturligvis til at ”[...] folk kan trygt stemme Arbeiderpartiet” (Brundtland 1985). Den lettere pompøse avslutningsappellen til Brundtland i 1989 illustrerer dette poenget utmerket:

”Tenk etter hva Norge nå trenger: fast kurs eller sprik og usikkerhet? Fast kurs som sikrer fremtiden for oss alle; barna, de unge og de eldre. Det får du ved å gi din stemme til det eneste parti som favner hele det norske folk: Det norske Arbeiderparti.”

Som et dominerende regjeringsparti er det ikke overraskende at Arbeiderpartiets representanter – Bratteli, Steen, Førde, Brundtland, Berge, Jagland, Solberg, Stoltenberg – svært sjelden kritiserer noen form for elite; det ville nesten automatisk blitt en (indirekte) selvkritikk. Unntaket er naturligvis de andre politiske partiene, både til høyre og til venstre. Arbeiderpartiet er derimot opptatt av å unngå hva Førde

¹¹³ I tillegg understreker hun at – motsetning til Frp – så ”diskuterer [vi] i den virkelighetens verden som er her [studio, les: de andre politikerne] mellom Høyres prioriteringer og Arbeiderpartiets”, det er jo om det skal nå satses på store skattelettelser, som Syse har gjort rede for at han vil, eller at vi skal sikre de milliardene vi nå får i ny vekst – for det får vi!

¹¹⁴ Bruken av uttrykket ”det norske folk” er for øvrig ganske hyppig hos Førde. I for eksempel 1985 ber han [Willoch] ”forklare det norske folk kvifor det at vi vil bruke 2,5 milliarder kroner meir til å få bort sykehuskøene, og å sikre en skikkelig omsyn for eldre er så fantastisk inflasjonsdrivande, medan hans eiga regjering har tillatt bankane i år låne ut 13 milliardar meir til konsum. Det trur eg det norske folk lurer svært på”.

(1981) kaller ”en banalisering av debatten”. I forbindelse med synet på byråkratiet sier han følgende:

”Byråkrati er jo sjølsagt ikke bare et fenomen en finn i statlige organ. Det er byråkrati både i Bærum og i Borregård, for å nevne system som står Willoch noe nærare. Og eg trur heller ikkje – som statsministeren – at en kjem problema noe nærare ved å bruke byråkrati og reguleringar som skjellsord. Faktisk *er* byråkrati – i mange sammenhenga – et merke på sivilisasjon og reguleringa i mange sammenhenga svært nødvendige.”

Og når Sigurd Allern (1981) argumenterer for at det i virkeligheten ikke er noen forskjell mellom Høyre og Arbeiderpartiet og at ”[...] alle snakker om den store koalisjonen”, slår Førde tilbake med referanse til hva det ”det norske folk” oppfatter:

”Når Sigurd Allern nå bruker et heilt innlegg nå til å fortelle oss at det ikkje noko skilnad på Høgre og Arbeiderpartiet, så vil eg berre konstatere at det er en form for verkelighetoppfatning som praktisk talt ikkje blir delt av *noen* i det norske folk.

4.3 Populisme i partilederbattene

I løpet av dette avsnittet ønsker jeg nå å vise hvordan ulike populistiske virkelighetsbeskrivelser av politikken har gjort seg gjeldende i norske partilederdebatte i perioden 1973-2005. Til dette vil jeg benytte den idealtypiske typologien jeg argumenterte for i kapittel 3. I de fire avsnittene som følger forsøker jeg således på en forholdsvis kronologisk måte å vise de ulike formene for populisme som har kommet til uttrykk i partilederdebatte.¹¹⁵ Noen steder jeg har valgt ut lengre sitater, dersom jeg mener at de i stor grad illustrerer den spesifikke populismen. Andre steder har jeg derimot plassert lignende eksempler i fotnoter. Delen om den nyliberale populismen vies ekstra stor plass, både på grunn av dens kontinuitet og dens dominerende plass i debattene. Det siste skyldes nok den sentrale rollen økonomisk politikk generelt, og skattepolitikk spesielt, har hatt i partilederdebatte.

¹¹⁵ Avsnittene har fått navn etter hovedbudskapet for hver av populismene.

4.3.1 For folk og miljø – mot sentralisering og EU

Distriktspopulismen er sannsynligvis et særegent norsk fenomen (se også Bjørklund 2004:412). Slik jeg har beskrevet den i avsnittet om typologien kjennetegnes den av en appell til folket, forstått som folket i distriktene. Den er rettet sin kritikk mot sentralisering, fordi dette oppfattes som en måte for elitene i sentrum å styrke sin makt. Og for distriktspopulistene fremstod EU-systemet som det fremste eksempelet på nettopp dette. Inntrykket av å jobbe mot en ensartet elite ble ytterligere forsterket ved at de verken Høyre eller (ledelsen i) Arbeiderpartiet var skeptiske til et eventuelt EU-medlemskap. Folkets interesser fremstilles (jf. idealtypen) som kun én interesse, den viktigste utfordringen var å reformere de sentrale samfunnsinstitusjonene slik fungerer på folkets – og ikke elitens – premisser. Første gang vi tydelig kan observere en slik distriktspopulistisk forestilling er hos leder i Senterpartiet, Dagfinn Vårvik¹¹⁶, under partilederdebatten 1973:

”Senterpartiet mener at *folk* – både i by og land – har felles interesser i at utviklingen bevisst ledes slik at det ikke blir skapt mer flere og større problemer enn det allerede er gjort. Mot denne bakgrunn er det at Senterpartiet går inn for å bryte konsentrasjon og sentraliseringslinjen i næringsliv og samfunnsliv.”

Folk blir redusert til en homogen gruppe som har ”felles interesser” av å unngå ”sentralisering”. Venstre representant Rognlien (1973) tegner på sin side et bilde av at Venstre – motsetning til Høyre og Arbeiderpartiet – tok folkeviljen på alvor i forbindelse med EF-saken:

”Folket sa sin mening og Venstre tok ansvar et for å gjennomføre det oppdraget som folkeflertallet ga våre styresmakter. Vi så det slik at det var en plikt for alle demokratiske partier å gjennomføre folkeviljen. Da Arbeiderpartiet og Høyre unndro seg fra ansvaret, tok vi vår del av ansvaret.”

¹¹⁶ Vårvik (1973) sier dette senere i debatten: ”Det er vel riktig å se det slik Seip at det som skjer i dag det er i stor grad tvangsflyttingen av folk. For den sterke tilstrømningen til for eksempel Osloregionen fra store distrikter av landet, den skjer nettopp under en viss tvang fordi man ikke finner arbeidsplasser på sitt eget bosted og man tvinges til å flytte inn til disse sentra.” Vårvik vil ”bremse videre utbygging [...] Slik at folk som bor her skal få mulighet til større trivsel, for det er vel ingen som kan bestride at trivselproblemer i dag begynner å bli nokså påtrengende i en by som Oslo.”

En populistisk kritikk kan gjerne være berettiget i den forstand at den peker på forhold som samsvarer med den faktiske politiske utviklingen.¹¹⁷ EF-tilpasning er imidlertid et politikkfelt som ofte fremstilles på en populistisk måte. Det betyr at det gis et inntrykk av at eliten bedriver en bestemt politikk hvor folket er ”ført bak lyset”, slik jeg understreket i min definisjon. Denne kritikken kommer naturlig nok fra de politikere fra de partier som tilhører Nei-siden. Myndighetene – representert ved Arbeiderpartiet – blir beskyldt for at ”vår tilpasning og forholdet til EFs indre marked [er blitt] holdt skjult for det norske folk” (Bondevik 1989). Jakobsen beskriver også en høyre-sentrumsregjering som et ”alternativ til det hemmelighetskremmeriet som vi har opplevd når det gjeld den tilpasning som regjeringen fører”. Og han understreker at denne debatten er ”den siste muligheten vi har til at statsministeren og regjeringen kan fortelle det norske folk om det er slik at regjeringen overhodet har oppfatninger om innholdet i den meget viktige tilpasningsprosessen som nå foregår” (Jakobsen 1989). Utfordringene i fremtiden handler, i følge Jakobsen (1989), om at “[...] vi må sørge for at vi kan gjenskape respekten for ærlig folks arbeid, vanlige folks ærlige arbeid. Og vi må ta for all del heile landet i bruk, stanse den sentralisering som nå har rid vårt land gjennom mange år”.

Valget i 1989 ble sterkt preget av miljøspørsmålet, først og fremst takket være leder i Sosialistisk Venstreparti, Erik Solheim. Men til tross for SV sannsynligvis hadde det vi ville kalle et klart *sakseienskap* til miljø, hadde det vokst frem et parti som *bare* frontet miljøsakene: Miljøpartiet de grønne. Innledningsvis i avsnittet om populisme i norsk forskning så vi at Jan Erik Grindheim fremhevet nettopp disse bevegelsenes populistiske elementer. Debattdeltaker fra dette partiet, Birte Simonsen, legger tidlig an en tone som peker i populistisk retning. Først retter hun, i tråd med klassisk distriktpopulisme, en kritikk mot det hun opplever som en ”snever definisjon av både økonomi og arbeidsledighet”. Årsaken til denne arbeidsledigheten er, i følge Simonsen, at ”folk gjennom lengre tid er fratatt innvirkning på sitt eget

¹¹⁷ Det er med andre ord ingen forutsetning at en populistisk analyse er en tåkelegging av de faktiske forhold. Eller at populisme innebærer en form for manipulasjon av folket.

nærmiljø”. ”Utkant-Norge er blitt systematisk bygget ned”, og hun konkluderer med at ”[...] vi trenger å se ting på helt nye måder”. Simonsen avfeier raskt Fremskrittspartiet og Høyre som mulige samarbeidspartnere på miljøspørsmål, og mot slutten anklager hun også Arbeiderpartiet og SV for ikke å gjøre nok. Hun understreker at dette er en følelse som også folket har: ”Denne sammenhengen [mellom vekst og vern] den savner jeg svært hos alle partiene, og jeg tror også det er veldig mange folk som begynner å etterlyse dette. Det nytter ikke å snakke om miljøvern, hvis en ikke er villig til å gå på de direkte tiltakene som trengs.” I sin avslutningsappell tegner Simonsen et bilde av en egen politikerklasse som har fjernet seg fra folket og dets bekymringer:

”Jeg tror et hadde vært en fordel om toppolitikere kom frem litt oftere enn annen hvert år for å snakke med velgerne om hva som er viktig. Jeg tror det er dette som har gjort at folk etter hvert følt seg så fremmedgjort ovenfor politikken. Politikerne har sitt eget språk, de har sitt eget miljø, og dette kan folk bare sitte å se på som om de var aktører i et stort spill. Vi har prøvd å lage et parti nå, som tilhører folket, Miljøpartiet de grønne.

Vi husker at distriktspopulismen fremhevet at et enkelt språk, som folk føler seg fortrolige med, var et viktig aspekt ved deres populistiske strategi. Simonsen (1989) avslutter på nøyaktig det samme, da hun konkluderer med at ”... [vi] kan hjelpe folk å finne et parti som de føle seg hjemme i og som de kan snakke sitt eget språk i.”

Valget i 1993 var som tidligere nevnt sterkt preget av EU-saken, en sak som hadde sterke distriktspolitiske impulser. Mange oppfattet det som en strid mellom sentrum og periferi, mellom by og bygd. ”Nei til EU-dronningen”, som mediene kalte henne, Anne Enger Lahnstein var også leder for distriktspartiet Senterpartiet. Men ingen ganger i løpet av debatten fremstilte Lahnstein seg som talsperson for ”folket”. Det var snarere slik at hun nyanserte bildet i sluttappellen ved å peke på at hun hadde ”støtte av et flertall av det norske folk”.¹¹⁸ Lahnsteins gjennomgående kritikk var

¹¹⁸ Lahnstein blir i stedet beskyldt for å være elitistisk og u-demokratisk. Meningsmålinger viser at avstanden mellom ja-siden og nei-siden ikke er så stor, og utspørter Terje Svabø lurer derfor på om Lahnstein virkelig mener at ”et mindretall i Stortinget [...] skal sette seg over folket?”. Lahnstein slår tilbake og mener at de to dominerende partiene Høyre og Arbeiderpartiet har sørget for ”en stor dekkoperasjon [i] denne valgkampen” og at de hadde tenkt å ”dominere dagsorden og utelate å diskutere EF-saken”. Fremskrittspartiets formann Carl I. Hagen (1993) lar imidlertid heller ikke sjansen gå fra

derimot rettet mot Arbeiderpartiet og Høyre som hun mente at ”samarbeider i de lange linjers politikk”.

Etter at det ble et knapt flertall mot EU-medlemskap har Norge likevel tilpasset seg EU-systemet på en rekke områder (Nordby og Veggeland 1999), mye gjennom EØS-avtalen. Distriktspopulismen, med fokus på lokalsamfunn, har helt siden Brox' tid oppfattet EU som en trussel mot deres politiske visjoner og folkets interesser. Etter at Nei-siden vant med 52,2% av stemmene, begynte Senterpartiet å snakke om ”folkets nei til EU” (Lahnstein 1997), ikke bare et flertall av folket. En slik forenkling og appell til folket må kunne sies å delvis være av populistisk karakter.

”Det må jo være klarere for folk flest nu at EØS-avtalen framstår meir og meir som en husmannskontrakt”, konstaterer Senterpartiets leder Odd Roger Enoksen i 2001. Han er oppgitt over utviklingen som han mener innebærer at ”vi på stadig nye områder gjer fra oss makt og kor det er ei detaljregulering”. Situasjonen fører, i følge Enoksen, til at ”det ikkje er mulig for folk i kyst-Norge å gå på kaia å kjøpe fisk”. Alle politikerne er enige i at det er folket som skal avgjøre EU-saken i en folkeavstemning. Enoksen mener derimot at det foregår en skjult tilpasning bak folkets rygg.¹¹⁹ Han forteller at til tross for at det egentlig er folket som skal avgjøre hvorvidt det blir EU-medlemskap, er ”EU-spørsmålet på dagsorden på nesten hver regjeringskonferanse i en eller annen form”. Enoksens sluttappell har også noen distriktspopulistiske elementer, gjennom å fremheve den innsikt som er å finne hos

seg til å påpeke Lahnsteins (og forøvrig partiet SVs) ”anti-demokratiske holdninger”. Han lurer på hvordan Lahnstein åpent kan kritisere EUs demokratiske underskudd når hun er ”den første som motsette [seg] å akseptere og følge folkets avgjørelse”. Men det er klart at Lahnstein på langt nær er noen rendyrket populist. Hun slår blant annet fast – helt i tråd med Grunnloven – at det er politikerne på Stortinget, og ikke folket, som har det politiske og konstitusjonelle ansvaret for når det snakk om suverenitetsavståelse.

Det såkalte ”sentrumsalternativet” har vært et av Senterpartiets fanesaker, inntil til før valget i 2005 gikk inn det ”rødgrønne-regjeringsalternativet”. Men som jeg tidligere har nevnt har Arbeiderpartiet og Høyres tradisjonelt gitt et inntrykk av at det er de to konkurrerer om å få regjeringsmakt. I 1997 er dette er en taktikk Lahnstein reagerer kraftig på, ”fordi at nå forvirres folket til å tru at det ikke finnes muligheter for en alternativ regjering”. Ap og Høyres anklages altså for å tilsløre og dekke over de muligheter folket har i valg.

¹¹⁹ Enoksen sier: ”Hør her. Det blir noe fundamentalt galt i resonnementet her.”

folket i distriktene. Senterpartiet skal, sier Enoksen (2001), bruke sin ”politiske kraft” til å kjempe ”mot EU” og ”flytte statlig arbeidsplasser ut av Oslo, og støtte opp om de idea og den kunnskap som folk sett med over heile landet”. Det er avgjørende er å verdsette de erfaringer og den kyndigheten som folket utenfor Oslo besitter.

Kystpartiets representant, Waage (2001), som primært er et særinteresseparti formidler noen elementer fra distriktspopulismen og han argumenterer mot ”en økende sentralisering”, samtidig som han karakteriserer de sittende partier og politikere som ”Det gode selskap”. Dette er naturligvis, i følge Waage (2005), ”ikke en sunn politikk for distrikts-Norge”. På hjemmesiden til partiet kan vi også finne parolen om at: ”Kystpartiets program passer for folk flest!”,¹²⁰ mens partiprogrammets innledning slår fast: ”KYSTPARTIET – VI TAR FOLKET PÅ ALVOR!”. I denne appellen ligger det en klar elitekritikk, ved at det er Kystpartiet som virkelig ”tar folket på alvor”, i motsetning til de sittende partier. Dette er en helt klar populistisk appell til folket.

Åslaug Haga (2005) uttrykker noen standpunkter i 2005 som minner om Brox’ politiske visjoner. Hun mener vi ”er nødt til å få på plass en annen fiskeripolitikk som gjør at folk langs kysten faktisk har eierskap til fiskeriressursene”. Og i avslutningsappellen til Haga (2005) understrekes det at Senterpartiet har et ”bankende hjerte for hele landet [...] Vi vil legge gode og trygge rammer for folks liv, uansett hvor de bor”. Senterpartiet ”er et trygt valg for deg som vil sikre nasjonal råderett over naturressursene og forsvare folkets nei til EU”. Bortsett fra den typiske referanse til ”folkets nei”, er elitekritikken praktisk talt fraværende hos Haga, og det er derfor ingen grunn til tolke det i lys av en populistisk logikk.

¹²⁰ Partiet definerer seg selv som et ”Verdikonservativt Sentrumsparti” og som vi ser av deres ti viktigste saker at de henter inspirasjon både fra distriktspopulismen og den nativistiske populismen: Kristne verdier; Miljøvern; Folkestyre; Stabil bosetting; Arbeid til alle; Eiendom til alle; Blandingsøkonomi; Vern av familie, lokalsamfunn og nasjon; Kulturell forankring; Personlighetsutvikling

Eksplisitt kritikk av Oslo-eliten er et annet typisk trekk ved distriktspopulismen. Det bygger i stor grad på den forestillingen om at det sitter en gjeng med byråkrater og teknokrater og vedtar masse lover og utbyggingsplaner uten å ha kontakt med de folkene som blir berørt av dette. Det er lite imidlertid lite eksplisitt Oslo-kritikk å spore i disse partilederdebuttene. Det kan kanskje ha sammenheng med at lokalpolitiske saker – og forholdet mellom stat og kommune – i større grad er på dagsorden under lokalvalgene.¹²¹

4.3.2 En politikk for folk (- ikke for kapitalistene)

Marxistisk populisme fører, som tidligere argumentert for, en appell til folket som den undertrykte klasse. Folket fremstilles også her som en homogen gruppe, som blir undertrykt av monopolkapitalister, bank- og finansinstitusjoner. Politikerne blir i et slikt populistisk virkelighetsbeskrivelse anklaget for å være løpegutter (og jenter) for et hegemonisk kapitalistisk system. Staten er ikke vanligvis en fiende for venstresiden, men satt i sammenheng med argumentasjon ovenfor er staten i dette tilfellet sammensatt av borgerskapets tjenere og den sørger derfor for at det undertrykkende systemet kan opprettholdes.

Karismatikerens Finn Gustavsen (1973) fra Sosialistisk Valgforbund er den første som presenterer et budskap med populistiske elementer. Først retter han en kritikk mot politikerne med innflytelse som han mener unndrar seg ansvaret: ”Det er politikerne som har ansvaret, som skyver ansvaret over på hverandre”. SV vil på sin side ”bekjempe dem som i norsk politikk nå vil stille klokka tilbake. Som vil bryte ned de fremskritt som er skapt gjennom folkets kamp.” Senere er det særlig Arbeiderpartiet som utgjør fiendebilde, og som anklages for å ha sviktet sine representasjonsoppgaver.¹²² Mediene er også en av motkreftene, og Gustavsen er meget

¹²¹ SVs Hanna Kvanmo (1985) snakker likevel foraktfullt om regjeringens ”kultursatsning” som i følge Kvanmo er redusert til ”teater og film og store konserter i Oslo [...]”, og hun mener at ”[...] den kulturen som skjer ute i lokalsamfunnan [...] lider under mangelfulle overføringen til kommunen”

¹²² Gustavsen (1973): ”ja, det riktige det og jeg tror mange i arbeiderbevegelsen husker at arbeiderpartiet da de hadde flertall alene unnlot å gjennomføre den politikk som de sa de skulle”

skuffet over at et opprop fra mange fagorganiserte ”ikke helt kommer til folks kjennskap, fordi de nektes inntatt i de fleste aviser, selv når tilbyr seg å betale full annonsepris for det”. I forbindelse med distriktspolitikken mener Gustavsen at Vårvik ikke helt skjønner hva det dreier seg om: ”Det er kapitalkreftene som investerer slik at folk tvinges til å flytte fra sine hjemsteder. Det vi må fram til er en tvangsflytting av penger, i stedet for av mennesker”. En endring kan bare skje ”ved at samfunnet har den reelle makt over den storkapital som befinner seg i banker og forsikringselskaper”.

RVs Sigurd Allern artikulere imidlertid en betydelig mer radikal politikk. Han ser ingen forskjell mellom de andre partiene, og de er alle borgelige.¹²³ I denne perioden var populist et positivt ord for deler av venstresida. Allern (1973) mener at Vårvik ikke tar populismens anbefalinger på alvor, når han forsøker, sammen med Willoch, å kombinere den med kapitalisme: ”Hvordan samtidig være populist og for bygde-Norge, Vårvik, og stå for et samfunnssystem som er basert på produksjon for profitt?”. Og i likhet med de amerikanske populistene i People’s Party er Allern (1973) kritisk til politikerne og deres såkalte edle motiver:

”Det snakkes i dag veldig ofte en tillitskrise i norsk politikk. Og årsaken er vel enkel, folk flest har veldig liten grunn til å ha noen tillit til borgelig løfte. Foran hvert Stortingsvalg så blir det vanligvis lovt distriktsutbygging, men norske bygdesamfunn blir likevel lagt ned omtrent like for ordene triller fra Stortingets talerstol. Vi i Rød valgallianse ser det som en politisk bløff, når det ene eller andre partiet lover å styre utviklinga sjøl, til arbeidsfolks beste. For de skjuler en viktig ting nemlig at det er storkapitalen og ikke stemmeseddelen som tar de viktigste avgjørelsene i dagens samfunn.”

I 1977 hevder Knudsen (1977) at media og de andre partiene stempler dem som satellittparti for Sovjetunionen. ”Jeg vil ta skarp avstand fra slik nonsens”, er hans umiddelbare reaksjon. Knudsen er meget opptatt av retten til arbeid, og han sier NKP krever ”at samfunnet skal overta de rike bankene og forsikringselskapene og de

¹²³ Allern (1973): ”[...] i dag tror vi at det viktigste er å markere at i regjeringsspørsmålet vil en få en borgelig regjering.” Senere utdypes det: ”Vi betrakter dem [Bratteli og Steen] som borgelige politikere som aldri vil være i stand til å gjennomføre noen ordentlige arbeiderpolitikk og danne noen arbeiderregjering.”

viktigste nøkkelindustrien og får styringsretten – virkelig styringsretten – over den økonomiske utvikling til felles beste for hele folket.”

Reidar T. Larsens (1977) har ingen populistiske elementer, før han skal holde sin sluttappell. Her slår han fast at partiet ”[...] har handlet slik som vi synes det er riktig, og slik som vi mener det tjener vårt eget folk.” Sosialistisk Venstreparti er, i følge Larsen, et ”ærlig parti”, underforstått hva som preger de andre partiene.

Det er litt uklart om det faller inn under kategorien ’populistisk virkelighetsbilde’, men Martin Gunnar Knudsens hovedinnlegg i 1981 har mange likhetstrekk. Han tar opp boligpolitikken, og peker på det med boliger er:

”i dagens Norge blitt en lønnsom geskjeft, en virkelig lønnsom geskjeft for banker, tomtespekulanter, for bolighaier og private entreprenører og firmaer i byggevarebransjen. Også er da regjeringens boligmelding kommet, boligmeldingen er et vår oppfatning litt av et ’sorgens kapittel’. Etter denne meldingen vil *staten* ta inn full moms på boligene, dobbelt så mye som i dag [...]”

De som har skylden er ”private banker og andre lånegivere [...], og folk som bygger seg et vanlig husbankhus de vil bare få mellom 55 og 60% av kostnaden dekket gjennom husbanken”. Knudsen peker deretter på det paradoksale ved at ”kravet til det en sjøl må skaffe penger [...] vil øke ganske vesentlig”, noe som må skaffes ”i [nettopp] private banker og på det grå marked.” Denne utviklingen blir ikke møtt med motbør fra noen andre partier, unntatt NKP.¹²⁴ RVs Sigurd Allern er også meget kritisk til konklusjonen til det såkalte ”bogiftsutvalget”, og han antyder at staten forsøker å profitere på boligpolitikken: ”Momsen er i dag på boliger en større inntekt for *staten*, enn *statens* boligsubsidier [...]”.

Når Allern får ordet til hovedinnlegg i 1981, er mange grupper som smeltes sammen i en slags ”elite”-kategori. Først gjentar han budskapet om samstemmigheten

¹²⁴ NKP vil, i følge Knudsen, kreve ”at denne boligmeldingen trekkes tilbake som sosialt uakseptabel” og han beklager ”at alle Stortingspartier – uten unntak, til og med SV – har vært med på det. De har gått inn for dette her.” En slik politikk er bare ”skreddersydd for en borgelig regjering.”

mellom Høyre og Arbeiderpartiet ved å kalle Harlem Brundtland og Willoch for ”de politiske samboerne: Gro og Kåre”. Disse to partiene står, i følge Allern, sammen om en skattereform høsten 1980 ”ga mest til folk i inntektsklassen til Pål Kraby, Tor Halvorsen og Ulf Sand og småpenger til de lavtlønnede” og ”[...] med hjelp av LO-ledelsen og regjeringa har NAF fått innført et lønnstak”. Og til tross for at situasjonen er helt uholdbar ”går DNA og Høyre inn for skattelettelsa til næringslivet [...]”. ”Det fins ingen arbeiderregjering å redde”, konkluderer Allern (1981) i og med at de Arbeiderpartiet fører en ”høyrepolitikk” til fordel for kapitalistene. Den eneste løsningen er en ”*politisk* protest [...] som Rød Valgallianse har tatt på seg å føre fram i denne valgkampen.”

NKPs Martin Gunnar Knudsen var nok ingen populist, men de fremstillingene han har av politikken kan til tider minne om populisme. I 1981 er hans avslutningsappell preget av at alle de andre partiene presenteres som ”løftebrytere”, men NKP vil ”verne folket” og kjempe for ”demokratiske framsteg”. Knudsen kontrasterer eget parti og de andre på denne måten:

”Vi kommunister vi kjemper med det vi rår over av krefter, for å verne folket [...] mot nedskjæring og stagnasjon, og tilbakeslag. Vi vil gå inn for demokratiske framsteg, ikke minst på det økonomiske området og avgrense storkapitalens makt i dette landet. Vi vender oss til den enkelte velger, også spør vi: Hvordan var det med det partiet som du stemte på ved forrige valg? Har det oppfylt sine valgløfter fra den gangen? Stemte du for svekking av helsesektoren, stemte du for nedlegging av sykehus, stemte du for senket reallønn, prissekspløsjon for boliger og andre varer, stemte du for høyere militærutgifter? Var det *det* Stortingspartiene lovet ved forrige valg? Nei, men det ble i alle fall resultatet. Vi i NKP kan ikke skjønne at noen kan snakke om bortkasta stemmer ved å stemme på andre enn dem. Vi har ikke annet å tilby enn aktiv og ærlig kamp for vern om folkets levekår og for fred. Det vil være vårt parti sin rettesnor i hele vårt virke.”

Marxistiske populistere anklager gjerne de andre partiene for å ikke å lytte til ”folket”, og for å være i lomma på kapitalistene. RVs Jorun Gulbransen (1985) mener at ”Ingen er villig til å gi folk det som trengs” og den ”store forskjellen i norsk økonomisk politikk går mellom dem som spør hva som er bra for folk og dem som teller opp folks behov med lommekalkulator og sier at Norge ikke råd.” Et annet kjennetegn er den populistiske forestillingen om at det ikke eksisterer noen reell

forskjell de sittende partier, og at det derfor er behov for et parti som endelig tar folkets vilje på alvor. En av grunnene til Gulbransen sier hun misliker å være til stedet er at ”de fleste strever veldig hardt for å prøve å lage forskjeller mellom seg og andre, mens at det veldig vanskelig å se.” Og hun forsetter med illustrasjonen:

Og jeg har jo vist det med eksempelet mitt her idag tidligere: at med Arbeiderpartiet som kommer gamle inn på sykehjem når dem har vært døde i fem år og med høyre når dem har vært døde i ti år. Det samme med barnehagar, unga er 25 år med Arbeiderpartiet, og dem er 30 år med Høyre. Jeg skulle ønske meg at vi hadde et helt annet slags samfunn, der folk bestemte og eide.

Gulbransens visjon tar utgangspunkt i hvordan ”folk ville gjort [*det*]” og hun mener at vi må legge om styresettet og samfunnet slik at ”vi [får] lagd det folk trenger”. Det kapitalistiske systemet fører til at ”folk blir sett på som en utgift” og ”[Eldre] blir kalt en ugunstig utvikling for det ble så mange.” Gulbransen mener derfor det behov for at hun kommer ”inn på Stortinget [for å] kunne slå et slag mot det synet på folk.” Det er nemlig slik, i følge Gulbransen at: ”Et sånn syn på folk [...] preger mesteparten av norsk politikk”.

I sluttappellen gir Kleven (1985) et bilde hvor den politiske utviklingen i Norge, er et resultat av en dualistisk kamp mellom kapitalistene og arbeiderklassen, og hvor kapitalistene hindrer et en ”utvidelse av demokratiet”.¹²⁵ Høyre blir anklaget for å gjøre ”Norge til en kammertjener” for den ”amerikanske imperialismens planer om stjernekrig”. Kleven hevder at hans ”alternativ er fornyelse [og] trygging av folks levekår.” I tråd med idealtypen er det arbeiderklassen som kan lede an i den politiske kampen for en annen utvikling:

”Som det er sagt. Norge er et av verdens rikeste land. Men hva opplever vi nå. Jo, på den ene siden: Arbeidsløshet, innstramninger i den offentlige sektor, køer foran sykehus, skoler og barnehager. På den annen side: større ulikhet, flere nullskatteyttere gavepakker til utenlandsk storkapital. Denne politikken må brytes. Men hvem kan gjøre det? Bare en arbeiderbevegelse som er klar over sitt

¹²⁵ Hans I. Kleven (1985) mener også at den monopoliserende medieutviklingen fører til at eliten ”kan styre hva folk skal tro og mene mer og mer på basis av de informasjonen som de slipper til og måten de former denne informasjonene på.”

samfunnsansvar og som kan og vil kan sette sin klassepolitikk i gjennom, en arbeiderbevegelse som setter solidariteten og fellesskapet foran hensynet til norsk og utenlandsk storkapital.”

I 1989 er ikke Rød Valgallianse representert i partilederdebatten. I stedet har mange av de samme menneskene samlet seg i *Fylkeslistene for miljø og solidaritet*¹²⁶. På partilederdebatten representeres listene av den pensjonerte majoren og lite karismatiske lokalpolitikeren Einar Edvardsen. Senere RV-leder Torstein Dahle er hans sekundant. Edvardsen er først og fremst opptatt av at mange av politikerne ikke har kontakt utenfor sitt eget miljø. Han ønsker derfor at det ”ikke bare blir en internt debatt mellom de som sitter i Stortinget. Vi som kommer utenifra grasrota, vi har også mye å kunne gi til en fornuftig debatt her”. I løpet av debatten beskylder han imidlertid alle de sittende partier for ”politisk kriminalitet”¹²⁷, men ”at regjeringen må ta hovedansvaret”. I sluttappellen kommer Edvardsens populistiske kritikk av Arbeiderpartieliten og de andre partiene frem:

”Mitt gamle parti – Arbeiderpartiet – fører ikke lenger en politikk for ’vanlige folk’ i dette landet. Vi kan ikke ordne opp for deg, men vi lover å ta opp ’vanlige folks’ kår mot vanstyret vi opplever. Kast ikke bort stemmen din på de gamle partiene.”

Venstrepopulister har utvilsomt et negativt syn på kapitalisme, selv om det varierer hvordan man ønsker å møte denne utviklingen. Det er imidlertid slik at en direkte kapitalismekritikk sjelden fremføres i partilederdebattene utover på 90-tallet. Et unntak er RVs leder Aksel Nærstad i 1993 som en enkelt gang slår fast at ”uviklinga av kapitalismen fører til massearbeidsløshet over hele verden, [og at] den voldsomme økningen er verken tilfeldig eller overraskende.” Senere i debatten ytrer hans også skepsis mot det politiske miljøet og den kontakt de har med folk: ”for oss er

¹²⁶ Fylkeslistene for miljø og solidaritet bestod av folk fra ulike partier og politisk uavhengige mennesker. Edvardsen var en gammel Arbeiderpartimann. Mens hans medhjelper under debatten og listetopp i Hordaland var den senere RV-lederen Torstein Dahle. I Sogn og Fjordane hadde de Oddleif Fagreim øverst på lista. Han hadde sittet tolv år på Stortinget også for Arbeiderpartiet. I Oslo derimot hadde de fått med seg Jon Michelet, mens den tidligere SV-er Reidar T. Larsen toppet listen i Østfold. I tillegg hadde de representanter fra De Grønne og mange uavhengige som Sigrun Mathisen i Sør-Trøndelag og Anne Grete Brustad i Hedmark.

¹²⁷ Edvardsen (1989) mener at ”Vi bryter Grunnloven i dette landet [...] og vi viser menneskeforakt når vi ikke verdsetter arbeid så folk gjør i det hele tatt. Vi lønner dem med arbeidsledighetstrygd og ikke la de få lov til å arbeide som de egentlig ønsker.”

samarbeidet utenfor Stortinget langt viktigere, enn det som skjer i korridorene på Løvebakken [...] grunnleggende er et samarbeid med grasrota for å få et press på Storting og regjering” (Nærstad 1993). Det er bare RV som kan ”sloss for det som er riktig for folk” (Sira Myhre 1997). Forestillingen av å representere noe nytt i forhold til det etablerte etablissementet kommer tydelig til uttrykk under sluttappellen hvor Nærstad slår fast Erling Folkvord – RVs toppkandidat i Oslo – er ”en annerledes politiker og [at] han er til å stole på”, underforstått i kontrast med de andre politikerne som er uærlige. Folkvord presenteres som de underprivilegertes talsmann i den dikotome politiske virkeligheten, fordi han har ”avslørt snusk og korrupsjon, [og] han har talt vanlige folks sak mot makta”. Sira Myhre gir på sin side denne anti-elitistiske fremstillingen av RV i 1997: ”[En] RVer på Stortinget betyr ein mindre politiker mindre, og det betyr nogen som sloss med folk”.

Den fundamentale forskjellen mellom de andre partiene og RV er, i følge Sira Myhre (1997), at RV vil ”faktisk ha en politikk for folk”, i motsetning til de andre partiene. Sira Myhre mener dagens politiske debatt har en overfladisk karakter og at valgkampen ”fyrst og fremst har vært en debatt som har sikra så mange partier at de sluppet å snakke om politikken sin”. Alle de andre partiene driver en skinnhellig valgkamp hvor de lokker ved å love ”gull og grønne skoger og fred på jord og at ett kvert problem som folk måtte ha det løyses hvis du bare e så grei at du putte di stemmeseddel oppi urna.” (Sira Myhre 1997).¹²⁸ Slik er det imidlertid ikke i virkeligheten skal vi tro sluttappellen til Aslak Sira Myhre:

”Men eg vet jysa godt at sånn e det ikkje. At med ein gang valgkampen er slutt og valget øve, så e med tilbake i den grå verkeligheten. Og da er politikerne på Stortinget en mur, en mur mot alle gode forslag og en mur mot at folk skal få det bedre.”

¹²⁸ En lignende beskrivelse fikk vi 12 år tidligere av SV-lederen Hanna Kvanmo (1985). Hun mener at alle partier ”lover gull og grønne skoger”, uten at det skjer noe som helst.

Forestillingen om at de andre politikerne ikke snakker sant er, som vi har sett, tydelige i et populistisk språk. De andre politikerne driver med ”bløff og jug fra ende til annen”, sier RVs Aslak Sira Myhre i 1997.”, Dahle (2005) følger opp fire år senere og sier at RV skal ”kle av regjeringen”. I motsetning til de andre partiene skal ”[...] RV fremme krav fra folk som slåss for viktige ting i samfunnet”, avslutter Dahle (2005).

4.3.3 La vanlige folk få beholde sin frihet og sine penger!

En nyliberal populisme er først og fremst kjennetegnet ved sin kritikk av politikere og byråkrater, eller alle mulige ”offentlige inngrep”, som måtte føre til at ”folket” ikke får den innflytelsen over egne økonomiske midler og hverdag som de har krav på. Demokratiet fungerer ikke optimalt fordi politikere og byråkrater forfølger sine egne interesser, i stedet for å være til for folket. Langes første sitat noensinne i en norsk partilederdebatt er meget karakteristisk for en slik populistisk tilnærming til de dominerende partier. Etter at Arbeiderpartiets nestleder Reiulf Steen hadde hatt et lengre innlegg hvor han argumenterte for at mengden småpartier var årsaken til at mange var bekymret ”over den forvirring som nå hersker i vårt politiske liv”, grep Anders Lange ordet. Da hadde det gått over én time av debatten. Den gamle mannen i hvit skjorte og sløyfe uttrykte så med forakt i stemmen: ”Det er underlig Steen at de har et så udemokratisk syn på den norske velgermasse.” Manglende grad av demokrati har, i følge Lange, resultert i at ”Det er opptrådt en misnøye med dere – med de sittende partiers – politikk.” Og Lange fortsatte:

”Nu vil de altså monopolisere denne situasjonen, så det altså ikke skal kunne dukke opp forskjellige retninger i det norske folk som uttrykker sin misnøye med den politikk som de sittende partier har ført. Mitt parti begynte den 8.april, før den 8.april hadde ingen av dere partier – i deres da trykte programmer – et eneste ord om skattelettelse. Det norske folk er nu forferdet over å betale 70% i skatter og avgifter som er påført av dere. Distriktpolitikken har dere laget også – det viste seg å være en fiasko!”

Som vi ser var det typisk for Anders Lange at han fremstilte seg selv som et talerør for det norske folk. En gruppe som var blitt påført skatter og avgifter av politikerne.

Lange var som tidligere beskrevet inspirert av Glistrup i Danmark, men som Bjørklund (1981:4) påpeker er Glistrup mer generell i sin kritikk, mens Langes agitasjon primært var rettet mot nettopp politikere og de politiske partier. Dette illustreres i fortsettelsen av den sammen tiraden fra Lange:

De gamle, de syke og de invalide har en forferdelig situasjon. Og de enslige betaler mye mer skatt enn de skulle. Dette er deres skyld! Og så mener de at det ikke skal kunne reises partier som De ensliges parti, eller som mitt: Til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep. De mener med andre ord at de partiet som har ansvaret for inflasjonen, for prisstigningen og for de forferdelige skatter, skal monopolisere seg i Stortinget, og vi i folkedypet skal ikke få lov til å lage nye partier. Er det *det* de mener Steen?!!

Anders Lange forsatte sine angrep gjennom hele programmet. Reiulf Steen og Arbeiderpartiet for skylden for å ha ”mentalt overbevist de andre partiene at statseiendommen og det offentlige forbruket må være størst mulig.” Det er nemlig slik, sier Lange, at ”[...] når det offentlige forbruket er stort, så må vi små ut med masse skatter og avgifter. Høyre og Willoch får beskjed om at de har sviktet sin skattepolitikk og ideologi:

At Høyre ikke har villet være Høyre, men har gått inn i sentrum og skremt velgerne for å fiske på samme grunnlag, det kan jeg ikke hjelpe for! Og så Willoch, så er det rene sprøytet det med de 27 skatteforslagene deres. De har stemt enstemmig for alle fryktelige statsbudsjettet [...] jeg betegner [det] da som rent bløff [...]

Kristelig Folkeparti blir på sin side anklaget for å ikke lytte til eldre, men i stedet drive med forkynnelse. Lange forteller at hvis Krf ikke kjenner til de eldres ”fortvilte situasjon [...] så er det fordi de ikke har gamle der unntagen når dere samler dem til bønn og salmesang!”.¹²⁹ Finn Gustavsen anklager Lange for ville føre en skattepolitikk kun til fordel for de rike.¹³⁰ Lange slår tilbake mot Gustavsens tekniske

¹²⁹ Også Vårvik fra Senterpartiet blir satt på plass av Lange: ”Det er umulig, Vårvik, å forstå dem. Etter 1948 har vi nedlagt 15 gårder pr. dag, og deres melke- og økonomiske organisasjoner er trukket tilbake bygd etter bygd. Slakterier, innkjøpslag meierer og hopet dem opp på noen få steder i landet. Hva slags vern om distriktene er dette Vårvik?!”

¹³⁰ Noe av det samme sier Sigurd Allern. Men han kommer også med en påstand om at Lange er fascist. Lange svarer beskt: ”Hvis de viste Sigurd Allern som har kommet med kjempe loddrett løgn i dag at jeg var fascist. Så vil jeg si at dem: at de som kommunist naturligvis har lovt til å bruke de uttrykk. Jeg var medlem av fedrelandslaget [da det] startet med Fridtjof Nansen og Christian Michelsen, og hvis de var fascister som jeg også fascist. Det er min politiske fortid.”

spørsmål: ”Jeg kommer ikke med statistiske årbøker i denne forsamling og jeg er heller ikke utdannet økonom til å svindle med tall.” Noe av den inkonsistente argumentasjonen til Lange kommer imidlertid til syne forbindelse med trygdesystemet. Lange påstår at alle ”drosjesjåfører i dette land [vet] at det der et sånt misbruk at det er ikke til å holde ut. At de kjører syke – såkalte syke – til sosialkontoret og til vinmonopolet og hjem.” Dersom noen lurte på om dette er sant oppfordrer Lange dem til å spørre ”hver eneste drosjesjåfør i Oslo som alle stemmer på mitt parti, og i alle de andre byene hva de opplever.” Samtidig som han kommer med disse anklagene om trygdemisbruk, understreker han meget klart at ”[...] det som er sikkert er at vi må få de gamle og de syke og de invalide inn under statsbudsjettet igjen.” Lange holder så lange innlegg at programlederne ser seg nødt til understreke at man må holde seg til debattreglene, og at slike replikker bare skal være på 30 sekunder. Lange (1973) svarer karakteristisk at han ”trodde det var hans tale.”

Langes (1973) opprør var ikke bare *mot* de sittende partier, men også i aller høyeste grad *for* skattelette. I sluttappellen kombineres disse to sakene: ”Dere [de andre partiene] har med andre ord kommet bare med løst prat, men som blir voldsomt dyrt for det norske folk”. Forestillingen om at alle andre partier er like, og at det ikke spiller noen rolle hvem av dem som styrer er det ingen som uttrykker med større forakt enn nettopp Anders Lange:

”Det spiller da ingen rolle om det kommer sosialistisk flertall eller ei! Alle de offentlige inngrep som har kommet etter krigen har enten vært nogenlunde enstemmig, i hvert fall er de blitt gjennomført. Dere har ikke opphevet, Willoch, en eneste offentlig inngrep. Da Borten startet ga oss 1100 nye offentlig ansatte, i Korvald er det 1600 offentlig ansatte mere. De er satt til å *passé* på det norske *folk* på alle mulige måter.”

Fremskrittspartiets representant fire år senere, Arve Lønnum (1977), er betydelig mer moderat i sin kritikk av de sittende partier, selv om det kommer noen forsiktige angrep. Karismatisk var han heller ikke, og mye av forklaringen på hans beskjedne

deltakelse i debatten var nok men at dr. med. Arve Lønnum ikke fulgte med i politikken innerste korridorer til vanlig (jf. Hagen 2007). Hans første innlegg virker i stor grad skrevet av hans medhjelper Carl I. Hagen. Før det første anklager han de andre partiene for at deres programmer ”går nemlig med få unntak ut på ett og det samme, store fagre løfter, høyt felles forbruk og økt samfunnsmessig styring.” (Lønnum 1977). ”[...] staten for lengst har tatt på seg for mye”, sier Lønnum, og mener at det bare er ”et parti [som maner] til nøkternhet: Fremskrittspartiet.” Han fortsetter:

”Vi advarer på det kraftigste mot økt aktivitet på stadig flere felter, det hjelper lite å bruke pene ord om dette som forvaltersamfunn, felleskapssamfunn, velferdssamfunn. Politiske moteord som skal få folk til å tro at det hele er harmløst.”

Ingen, bortsett fra en kort kommentar fra Knudsen som mener partiet bør skifte navn til ”Tilbakestegspartiet”, ser seg bryet med å kommentere den litt famlende presentasjonen fra Lønnum. Senere i debatten får vi innlegg fra Lønnum som i større grad tydeliggjør arven fra den avdøde Lange, men den tydelige appellen til folk er fraværende: ”Vi vil fortsatt protestere mot offentlige inngrep og urimelige skatter og avgifter, vi vil motvirke umyndiggjørelsen av enkeltmenneske, bekjempe et overmektig offentlig byråkrati”. I sluttappellen begynner Lønnum (1977) på en måte som kan virke som en vanlig, litt høyreorientert, politiker.¹³¹ Mot slutten, derimot, har appellen helt klare populistiske elementer, til tross for at han leser relativt monotont opp fra et manus. Først tar han et oppgjør med såkalte hegemoniske oppfatninger:

Den verste bøygen vi kjemper mot er den utbredte forestillingen at folk selv ikke er i stand til å løse noen som helst oppgave, alle roper på stat og kommuner. Denne farlige holdning må vi vekk fra. Den betyr selvovertgivelse og fører til det motsatte av et folkets styre, til det motsatte av demokrati. Hva vi vil, er å gi folk tilbake troen på at det går an å klare noe *selv*.

¹³¹ Lønnum: ”Det er ikke mulig for noen å forandre samfunnet over natten. Vår første kjempe oppgave blir å bremse opp en uheldig utvikling og stoppe den eksplosive vekst i statens utgifter. Deretter vår egentlige oppgave – gjennom en tiårs periode – gradvis å avvikle et foreldet skattesystem med inntektsskatt og de oppsvulmede subsidier til nært sagt *alle*. En årlig reduksjon av inntektsskatten på cirka 3 milliarder er slet ingen umulig oppgave. Denne reduksjon skal ikke skje på bekostning av syke og gamle mennesker. Tvert om: De eldre vil bli prioritert av oss. Men til andre grupper er vi forsiktige med løfter.”

Og helt mot slutten kommer den gamle lekse om de andre partiene er helt like, og de bedriver en politikk som bare går ut på å ”mele sin egen kake”. I tillegg understrekes dette ønsket om å ”sjølråderett over lønningsposen”¹³², slik Anders Lange en gang uttrykte det:

Så vender jeg meg da velgerne. Ikke til de som alt har bestemt seg, men til dem som ennå er i tvil. Kanskje i tvil om de i det hele tatt skal stemme. Tvil fordi de mener at det kommer ut på ett hvem som får makten i Stortinget. De er så like [...] ingen forskjell på partiene, unntagen i navn. Dette er jeg helt enig i, når det gjelder de gamle politiske partiene. De har den samme barnepikementaliteten, de har ikke fred i sin sjel med mindre de kan få varpet mest mulig av det du tjener over i offentlige kasser [...] Skulle du ha lyst til å ta avstand fra dette finnes det ved dette valg *ett parti* du kan stemme på: Fremskrittspartiet. Vi vil gi deg herredømme over egen lønn tilbake. Vi vil gi deg troen og arbeid tilbake. En stemme for *dette*, er en stemme for en riktig sak.”

Anders Langes budskap om sterkere nedsettelse av skatter og avgifter og anklagene om de sittende politikernes inkompetanse, ble stor grad videreført av Carl I. Hagen. I avslutningsappellen i 1985, fremhever han arven fra Lange, samtidig som han tydelig peker på hva han mener er problemet med politikerne, nemlig deres udugelighet:

Fremskrittspartiet kjemper fortsatt for en sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep. Vi tror ikke at vi politikere som sitter her – alltid – er supermennesker som kan løse alle problemer i Norge og i resten av verden. Vi tror faktisk at mange av de problemer det er i norske samfunn, skyldes nettopp politiske vedtak: skyldes løyveordninger, konsesjonsordninger, dispensasjonsordninger, skyldes skatteregler, skattenivåer, avgifter osv.. Hvis vi ser oss om er det mange områder som går bra, særlig de næringer som politikerne ikke har blandet seg bort i. De næringer som går best, det er de som politikerne ikke driver.

Valget i 1981 representerte for alvor nyliberalismens inntog i Norge (Hagtvet og Bjørklund 2008), og Carl I. Hagens første partilederdebatt.¹³³ I Hagens sluttappell kombineres den nyliberale populismen med trekk fra distriktspopulismen. Før slår han fast at bedriftene i Norge er rammes av at alt ”bestemmes i Oslo over hodet på de

¹³² Se i Bjørklund (2000:249)

¹³³ Hagen (1981) var imidlertid raskt ute med å kritisere staten og den sittende regjering, som han mener bidro sammen med Tor Halvorsen, leder for LO, og Pål Kraby, leder for NAF, til ”vårens sørgeligste eventyr fra virkeligheten”, nemlig minitariffoppgjøret.

berørte i bedriftene”, samtidig som ”det er bedriftene som må betale *regningen*.” Hagen understreker videre at hans parti skiller seg dramatisk fra de andre partiene:

De øvrige partier har mye snakket om regjeringsmakt, det gjør ikke vi [mens han rister på hodet]. Vi vil imidlertid gjerne øve innflytelse i Stortinget, vi ønsker at de synspunkter og holdninger vi står for også bør tas med i betraktning [...] Og ved dette valg har man en my mulighet til å protestere mot utviklingen [...] La meg til slutt si at Fremskrittspartiet ønsket et samfunn med frie, selvstendige, uavhengige og ansvarsbevisste borgere, hvor ikke bare politikere og byråkrater skal avgjøre hvordan vi skal ha det her i livet, men hvor vi også *har mulighet til innflytelse selv*. Vi ønsker selvbestemmelsesretten og ansvaret tilbake.

Hagens (1981) siste formulering er imidlertid enda mer karakteristisk for hans syn på politikere: ”Det er ikke politikerne som skal ordne opp i alle problemer for oss, for de kan det ganske enkelt ikke så godt som vi selv kan det.”

Det er imidlertid ikke bare Hagen som spiller på staten/folket-dikotomien i denne perioden. Representanten for Det liberale folkepartiet Gerd Søråa mener for eksempel at: ”[...] det er jo fremdeles ikke staten som holder liv i det norske folket, det er det norske folket som holder liv i staten, inklusive regjeringa”. For henne er ikke skattelettelsene motivert ut i fra at man skal *få* mer, men av ”det vanlige folk har av erfaring”, som innebærer ”at når vi har arbeid gjort, så arbeide vi meire.”

Et av de sakfelt hvor Hagen gjennomgående uttrykker sin grunnleggende skepsis til politikere og byråkrater er knyttet til helsevesenet. Argumentet til Hagen har, slik som i 1985, hele tiden vært at: ”Vi må endre vårt folketrygdsystem, slik at vi får automatisk betaling fra folketrygden uten at politikerne skal kunne sette hindringer i veien”. Poenget til Hagen (1985) er at han ønsket et ”automatisk betalingssystem”, fordi det ville ”[...] fjernet politikernes mulighet til her å svindle med folketrygdsystemet som de har gjort, samtidig som man har svindlet med statspensjonistenes pensjonsrettigheter.” U-hjelp er et annet området hvor Hagen (1985) tidlig markerte avstand til de andre partiene. Kritikken har to aspekter. For det første angriper Hagen (1985) de andre partiene både for å fortelle folk hva slags moral de skal ha, for deretter å anklage politikerne for å bruke *deres* rettmessige penger:

Vi *politikere* vi eier ikke de pengene som staten disponerer, det er dere [peker på skjermen] som eier de pengene som staten disponerer. Derfor synes vi det er riktig at de som eier egentlig midlene her i Norge, nemlig den enkelte borger, det enkelte menneske i dette land, den enkelte skatteyter *selv* skal få lov til å avgjøre hvor mye man ønsker å gi, til hvilket land, i hvilken form og til hvilket formål. Vi ønsker ikke å være formynderpolitikere [...] Det er ikke en oppgave for politikere å være slike som skal bestemme [...] For det er ikke politikerne som eier de pengene – det er dere!¹³⁴

I 1997, 12 år etter, konstaterer Hagen (1997) at det fortsatt ”det er en stor forskjell mellom Fremskrittspartiet og de andre” når det gjelder bistand.¹³⁵

Et meget godt eksempel, som illustrerer den nyliberale populismen meget klart kommer under en diskusjon om økonomisk politikk, arbeidsløshet og sysselsettingspolitikk. Det imidlertid ikke Hagen som begynner beskyldningene om manglende kontakt med folket, det er Høyres Jan P. Syse (1989). Han var nok ingen antielitist, men hans skissering av Arbeiderpartiets og eliten kontakt med folket har klare populistiske elementer:

Folk for se seg om sin hverdag, se om de får endene til å møtes, de får se om de ikke kjenner noen arbeidsledige lenger fordi Gunnar Berge har snudd utviklingen. Dere [Berge og Brundtland] er jo ikke i takt med hvordan folk flest har det! Det er jo en sånn distanse fra toppetasjen i regjeringsbygget til folk flest at det er nesten utrolig at dere kan sitte med slike påstander som dere gjør.”

Hagen (1989) retter følgende angrep mot makthaverne; regjeringen, finansminister Gunnar Berge og LO. Berge blir personlig holdt ansvarlig for antall arbeidsledige, og Hagen spør ham: ”Er du ikke enig at det hadde vært fornuftig nå – i ettertid – å ikke gjøre det du har gjort, som har medført 135 000 arbeidsledige i dette land.” Hagen mener at den store arbeidsledigheten skyldes at alle de andre over lengre periode: ”[har] veltet så mye BYRDER på disse i form av skatter, avgifter, arbeidsmiljølov,

¹³⁴ Slik politikk ble møtt med fordømmelse av de andre partiene, hvilket bidro til å forsterke bildet av Hagen som en *underdog*. Kaci Kullmann Five slår fast – med en underliggende avfeining av Hagen og hans parti – at: ”Bistanden er viktig, det er nesten alle norske partier enige om [...] den har gått opp, og det jeg er stolt av.” Hegtun fra Det liberale Folkeparti reagerte med å konstatere at resultatet av en slik politikk er at ”[vi] ville vanære Norges navn”.

¹³⁵ Hagens kritikk av u-hjelp inneholder fortsatt et nasjonalt, internt aspekt, men Hagen begrunner også sine standpunkter ved å fremstille u-hjelpen som kontra-produktiv: ”[u-hjelpen] har gått til berge det ene sosialistiske/kommunistiske diktaturregimet etter det andre”. Og for det andre mener at de andre partiene taler med to tunger; ved å fremheve Norges rikdom når det kommer til bistand, og samtidig hevde at vi har ”offentlig fattigdom”.

sysselsettingslov, konsesjonslov, tilsynsorganer, inspektører at det blitt for mye [...]”. LO får skylden for å bidratt til å forverre situasjonen, ved å ”undergrave sine *egne* medlemmers arbeidsplasser”. Men det verste av alt, sier Hagen, er “[...] at de tar *betalt* for gjøre det.” Hagen oppsummerer situasjonen ved å tegne et karakteristisk bilde av forholdet mellom regjering og vanlig folk, slik han ser det: ”Nå er det for vanlige folk blitt umulig – omtrent – å forsørge både familien og samtidig forsørge regjeringen!” Løsningen er naturligvis å redusere elitenes maktgrunnlag, noe som gjøres ved ”sette ned skatter og avgifter og byråkrati og lover” (Hagen 1989). Dette gjelder også på velferdsområdet generelt, og helsevesenet spesielt. Hagen mener at en diskusjon om velferdsstatens oppgaver ”innholder veldig mye *stat* og veldig lite velferd for de som virkelig trenger det.” Hagen presenterer som vanlig sin egen politikk som en enkel løsning på problemet¹³⁶, før han repeterer – mens han rister på hodet – at: ”Da ville det være pasientene som styrte helse-Norge, *ikke* politikere og byråkrater, og det er det vi trenger; det er pasientene som skal styre, og ikke politikere og byråkrater”.¹³⁷ I sluttappellen til Hagen (1989), som han i motsetning til de andre politikerne holder uten manus, kommer et annet karakteristisk kjennetegn ved populistiske utsagn, nemlig bildet av å bli systematisk motarbeider av eliten:

”Vi har i denne valgkamp fått det meste av det som kan krabbe og gå av politikere og delvis andre i mot oss[!] Da vil jeg gjerne minne om at det faktisk ikke Fremskrittspartiet som har styrt dette landet de siste 4, 8 år, *de andre tunge partier* her, de har vist hva de duger til. Du kan se på resultatene! Kanskje vi skulle få en sjanse til å prøve, det sies veldig mye rart om oss i disse tider.”

For folket er det er ingen grunn til å “[...] stole på motstanderne”, slik Hagen kaller resten av etablissementet. Fire år senere får vi et meget illustrerende Hagen-angrep (1993) på alle de andre partiene, som beskyldes for ikke å se lenger enn sin egen

¹³⁶ Løsningen inneholder paradoksalt nok å overføre ansvaret for helsevesen og eldreomsorg fra kommune til nettopp staten, ved folketrygden. Men Hagen er opptatt av at det automatisk skal bevilges penger til operasjoner. Og at dette da skal finansieres gjennom øremerkede premier. Han mener at dette vil føre til en situasjon hvor “[...] den enkelte selv [kan] velge”.

¹³⁷ Hagen gjentar budskapet under en senere polemikk med Brundtland: Hva er så galt med [han slår ut med armene] hvis noen kan drive et sykehus bedre og rimeligere og mer effektivt enn politikere og byråkrater, hvorfor kan de ikke få lov til å gjøre det, for folketrygdens regning?

partipolitiske nese. Han derimot ”har tatt sjansen” og han oppfordrer de andre til ”jammen [å] komme etter!” Hagen er ekspert til å fremheve seg selv som den *eneste* som er villig til ofre en ”partihjertesak” for å bedre landets økonomiske status. Det interessante ved alle forslagene til Hagen er at de ikke bare representerer hjertesaker for de andre partiene – slik Hagen korrekt påpeker – men at de også er sakene i stor grad er hjertesaker for Fremskrittspartiet, da bare med motsatt politikk. Det gjelder de typiske kuttene i u-hjelp og innstramminger i flyktningpolitikken, men også økte bevilgninger til politi- og lensmannsetaten og det liberalistiske ønske om mindre sosialt ansvar i næringslivet for å redusere kostnadene. Tilslutt går han også til angrep på overføringene til landbruket. Et slikt angrep blir naturligvis ikke positivt mottatt av de andre partiene¹³⁸, og Hagen får dermed nok en mulighet til å slå fast neste gang han får ordet at ”her er holdningen at man skal fortsette som før; *ingen* er villige til å gi avkall på noen egne hjertesaker”¹³⁹.

En kritikk av offentlige institusjoner og deres illegitime innflytelse over folkets hverdag er sentralt for de nyliberale populistene: ”Poenget er at det offentlige skal ikke på en måte bestemme at sånn vi vil vi ha det, og så tilpasser dere dere. Nei, det er omvendt: Folk må kunne fortelle at sånn [...] ønsker vi å leve våre gode liv. Og da har det offentlige å stille opp med tilpassa ordninger” (Sponheim 1997). Venstres leder Lars Sponheim mener videre at ”de sosialistiskes” ideal er et samfunn hvor folk tvinges inn et ”A4-liv”. Dette budskapet støttes av Petersen, for han er det: ”[...] nettopp det å at folk får velge fritt, det synes jeg må være en riktig vei å gå”. I sluttappellen forsterker Sponheim et bilde som i stor grad underbygger Hagens formidling av den politiske virkeligheten. Det handler om hvem som har makt og

¹³⁸ Bondeviks reaksjon er illustrerende: ”Men så spør Hagen, litt typisk Fremskrittspartiet da: Kan du ikke også ta bistanden til en fattige?” Bondevik mener Hagen dermed setter ”De svake i Norge mot de aller svakeste i verdenssamfunnet”. Dørum får på sin side spørsmål om han kan rekke ut en hånd til Hagen, men svarer: ”Nei, jeg gjør ikke det [...] og som politiske ledere så har vi faktisk ansvar, når vi lager programmet, til å stå ved det vi skal gjøre.”

¹³⁹ Dette budskapet blir faktisk gjentatt enda en gang senere i debatten. Svabø lurer på om Hagen ”har forståelse for at [de andre partiene] kanskje har en litt annen form for politisk virksomhet”, men Hagen svarer meget indignert: ”Men tror du det er noe lettere for meg enn det er for noen andre? Det er det da aldeles ikke! Jeg har prøvd å gi avkall på en hjertesak neste år, for å kanskje få forståelse for at nå må vi samlet gjøre noe som monner. Det er jo det som er problemet, at alle sitter på hver sin tue [...]”

innflytelse i det norske samfunn. Sponheim påstår – ved å trekke en parallell til den borgelige valgseieren i 1965¹⁴⁰ – at vi må å ”luften ut i makten korridorer [...] fordi vi trenger en regjering som lytter til flere stemmer enn stemmene til de mektige organisasjonene, interesseorganisasjonene som betaler Jaglands valgkamp”.

Ved valget i 2001 virker det som den nyliberalistiske populismen til Hagen er lite overraskende. Han begynner med å påpeke at de borgelige partiene bør komme sammen ”for å forhandle om en politisk plattform for stabil flertallsregjering som kan få ordnet opp med helsevesenet, eldreomsorgen [...]”. Og mens han smiler og rister på hodet, som om alle vet hva han kommer til å si, avslutter han med den nyliberale populistslagordet: “[...] og redusere skatter og avgifter for folk flest.” Dette er meget likt argumentasjonen til Jan Petersen, den store forskjellen knytter seg imidlertid til at Petersen ikke henviser til ”for folk flest”.¹⁴¹ Det er allikevel slik at også Petersen kan foretelle at hvis vi får en ny høyredominert regjering: ”så [skal] folk se forskjeller [...] Det kan jeg love deg. [Høyre] får fart på avbyråkratiseringen”.

Hagens språk har ofte innslag av anti-elitisme og han er ikke fremmed for å tegne et bilde av de andre politikerne som maktsøkende og uærlige. Først debatten i 1997. I sluttappellen forteller Hagen hva som har foregått: ”Ærede velger, i denne valgkampen har jeg opplevet at landets statsminister direkte har løyet for folket om Fremskrittspartiets politikk” og at ”Finansministeren forleden dag ga fullstendig løgnaktige opplysninger om vår økonomiske politikk.” Denne fremstillingen av seg selv et offer, og at sannheten holdes skjult for folket er typisk for populistler. Mediene blir også beskyldt for å opprettholde denne situasjonen: Hetsen mot Fremskrittspartiet med røverhistoriene de siste ukene har vært massiv. Media har fulgt opp de politiske partiers hets mot Fremskrittspartiet.” Senere i debatten kommer de klassiske

¹⁴⁰ En valgseier som Sponheim (1997) forøvrig blir beskrevet som et resultat av at ”folk hadde fått nok av denne ’alene-vite-holdningen’ og at bare ett parti skulle ha kontroll over staten”.

¹⁴¹ Petersen sier at Høyres politikk går ut på å ”få skatter og avgifter ned. Og gjøre Norge enklere og byråkratisk”.

populistiske beskyldningene om at de andre partiene ”setter hensynet til sine egne foran hensynet til de andre” (Hagen 2001).

Carl I. Hagen kan bekrefte i 2005 at Fremskrittspartiet ser ”på norsk økonomi med litt andre enn teoretikernes øyne”. I flere år har han argumentert for at skattelettelser ikke skal gå utover velferden, og at dette er noe økonomer og resten av eliten har lurt folket til å tro. ”Dette er fullstendig galt! I realiteten er dere velgere lurt trill rundt”, sa Hagen allerede i sin første partiledersdebatt i 1981. Han oppfordret til ”å protestere mot denne luringen ved å bruke Fremskrittspartiets liste ved valget”. Dette er senere blitt omtalt som den såkalte *petroleumspopulismen*. Carl I. Hagen (2001) mener at midlene ikke tilfaller folket, men at de snarere benyttes for styrke eliten:

”Jeg trodde at når vi får veldig store inntekter så burde vi kunne si – gledesstrålende alle sammen til hverandre – jammen så fint, nå har vi fått store inntekter. Nå behøver vi ikke har så høye skatter og avgifter til folk flest i dette landet. Fordi skattene går jo ikke bare til å dekke utgifter; skattene og avgiftene går jo til overskudd, en profitt, en fortjeneste i statsøkonomien, nå på 230 milliarder kroner.”

Argumentet som fremføres er at staten opptrer om en gnien Onkel Skruer. Situasjonen er jo den at ”vi svømmer i penger i statskassen”, og da ”vil ikke vi [Fremskrittspartiet] at det skal være mangel på penger som gjør at vi ikke får de nødvendige operasjoner i våre sykehus” (Hagen 2001). Et liknende budskap repeteres under sluttappellen, hvor Hagen (2001) understreker at ”når det går bra med staten, så er dette noe som tilhører befolkningen”. Skattene og avgiftene fremstilles som en meget urimelig utgift for folk flest, og noe som bare fører til en unødvendig ekstra inntekt for staten og statsapparatet. Og han fortsetter – oppriktig indignert – med å anklage alle de andre partiene for å svikte ”det norske folk”, helt i tråd med populismens posisjonering¹⁴²:

¹⁴² Tre andre eksempler er i diskusjonene omkring pensjonsutbetalinger, folketrygden og bruk av oljepenger. Hagen (2001) sier: ”De har betalt fulle trygdepremier, og da kan man ikke redusere deres pensjon som alle partier gjør hvert eneste gang. Vi er de eneste som ikke gjør det.”; ”Vil dere snart også følge opp det norsk pensjonistforbund har sagt når det gjelder å regulere grunnbeløpet til folketrygden, som ville løfte en million trygdemottakere opp på et bedre nivå, som vi har foreslått og som alle andre har stemt i mot.”; og ”Vi er jo det eneste partiet som sier: Vi kan ikke bare spare alle oljepengene til vi selv blir pensjonister. Vi må faktisk gjøre noe med de som lever i dag. Og vi kan faktisk gjøre noe med oljepengene i dag.”

”Ingen av disse andre har sagt et ord om hva de skal gjøre, bortsett fra det som nå ble sagt om dokumentavgiften, Stoltenberg har sagt om innslagspunktet til 320 000. VI har lagt fram vår pakke, og vi syns at: HVORFOR i all verden, når vi har SÅ GOD fortjeneste i statsøkonomien. VI kan faktisk leve med et overskudd på 190 milliarder. Det er helt meningsløst at ikke vi setter skatter og avgifter ned slik at det norske folk – folk flest – får det noe bedre!”¹⁴³

I 2005 blir politikk fremstilt som en vare som Hagen (2005) ønsker ”tilby folket”. En analogi som nesten umiddelbart blir repetert av Høyres Erna Solberg; ”Vår oppgave som politikere er faktisk å levere resultater til innbyggerne” eller som hun senere presiserer: ”[...] det viktigste er å levere noe på folks hverdag”. Og mens Kåre Willoch snakket om økonomisk teorier og økt produktivitet i næringslivet, hevder Solberg at hennes regjeringskoalisjon har laget ”[trygghet] for folk gjennom den økonomiske politikken”. I tillegg presenteres de andre som driver på med et politisk ”spill” og Solberg (2005) håper at ”folk tar det med seg” og stemmer på borgelig side. Det inkluderer ikke Fremskrittspartiet, og Hagen neste umiddelbare utspill vitner om at han ønsker å opprettholde bilde av at det er han – og ikke de andre – vet hva folk vil ha: ”[...] er det noe folk vet, så er [det at det er] vi som går i bresjen for å bruke våre merinntekter”. Men Hagen bruker ikke mer tid på Høyre, i stedet går han løs på Stoltenberg, og han beskriver hvem det er som styrer den politiske prosessen dersom Stoltenberg er statsminister, til stor jubel og klapping fra salen:

”Først må Stoltenberg få tillatelse fra sin reelle sjef, Gerd Liv Valla, og så gå må han snakke med sine meget dyre venninner nemlig Åslaug Haga og Kristin Halvorsen. Og når Jens Stoltenberg har sagt at han ikke vil bruke mer oljepenger, så har han kun ett svar og det er å øke skatter og avgifter for folk flest”.

¹⁴³ Statsministerkandidat og utdannet økonom, Jens Stoltenberg (2001), vil ikke være med på Hagens resonnementer og han mener det behov for en ”grunnleggende [diskusjon] om skatt”. Likevel kan Stoltenbergs reaksjon her kan tyde på at han delvis blir fanget i populismens språk, eller i det minste av Carl I. Hagens retorikk. Først forteller han at Arbeiderpartiet ”gjør noe med en del av de avgiftene som er mest urimelige, og som folk opplever som urimelige”, før han noen replikker senere – på en lidenskapelig måte – påstår at skattelettelsesforslagene til høyrepartiene vil føre til ”dype innhugg i viktige ordninger for folk flest.” Jens Stoltenberg argumenterer stort sett mot Høyre og Jan Petersen. Det er Høyres – og ikke Fremskrittspartiets – skattepolitikk som eksplisitt angripes, og det understreker for så vidt synet på Fremskrittspartiet som et utenkelig regjeringsparti. Han frykter likevel innflytelsen Fremskrittspartiet kommer til å få på slik politikk til en slik regjering; ” En regjering der Høyre er med, der kanskje Kristelig Folkeparti er med, men som er *avhengig* av støtte fra Fremskrittspartiet, vil dreie politikken til høyre, og svekke viktige rettigheter for folk flest.”

Han mener at Frp blir ”stigmatisert som et ”annet parti”, og det er han lei av: ”Vi har gjort alle de tingene som man har bedt om for at vi skal kunne bli behandlet som alle andre partier, vi har gjort alle de tingene, og allikevel får vi en kald skulder”. Avslutningsappellen er til Hagen i 2005 er ikke veldig forskjellig fra et av Langes innlegg 1973. Den gangen var Langes budskap at:

”[...] vi skal ta bort statsskatten på 3500 millioner [...] Og så kommer vi med det som er for meget innbetalt i skatt. Jeg kan ikke begripe hvorfor ikke det skal gå til skattelettelse. Og så kommer vi til det neste: Hvorfor skal ikke oljeinntektene gå til skattelettelse til dette folk? Skal vi aldri fra statskapitalismens side få noe hjelp av deres inntekter til å sette ned skatten. Vi har bare 71 år å leve i.”

Hagens avslutningsappell starter med å slå fast at: ”Vi er så heldige at vi lever i et land hvor statsøkonomien er veldig, veldig god. I år går vi med 270 milliarder i overskudd.” I den situasjon med Fremskrittspartiet ”[...] at vi faktisk har råd til å bruke noe mer av disse inntektene til å gjøre hverdagen for folk flest noe bedre. Dette er de sittende partier, akkurat som i Langes dager, ikke enig i, slik Hagen korrekt har observert:

Der de andre [politikere] sier: Nei, nei, nei, nei; der sier vi: Jo, vi har faktisk råd til en del bedre ting [...] En stemme til Fremskrittspartiet viser at du er lei av at staten blir styrtrik mens du får økte avgifter.”

4.3.4 Beskytt vårt folk!.. mot kulturell forvitring, innvandring og terror

Nativistisk populisme kan observeres ved klare henvisning til ’vårt folk’ og de som av ulike årsaker måtte finne på å true denne gruppenes særegenheter. Det knytter seg først og fremst til kulturelle og religiøse tradisjoner. En slik argumentasjon kan oppfattes som særdeles lite politisk korrekt, og blir stort sett møtt med fordømmelse av den liberale politiske elite. Kombinasjonen av det og at innvandrings- og kristen kultur sjelden er på dagsorden i norske partilederdebatte, gjør at vi ikke finner så mange slike virkelighetsbilder.

Innvandringspolitikk er ikke noe særlig tema i 1981. Hagen kommenterer imidlertid sine standpunkter etter at Sigurd Allern (1981) har hevdet at Hagen ikke vil svare på hans utfordringer fordi Fremskrittspartiets ”innvandringspolitikk [...] ikke egner seg for offentlighetens lys”. I en klassisk liberalistisk innpakning serverer Hagen (1981) budskapet om at Frp ”ønsker *likebehandling* av nordmenn og innvandrere”, men at de ”ønsker ingen særbehandling – særfordeler – for innvandrere, fremfor nordmenn.” Spørsmålet er imidlertid om en slik tilnærming egentlig er en naturlig særbehandling av nordmenn; ”vårt folk”. Det er ikke vanskelig å finne eksempler på diskriminering som for eksempel skjer på arbeidsmarkedet, på bakgrunn av hudfarge, navn og etnisk bakgrunn (Entzinger 2000).¹⁴⁴

I de tidligere debattene er det de tre mellompartiene (og noen få ganger Høyre), som snakker om at kulturarven som har gitt oss trygghet er ”blitt svekka” (Jakobsen 1981), eller at den holder på ”å gå tapt i vårt samfunn (Kristiansen 1981). Dette fører til, i følge Jakobsen (1981), at ”[...] midt i vår velstand er folk på leiting etter rotfeste og stabilitet”. Uten at det er et typisk nativistisk utsagn, mener jeg at Kristiansens (1981) argumentasjon viser hvilke strømninger nativismen henter sin nostalgiske tilbøyeligheter fra: ”[...] skal vi få et lykkeligere samfunn [...] må vi tilbake til [...] de normer, de verdier som vi har bygget samfunnet på i generasjoner”.¹⁴⁵ Kristelig Folkeparti er gjennom hele perioden meget bekymret forvitringen av de kristne grunnverdier. Når Haugstvedt i 1973 skal presentere ”for det norske folk det grunnlag Kristelig Folkeparti bygger sin politikk på”, avslutter han med å si ”Vi tror at vårt folk på mange måter er kommet til en korsvei [...] Vi ser at det er klare oppløsningstendenser i de nordiske samfunn.” Det er ikke innvandring eller press *utenfra* Kristelig Folkeparti er redd, snarere tvert om. Frykten er begrunnet

¹⁴⁴ Dette er også poenget til Allern (1981): ”[...] når det gjelder innvandringspolitikken Hagen, så er forutsetninga for folk som tilhører ulike nasjonaliteter, hvis de skal ha demokratiske rettigheter, at det treffes visse særiltak for dem, som gir dem blant annet retten til å lære et eget språk i skolen, og det er denne retten dere vil ta fra dem.” Hagen (1981) unngår å svare på dette og sier i stedet at det ”meste av det Sigurd Allern sier der det er direkte galt”.

¹⁴⁵ Kristiansens løsningen beskrives slik: ”Medmenneskelighet basert på den kristne brorskaps- og nestekjærlighetstanken er det som vi [Krf] mener kan hjelpe på disse forhold”.

med *interne* utviklingstrekk.¹⁴⁶ ”Vi i Kristelig Folkeparti mener at vi ikke kan være blinde for disse sykdomstegn på vårt samfunnslegeme. Jeg tror heller ikke at det norske folk er det.” Statsminister Korvald (1973) refererer ofte til ”vårt folk” med utgangspunkt den felles kristne kulturarven. Han opplever EF-striden som ”splittende [for] i vårt folk.” Korvald understreker videre at disse utfordringene kan ”løses i et felleskap, bygget på de kulturelle verdier som i generasjoner har dannet det åndelige fundament for vårt folk.” Kristelig Folkeparti mener at det er ”en viktig politisk oppgave” å samle ”vårt folk [...] om de etiske kristne verdinormer”. Det imidlertid slik at det hele tiden fokuseres på ”[...] krefter i *vårt* samfunn” (Korvald 1977). Vi trenger en politikk som kan ”[...] ta vare på virkelige verdier i vårt folk”. Korvald (1977) ønsker derfor å motarbeide ”en spekulativ profittinteresse som bruker og ødelegger kulturmedier”, og han oppsummerer med en karakteristisk populistisk appell: ”Jeg tror vi kunne trenge – om jeg kunne bruke uttrykket – en sunn folkeskikk på dette området.” I senere debatter er Kjell Magne Bondevik som uttrykker den samme frykten for at samfunnet, og særlig velferdsordninger, bryter sammen dersom ”[...] de oppløsningstendensene som vi ser nå fortsetter”.¹⁴⁷

Utover på 1980-tallet, er derimot får vi derimot presentert et typisk antinativistisk bilde av Hegtun fra Venstre. Han påpeker først at ”[...] vi utsettes for stadig større påvirkning utenfra i språk, kultur og holdninger”, men konkluderer med at: ”Det kan vi ikke beklage.” I dag ser vi denne sammen holdningen hos RVs Torstein Dahle i 2005. I motsetning til en nativistisk populisme poengterer Dahle i avslutningsappellen at han ønsker ”[...] mangfold og [et] flerkulturelt samfunn”.

Det finnes også en annen frykt for kulturell utvanning enn den hos Kristelig Folkeparti. Representanten fra NKP, Hans I. Kleven, mener i 1985 at: ”Vern om den

146 Haugstvedt sier at de tenker først og fremst ”på den pornografiflom som har inntatt våre land [...] på forslaget om innføringen av fri abort [...] og når det gjelder forskjelligste samlivsformer.

147 Bondevik mener at ”velferdssamfunnet kan bare opprettholdes dersom vi har et klart ideologisk fundament for det; den kristne nestekjærlighetstanken og solidaritetstanken.”

nasjonale kulturen blir mer og mer nødvendig.” Heller ikke her er det innvandrere eller fremmede kulturer som fremstilles som truende, det er ”den internasjonale kulturkapitalisme”. Kleven løsning er at det offentlige må ”styrke mangfoldet og den demokratiske deltakelsen i informasjonsmidlene”. Dette har imidlertid ingen tydelig appell til folket og kan derfor ikke betraktes som noen form for nativisme.

Innvandring ble for første gang nevnt som et stikkord under den siste debattbolken i 1989, men Hagen hadde nesten brukt opp all sin taletid under de andre temaene, slik at det ble med et meget kort spørsmål til Syse. Her var imidlertid hovedpoenget at man ”nå [måtte] begrense [innvandringen] til mottak av 1200 kvoteflyktninger og de asylsøkere som kommer *direkte* fra sitt hjemland til Norge etter en streng vurdering”. Men det har tydeligvis skjedd ting i løpet av valgkampen med hensyn til innvandringspolitikk som ikke kommer frem under partilederdebatten, dersom Erik Solheims (1989) avslutningsappell inneholder korrekte opplysninger:

Jeg har reist rundt og besøkt omtrent alle fylker i denne valgkampen og jeg vet at veldig mange mennesker er redde, og jeg tror dere er redde for det er det gromset som er dukket opp i denne valgkampen, som skyldes at Fremskrittspartiet er reist rundt og hetset aleinemødre, innvandrere og en rekke andre grupper.

Flyktningspolitikken var ikke et sentralt tema i valgkampen i 1993, men på grunn av flere saker i mediene rett før partilederdebatten, og verdiliberalerne Dørum og Nærstads fokus under debatten får Hagen (1993) muligheten til å fronte et av de mest populære saksfeltene for Fremskrittspartiet. Han konstaterer først at ”Aksel Nærstad og Dørum opptrådte nå som noen ganske gode snillister når det gjaldt flyktningsspørsmålet og kom med det på banen [...]”. Hagen sier det ”er rimelige at vi nå begynner å få en skikkelig innstramning og se hva dette koster det norske samfunnet [...]”. Og han fortsetter:

”Jeg skjønner godt at det er tendenser til rasisme i det norske samfunn. Mennesker som har slitt og arbeidet hele sitt liv får 4600 i måneden i minstepensjon. De er vitne til at det kommer mennesker til landet som nyter godt av goder de selv knapt kunne få adgang til [...] Hvorfor er det umulig å få til litt innstramminger, skal vi fortsette denne snillismen? Og vi vet, vi vet jo i realiteten at det er enorme utgifter. Neste år blir det seks tusen millioner kroner på dette området. Og vi ser foran oss også hva Kåre Willoch utalter: ’Det er grunn til frykte at en fortsatt innvandring av asylsøkere i det omfang

man har hatt i de senere år vil føre til alvorlige motsetninger mellom folkegrupper i Norge'. Det er et problem de andre ikke tør å snakke om."

Han blir som populistene flest møtt med moralsk fordømmelse av de andre partilederne. Erik Solheim repliserer: "Men et minstemål av hjertevarme ovenfor de som kommer hit må det være mulig å vise Carl I. Hagen, i et anstendig land". Dørum derimot som reagerer på å bli sammenlignet med RV benytter sjansen til tydelig å markere hva han synes om fløypartiens politikk: "La meg få lov til å gå inn i kjernen av dette. For dette handler jo [ikke] om Hagens ekstremisme, eller for den saks skyld RVs ekstremisme, men om vi kan stå på en anstendig politikk". Igjen ser vi referansen til "anstendig". Betydningen av å være nettopp "anstendig" i norsk innvandringspolitikk er grundig studert i doktoravhandlingen til Hagelund (2003), hvor tittelen hennes understreker poenget: "The Importance of Being Decent. Political Discourse on Immigration in Norway 1970-2002". Det er likevel slik at Hagen foreløpig argumenterer for innvandringens økonomiske kostnader¹⁴⁸, ikke som en kulturell trussel, som er det mest karakteristiske ved nativistisk populisme.¹⁴⁹

Fremskrittspartiets program for innvandrings- og integreringspolitikk tenderer i retning av både meget begrenset innvandring og et ønske om assimilering av de som allerede har kommet (Jupskås 2007d). I et slikt lys fremstår Hagens sluttappell i 1993 som et godt eksempel på nativistisk populisme. I motsetning til de andre partiene er: "Vi i Fremskrittspartiet er stolte av landet vårt" og "vi kan ikke skjønne hvorfor vi skal gi bort norsk statsborgerskap på billigsalg. Nå må vi stille krav også til de som skal bli våre nye landsmenn."

¹⁴⁸ For eksempel denne uttalelsen fra Hagen (1993): "Vi synes det skal gjøres avhengig av at det er privat finansiering [...] Vi har alt for mange bekvemlighetsflyktninger i Norge. Vi har altfor mange asylsøkere. Og jeg synes også det burde være på tide at vi begynte å stille noen krav ovenfor de, slik at de for eksempel ikke kan ha noen bedre levestandard enn det minstepensjonister i våre storbyer er nødt til å ha."

¹⁴⁹ Her kan det også være grunn til å minne om at en person som Nærstad (1993) er overhodet ingen populist på dette området. Han argumenterer heller i retning av en klassisk venstreradikal solidaritetstradisjon, hvor påstandene er at "det er så brutalt det som skjer", men at man likevel "strammer inn og man strammer inn flyktningepolitikken"

Under avsnittet om nativistisk populisme pekte jeg på at den norske varianten gjerne kommer til syne gjennom et forsvar for den kristne kulturarv som ”vårt folk” er vokst opp med. Frykten for en forvitring av de kristne verdienes plass i samfunnet uttrykkes imidlertid sterkest av Kristelig Folkeparti. Svarstad Haugland avslutter debatten i 1997 på denne måten: ”Folks sin kvardag opptar oss i Kristelig Folkeparti [...] Vil du at bodna skal veksa opp i et samfunn bygd på kristne verdia – slik du fekk lov til – Kristelig Folkeparti kjemper for de kristne verdiane og et varmare samfunn”

Partilederdebatten i 2001 var rett før 11.september og nativismen har nok kommet særlig etter dette. Etter terroraksjonen mot tvillingtårnene har nativismen gjerne blitt koblet til terrorisme og ønske om å beskytte ”vårt folk” gjennom mer overvåkning og strengere anti-terrorlovgivning. Fremskrittspartiet og Hagen har i den sammenheng markert seg som de hardeste kritikerne av det lovverket som gjør Mulla Krekar ikke kan sendes ut av landet. I 2005 har Hagen bare et budskap i den forbindelse og det er å ”Ta terror på alvor [...] og sende Mullah Krekar hjem.”¹⁵⁰ Hagen er den eneste som legger ut om ”kampen mot terror”, i ekte Bush-stil: ”Den [kampen mot terror] må vi begynne å forberede oss noe bedre på i Norge. Det er ingen grunn til å tro at ikke vi kan ha ytterliggående Al-Qaida-celler [i] Norge [...] jeg synes det ville være fint om statsministeren kan gi oss en forsikring om at [PST] har god kontroll med eventuelle ytterliggående fundamentalistiske miljøer i Norge.” Statsminister Bondevik svarer umiddelbart, men kobler kampen mot terror med hans bilde av Norge: ”Norge er en fredsnasjon og derfor deltar vi i ’kampen mot terror’, fordi det er den største trusselen i dag”.

4.4 Oppsummering

I de fire foregående avsnittene har jeg forsøkt å illustrere elementer i det som kan karakteriseres som en populistisk virkelighetsforståelse av politikk. Med

¹⁵⁰ Dette gjør han mens han ser rett i kamera, slik bare Hagen kan.

utgangspunkt i Freedens ideologidistinksjon og Peterssons nøytrale ideologibegrep definerte jeg (jf. avsnitt 2.5) populisme som en tynn ideologi. Populisme kunne således tolkes som et kognitivt kart over det politiske landskapet. Kompasset, på sin side, blir den politiske logikken som viser retningen, og i likhet med kompassets virkemåte avgjøres retningen av *hvor* i terrenget du befinner deg. De ulike formene for populisme vi kan observere i partilederdebattene representerer derfor ulike retninger i det samme politiske landskapet. Men la meg understreke: Kartet er likt, det er retningen som er forskjellig. Et populistisk kart, med en distriktspolitisk, marxistisk, nyliberalistisk og nativistisk retning.

Det ble imidlertid understreket før analysens gjennomgang at populisme bør defineres som et todimensjonalt begrep, fordi vi ikke fullt ut kan forstå populistiske appeller uten å ta hensyn til den spesielle organiseringen som ligger bak. Som en følge av dette har jeg bare gjort én av to analyser som begge må utføres og sees i sammenheng, for å kunne gjøre en helhetlig vurdering av populisme i norsk politikk siden 1973. Den andre analysen må større grad fokusere på partiorganisering generelt, og forholdet mellom partileder og partiet spesielt. Dette betyr at de politikerne som, i løpet av partilederdebattene, har presentert forskjellige populistiske bilder av virkeligheten ikke på noen som helst måte *er* populistiske. Til det er altså denne analysen av et altfor begrenset omfang.

Likevel gir den noen interessante funn som vi kan ta med oss videre. For det første kan vi se hvilke politikere som gjør bruk av de ulike populistiske virkelighetsbildene. Ikke overraskende, ser det ut til at det populistiske innslaget i norsk politikk hovedsaklig har kommet fra Fremskrittspartiets leder gjennom 28 år, Carl I. Hagen. Denne nyliberale populismen ble imidlertid introdusert av Anders Lange og til dels videreført gjennom den mindre karismatiske lederen Arve Lønnum. Budskapet som gjennomsyrrer denne populismen er oppfatningen av at staten og politikerne tar penger tilhører den enkelte gjennom uforholdsmessig høy skattelegging. I tillegg blir byråkrater portrettert som en gruppe teoretiske og inkompetente personer, hvis mål er å legge hindringer i veien for fri utfoldelse for

folk flest. Disse politiske virkelighetsbeskrivelsene har vært et tydelig innslag i alle partilederdebatene i hele perioden.

Når det gjelder populisme på venstresiden og i sentrum har Ottar Brox' sine visjoner ikke slått gjennom i *et* parti, på samme måte som den nyliberale hovedsakelig er blitt presentert av Anders Lange og senere representanter for Fremskrittspartiet. Distriktspopulistiske bilder er heller å finne hos i det minste tre forskjellige partier, hvor av to representere nisjeområder; miljøpolitikk og kyst- og fiskeripolitikk. Disse spredte eksemplene, i nesten hele perioden (1973-2001), viser uansett at dette er strømninger som ligger latent i norsk (distrikts)politikk. Politikken tar utgangspunkt i at den viktigste motsetningen i norsk politikk går mellom folk i distriktene som ønsker selvstyre og vern, og en elite som, for styrke sin egen maktposisjon, vil sentralisere, øke veksten og melde oss inn i EU.

På den radikale venstresiden er det derimot mange appeller til folket. Disse blir særlig artikulert av Rød Valgallianses representanter fra Allern, via Gulbrandsen, til Sira Myrhe. Her er ideen at folket ikke har den innflytelse på politikken som de har krav på og at dette skyldes borgelige politikere, storkapitalen, bankvesen. Stortingsmiljøet og alle de andre partiene anklages for ikke å ha kontakt med den faktiske virkeligheten, og de driver således kunstige valgkamper med fagre løfter som aldri blir oppfylt.

I en del andre europeiske land har vi (jf. Betz 2008) sett en økende agitasjon i retning av nativistisk populisme, representert ved blant andre belgiske Vlaams Belang og Dansk Folkeparti. Slike politiske virkelighetsbilder er imidlertid ikke tilstedet i norske partilederdebatte. I den grad vi har sett appeller til 'vårt folk' har det heller kommet fra Kristelig Folkeparti. Men her er det snarere interne sekulære utviklingstrekk som virker truende og destabiliserende for samfunnet, og ikke innvandrere fra fremmede kulturer og eller med annen religiøs tilknytning.

Tabell 3. En oppsummering av de empiriske beleggene.

Type \ Kjennetegn	Politisk parti	Politiker
Distriktspopulisme	Miljøpartiet de Grønne, Kystpartiet, Senterpartiet	Birte Simonsen, Roy Waage, (Odd Roger Enoksen, Johan J. Jakobsen)
Marxistisk populisme	Rød Valgallianse, Sosialistisk Valgforbund Fylkeslistene for miljø og solidaritet, (litt i NKP)	Sigurd Allern, Finn Gustavsen, Jorunn Gulbransen, Aslak Sira Myhre.
Nyliberal populisme	Anders Langes parti, Fremskrittspartiet (og litt i det senere Høyre)	Anders Lange, Arve Lønnum, Carl I. Hagen
Nativistisk populisme	Fremskrittspartiet (deler i det tidligere Kristelig Folkeparti)	Carl I. Hagen

Typologien har fått et relativt godt belegg gjennom ulike eksempler fra partilederdebuttene. De såkalte typologibrillene kan imidlertid føre til at vi sorterer ut informasjonen og tolker data på en slik måte at den ikke fanger opp andre populistiske elementer. Til det er det bare å si at det finnes få, muligens ingen, appeller til folket som ikke dekkes av typologien i en eller annen form.¹⁵¹ Jeg antydet tidligere at en slik analyse i beste fall kan si noe om eventuelle endringer med hensyn til de forskjellige populismetyperens tilstedeværelse over tid, snarere enn *omfanget* av populismen. Det ser ut til at distriktspopulismen og den marxistiske populismen i liten grad presenteres i norske partilederdebutt etter 1980-tallet, mens den nyliberale populismen har holdt stand helt siden Anders Langes tordeninnlegg i 1973.

Det mangler imidlertid et klare eksempler på tilstedeværelsen av nativistisk populisme i norsk politikk, men det er ikke vanskelig å finne annet materiale som kan understreke eksistensen av slike strømninger i norsk politikk. Endringen fra nyliberale til xenofobiske, eller nativiske trekk, i skandinaviske høyre-radikale partier er for eksempel dokumentert i Bjørklund og Goul Andersen (2007). Og i følge

¹⁵¹ Alle referanser til folk, folket eller folk flest er tatt hensyn til gjennom en nærmest fullstendig transkripsjon av alle partilederdebuttene. Det samme gjelder referanser til politikere, byråkrater, partier, kapitalister, banker, monopolfinansen og så videre.

Hagens memoarer var FrP raskt ute med å fremme et Dok. 8-forslag hvor en av påstandene gikk ut på at ”vanlige folk etter hvert kunne bli usikre og nervøse av at det var altfor mange innvandrere fra andre kulturer i deres nabolag og lokalsamfunn” (Hagen 2007:242). Den eneste som tok vanlige folks bekymringer på alvor er, i følge Hagen, Fremskrittspartiet, han skriver: ”Jeg vet ikke om [Gro, Jan Petersen & Co] pleide å ta seg tid til å svare på telefonhenvendelser fra vanlige folk i det hele tatt. Det kunne åpnet øyene deres”. Hele resten av den politiske eliten beskyldes for å mangle kontakt med folket, og Hagen stiller seg uforstående til gapet mellom eliten og folket:

”Er det virkelig mulig at oppegående og voksne folk som Gro Harlem Brundtland, Johan J. Jakobsen, Kjell Magne Bondevik, Anne Enger Lahnstein, Thorbjørn Jagland, Gunnar Berge og Sigbjørn Johnson ikke forstår den voksende motstanden mot den delvis ukontrollerte innvandringen? Er de helt blinde for at folk er urolig?”

Dette illustrer et ganske viktig poeng med hensyn til datamaterialets representativitet, eller hva vi kan kalle undersøkelsens ytre validitet. I en undersøkelse som dette har det vært et underliggende premiss at det materialet som studeres er representativt i forhold til denne generelle samfunnsdebatten. Men når utvikling i retning av nativism ikke så tydelig lar seg spore i partilederdebattene, er det blant annet fordi debattene ikke er preget av de tema som fremkaller den nativistiske populismen; hovedsakelig innvandringspolitikk. Og her har Fremskrittspartiet et tydelig sakseierskap (Aardal 2004:319-320).

Populismen, uansett hvilken variant, fremstår som et opposisjonsfenomen. En tese som bør utforskes nøyere enn hva det er her rom for knytter seg til hvorvidt det fruktbart å oppfatte venstrepopulisme som progressiv, og høyrepopulisme som reaksjonær. En representant for en eventuelt progressiv populisme, Sigurd Allern (1973), kjennetegnes ved at han snakker om ”hvordan det norske samfunnet skal Norge skal bli” og at RV ”både i Stortinget og utafør Stortinget vil støtte den kampen som arbeidsfolk selv fører [...] i kampen for sosialisme.” Høyrepartiet Fremskrittspartiet, representert ved Hagen (1981), er på sin side tilbakeskuende og nostalgisk. I partilederdebatten i 1981 idealiserer han tiden før krigen:

”La meg gå tilbake til 1930-årene, da var det stor nød i norske samfunn... [da] stilte man krav til seg selv og ikke til andre, de likte ikke å motta hjelp i utgangspunktet. De hadde den positive grunnholdning at man hadde plikter fremfor rettigheter, at man selv skulle overkomme vanskeligheter i stedet for å velte disse over på andre. [...] Vi må redusere den utvikling for vi velter alt ansvar for vår egen livssituasjon over på samfunnet, derfor er vi igjen nødt til å redusere den offentlige makt og den offentlige andel av våre midler. La oss gjenreise de sunne grunnholdninger som vi tidligere hadde, og som løftepolitikken har tatt fra oss.”

Disse to perspektivene representerer således to forskjellige politiske visjoner, og det kan kanskje hjelpe oss til å forstå flere aspekter ved populismens vesen.

En siste oppsummering fra disse debattene er relatert til partiene som sitter makten. Som vi har sett er det slik at partier utenfor maktapparatet appeller til folk om at det finnes et bedre demokrati, hvor politikerne er lydhøre ovenfor folkets ønsker og vilje, og kjemper kamper som tjener folkets interesser. De partier som sitter, eller som nettopp har sittet, med makten kan derimot ikke benytte dette språket på samme måte. Kanskje de ikke ønsker det heller. Et typisk eksempel på den tilnærming de regjerende partier har til velgerne kan illustreres med statsminister Oddvar Nordli sluttappell i 1977:

”Vi går til valg med et klart programgrunnlag, men klare politiske mål. Vi har lagt dem frem før valget. Dere vet hva vi står for. Dere vet hvor vi vil hen. Vi har trukket opp vår politikk på grunnlag av en del hovedsyn på vårt samfunn [...] Vi går til dette arbeidet på grunnlag av vårt program, med en tro på det samfunn vi står ovenfor. En tro på de store muligheter dette samfunnet, hvis vi bruker dem i fellesskap og solidaritet. Vi har en politikk som er prøvd gjennom harde år og krise, også de siste årene. Vi har greid å holde massearbeidsløshet utenfor landets grenser, vi tar på oss den oppgaven også i årene som kommer. Vi ber om en tilslutning for en politikk som har som sitt overordnede mål. Trygghet for arbeid og inntekt.”

Nordlis appell skiller seg dramatisk fra en populistisk appell ved at han konsekvent fremhever ’vi har gjort..’ og ’vi vil’, og på den måten snakker han på vegne av partiet og ikke på vegne av folket, i populistisk forstand.

4.5 Det vanskelige hvorfor-spørsmålet; noen hypoteser

Det er fremsatt mange hypoteser om årsakene til suksessen for partier og politikere som sogner til en tynn populistisk ideologi. Nordby (2007) er blant dem¹⁵² som hevder at de fleste partier har beveget seg i en populistisk retning de senere årene, men han sikter nok ikke bare til denne tynne ideologien. For ham er den synkende medlemsmassen til partiene, økt saksfokus og personifisering av politikken også trekk som peker i populistisk retning. Jeg skal ikke diskutere dette videre her, ei heller komme med noen årsaksforklaringer. Men basert på noen observasjoner og tanker som er dukket opp underveis kan jeg i det minste lansere noen arbeidshypoteser, som kan gjøre til gjenstand for kritisk og systematisk studering.

For det første er det mye som tyder på at populisme kommer som en reaksjon på utviklingen i samfunnet generelt og politikken spesielt. For å bruke Norge som et eksempel ser det ut til være slik at distriktpopulismen var en reaksjon på en økende sentralisering og maktkonsentrasjon i Oslo. Den marxistiske populismen kom som en følge av at kapitalismen og dens logikk etablert seg i mange vesteuropeiske stater, og opprøret som begynte i 1968 var på mange måter en protest mot dette. Samtidig som de fleste partiene aksepterte kapitalismen og blandingsøkonomien, fikk vi 1965 for første gang på lenge en borgelig regjering uten at det førte til noen reduksjon i de offentlige utgifter og byråkratiske reguleringer. Den nyliberale populismens politiske kraft kan utvilsomt tolkes i lys av dette. Fra og med midten av 1980-tallet, blant annet som en følge av globaliseringen, har vi fått en økende innvandring til – og et kulturelt press på – nasjonalstatene i Vest-Europa. Den nativistiske populismen er sannsynligvis en reaksjon denne utvikling. I tillegg kommer effektene av det offentlige ordskifte som i stor grad fokuserer på religiøse, kulturelle og verdimeslige spørsmål.

¹⁵² Nordby får støtte av Johansen (2007:128) som i sin masteroppgavekonklusjon uttrykker at han er ”enig med de som argumenterer for at et kan påvises en generell trend mot populisme i alle politiske partier”. Hvor de eventuelt henter belegg for en slik påstand er imidlertid ikke enkelt å spore, og jeg foreslår derfor å beholde den som en foreløpig arbeidshypotese. En annen som har resonnert på sammen måte er politisk kommentator Aslak Bonde (URL 10. 02.03): “Alle politikere er

I Norge er Fremskrittspartiet det partiet som hyppigst appellerer til folket. Her er "folket" gjerne forstått som "vanlige folk" eller "folk flest", slik den nyliberale populisme ble beskrevet, noe som kan ha en sammenheng med at økonomiske spørsmål, i oljeriket Norge, er sentrale stridsspørsmål i de fleste valgkamper. I Danmark derimot, som kanskje er preget av mer verdikamp (Ekern 2007), ser vi at Dansk Folkeparti i større grad henvender seg til "folket" i nativistisk forstand, som "vårt folk". Også tidligere komparative analyser av *partiprogram* bekrefter dette (Johansen 2007:129; Jupskås 2007d).

For det andre kan nok ikke populismens omfang analyseres uavhengig av mediernes utvikling generelt, og fjernsynets posisjon spesielt. Vi har i løpet av perioden gått fra hva den første maktutreder, Gudmund Hernes (1977), kalte "det media-vridde" samfunn, til hva Martin Eide (2001) i den nyeste maktutredningen oppsummerte som det "mediefikserte" samfunn. Mediernes sjangerkrav med – tilspissing, forenkling, intensivering og polarisering – er helt sentral for å forstå fremveksten av populisme. Tidligere var det politikerne som bestemte intensiteten i debattene og hvilke emner som skulle diskuteres. Nå har journalistene fått mer og mer innflytelse. Bjørklund (1991) argumenterer i den forbindelse for at valgkampene har gått fra å være styrt av partiene til å bli mediedrevet. Journalistene opererer også med en virkelighetsforståelse som i høy grad minner om populistenes. De har etter hvert utviklet en egen profesjonsdiskurs – journaliseringen (Pettersson 1994) – med et verdensbilde bestående av "eliten", "folket" og journalister (Jupskås 2007c). I det nye debattprogrammet til TV2, Landstinget, blir intensjonen fremstilt slik, av programleder Arild Riise: «Vi håper å flytte riksdebattene ut til folk flest. Vi lar vanlige folk stille spørsmål, det blir et møte mellom folket og "makta" som ikke har vært vanlig på norsk fjernsyn før». Og hvis det er slik Peterson (1994:32) sier at "Journalisterna speglar inte, de skapar virkeligheten", da blir det utvilsomt en virkeligheten som er tilpasset den tynne populistiske ideologien. Den moderne

populister i ulik grad. Hagen skiller seg ut ved at han har få moralske skruper. Han er ikke rasist, men spiller på rasistiske holdninger i folket når partiet tjener på det."

medielogikk er også orientert rundt personifisering, og det leder over til den siste refleksjonen.

Populistiske bevegelser er sannsynligvis meget avhengig av karismatiske ledere for oppnå noen stabil oppslutning. Behovet for en karismatisk leder er imidlertid noe gjelder de fleste nye partier. I løpet av debattene er det likevel slik at få politikere kan snakke med den intensitet som Carl I. Hagen. Hagen uttrykker svært ofte sin misnøye med de andre partiene i form av kroppslige bevegelser, enten ved å riste på hodet, veiver med hendene eller ved å himle med øyene.¹⁵³ Noen av temaene han tar opp har også sterke følelsesmessige aspekter.¹⁵⁴ Lignende observasjoner gjør Stravrakakis (2004) sin studie av populisme i den greske kirke. Han mener derfor det kan være grunn til å distingvere populisme fra andre politiske fenomener i bare med utgangspunkt i dets virkelighetsforståelse, mens også "in terms of intensity" (Stravrakakis 2004:264). Også Canovan (1999:6) er inne på dette aspektet når hun snakker om en spesiell "populist mood", og hun mener at denne tilstanden tilrettelegger for "the tendency for heightened emotions to be focused on a charismatic leader". Hagens polemiske, hans taleevner og debatteknikk, er heller ikke noe som skal undervurderes. Et eksempel er Hagens sofistikerte angrep på finansminister Gunnar Berge i 1989. Han registrerer at Berge gjentatte ganger sier at arbeidsledigheten er litt høyere enn beregnet. Hagen øyner muligheten til å slå fast det innebærer at Berge må "ha beregnet at det ble arbeidsledighet" og at et tyder på at "Berge ikke har hatt peiling på det [han] har gjort."

¹⁵³ Noen av disse reaksjonene ser vi også hos Aslak Sira Myrhe i 1997.

¹⁵⁴ For eksempel et av Hagens mange innlegg i 1985: "Det er en ting som ikke noen har snakket om og det er lov og orden, trygghet for våre eldre både hjemme i sine boliger og ute. Fremskrittspartiet ønsker å gjøre noe med det. Vi vil trygge forholdene for alle borgere ved å styrke politiet, rettsapparatet. Og vi er lei av å lese i Dagbladet og VG at unge piker blir voldtatt av voldtektforbryter på permisjon fra fengselet. Her ønsker vi den permisjonsadgangen fjernet for voldsforbrytere og voldtektsforbrytere slik at vi kan være litte granne trygger rundt om i det norske samfunn. Liberaliseringen har ikke virket. Nå må vi ta mere hensyn til offrene enn til forbryterne. Alle eldre skal etter vår oppfatning kunne gå trygt rundt omkring i Norge også etter mørkets frembrudd."

5. Avslutning og veien videre...

Populismebegrepet er, slik Nordby (2001:1) korrekt påpeker, en term som brukes ”skjødesløst”. Det var derfor nødvendig i denne oppgaven å vie plass til en relativt omfattende begrepsanalyse for å klargjøre og presisere begrepet. Kalleberg (1996:57) fremhever også dette som en av de viktigste oppgavene i samfunnsvitenskapen, blant annet fordi at vi ”for å få en meningsfull sammenligning må presisere våre begreper”. Jeg argumenterte i den forbindelse for at populisme bør ta utgangspunkt i ordets semantiske innhold, og på den måten reserveres for studiet av ulike politiske appeller til folket. Den referansen imidlertid meget diffus og jeg presenterte Canovans (199) tredeling av appeller til folket, samtidig som jeg utvidet med en fjerde appell. Tre av disse, sammen med en særnorsk variant, dannet grunnlaget for en typologisering over norsk populisme i perioden etter Ottar Brox (1966) innførte begrepet i norsk samfunnsforskning. Fordi populismens appell til folket er en appell som tar sikte på å gjeninnføre folkesuverenitetets prinsipp i tråd med tradisjonen fra Rousseau, konkluderte jeg med at populisme kan defineres som en tynn ideologi, sentrert rundt kjerneverdier som ”folkestyre” og ”flertallsstyre”. Populismebegrepet bør, etter min oppfatning, reserveres for å beskrive en politikk som er kjennetegnet av nettopp denne *tynne ideologien*. Dersom vi ser andre utviklingstrekk som ”politikkens varekarakter”, ”opportunisme”, ”uansvarlig opposisjonspolitik”, ”kortsiktighet” bør vi kalle dem nettopp *det*, ikke bruke merkelappen populisme på alt som oppfattes som negativt.

Populismetypologien ble presentert og argumentert for i kapittel 3, etter en rask gjennomgang av noen teoretiske og empiriske akademiske tilnærminger til av populisme i Norge. Jeg konkluderte med et ensidig fokus på folk/elite-dikotomien ikke gav oss anledning til å se at de ulike populismetypene er fundert på fundamentalt forskjellig politisk logikk; det være seg sentrumperiferi, marxisme, nyliberalisme eller nativisme. En typologi med idealtypiske kategorier gjorde dette mulig og bidro til en slags operasjonisering av de ulike populismetypene både med hensyn til deres

appell til folket og deres elitekonstruksjon. Resultatet ble fire idealtyper: *distriktpopulisme*, *marxistisk populisme*, *nyliberal populisme* og *nativistisk populisme*. I kapittel 4 gjorde jeg rede for det vi kan tolke som elementer av populistiske virkelighetsforståelser i norske partilederdebatteer i perioden 1973-2005. Utgangspunktet var valget i -73 fordi representerer et helt spesielt år i norsk politisk historie; det første valget etter den første avstemning om norsk medlemskap i det som den gangen het EF. Et valg som avdekket en tydelig meningsforskjell mellom ”eliten” og ”folket”. For det andre røsket dette valget opp i den etablerte partifloraen og vi fikk et helt nytt apolitisk protestparti på Stortinget, nemlig *Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlig inngrep*. Dette partiet anses gjerne som Norges første *populistiske* parti. Min typologi ble imidlertid utviklet fordi jeg mener det finnes andre appeller til folket, enn den Lange benyttet. Den mengden av illustrasjoner og belegg som ble presentert i kapittel 4 kan således oppfattes som en styrking av det jeg kalte ’typologiens relevans og anvendbarhet’. Gyldighetsområdet for denne typologien begrenser seg foreløpig til norsk politisk debatt, noe som tilfredstiller denne oppgavens ambisjoner.

Et av mine premisser, som ble presentert under avsnittet om faglitteratur, var at en definisjon av populisme bør gjøre oss i stand til å definere partier som mer eller mindre populistiske. Men andre ord er populisme er noe som bare bør fungere som et supplement for å beskrive politiske partier. Et parti er ikke *bare* populistisk, det er snarere slik at populisme brukes for å få frem et bestemt – gjerne er mer tykt ideologisk inspirert – politisk budskap. Dermed kan det tenkes at man burde kategorisere Frp som et populistisk nyliberalt parti, og ikke som en ”erratic mixture of neo-liberalism [...] and populism” (Hagelund 2003:47). Andre ganger kan det være slik at en politiker presenterer en populistisk verdensanskuelse uten at partiet eller politikeren har noen andre populistiske trekk, hva gjelder forankring i en partiorganisasjon eller personlig karisma. Jeg har i denne oppgaven *bare* studert den språklige dimensjonen ved populisme (jf. oppgavens tittel: *Populisme på norsk*), og det gjenstår altså å studere den mer organisatoriske delen av populismefenomenet. Innledningsvis beskrev jeg imidlertid demokrati og populisme som skjønnheten og

udyret. Min analyse bekrefter i stor grad spådommen om at det språklige budskapet har klare demokratiske anslag, og det bør derfor ikke ekskluderes fra, og marginaliseres i, den offentlige politiske debatt.

5.1 Videre forskning

Med hensyn til videre forskning ser jeg det slik at vi kan skille mellom tre grunnleggende spørsmål¹⁵⁵: (i) Hva er populisme (som et todimensjonalt begrep)? (ii) Hvilke politiske kjennetegn er typiske for forskjellige populistiske retninger (idealtyper)? (iii) Hva er de politiske, kulturelle og økonomiske betingelsene for fremveksten av populistiske strømninger, utenomparlamentariske bevegelser eller institusjonaliserte partier?¹⁵⁶ Alle disse spørsmålene henger naturligvis på sett og vis sammen, men denne oppgavens empiriske materiale, nemlig en tekstanalyse av partilederdebatter, gjorde at jeg måtte begrense diskusjonen til å omhandle kun de to første. Videre forskning med hensyn til disse to spørsmålene bør blant annet undersøke typologiens anvendbarhet for komparative analyser. I en tidligere fotnote skrev jeg at det sannsynligvis finnes flere former for populisme. For eksempel fascistisk populisme (se arbeidene til Cathrine Fieschi 2004), sosialistisk populisme (se Kazin 1998) konservativ og liberalistisk populisme (noe av Canovans 1981) og nasjonalistisk populisme (for eks Freedon 2002). Poenget er at disse, så vidt jeg kan se, ikke har hatt noen særlig betydning i norsk politikk, men typologien jeg har argumentert for i denne oppgaven bør således benyttes til å gjøre komparative studier. Det kan også være interessant å gå lenger tilbake i norsk politikk for å undersøke nøyere hvorvidt Venstres fremvekst og deretter Arbeiderpartiets gjorde bruk av populisme i deres appell til folket.

¹⁵⁵ Deltakerne på konferansen på LSE i 1967 hadde delt opp behandlingen av fenomenet i fire spørsmål, men ut i fra andre kriterier, selv om noe av dem er overlappende med mine. Deres tematiske inndelingen skilte mellom ideologiske, politiske og historiske aspekter, så vel som en avsluttende diskusjon rundt mulighetene for en generell definisjon.

¹⁵⁶ Man kunne tenkt seg et fjerde spørsmål også: (iv) Hva er konsekvensene av en populistisk politikk med hensyn til den demokratiske kvaliteten på den offentlige debatt, og de konkrete effektene på politisk utvikling generelt, og de politiske vedtakene spesielt?

Studiet av populisme og populistisk politikk ender imidlertid ikke med en begrepsanalyse og typologitviking. Det tredje spørsmålet om årsaksanalyser bør også gjøres til gjenstand for videre forskning. Jon Elster (2007:10-11) påpeker meget korrekt at det å forklare variasjon i et fenomen, overhodet ikke er det samme som å forklare fenomenet "in and of itself". Vel så viktig er det altså å studere under hvilke forhold populismen får sin politiske gjennomslagskraft, slik den for eksempel har fått i Venezuela under Hugo Chavez og slik den fikk i Østerrike under Jörg Haider. En slik analyse vil kunne skille mellom de nødvendige og de tilstrekkelige betingelsene for at de ulike typene av populisme oppstår, hvor på kriser av ulik art kan være de nødvendige (se for eks. Panizza 2005:9-13), mens lederens karisma vil avgjøre hvorvidt det blir en stabil oppslutning og etter hvert en partiinstitusjonalisering. Og – kanskje enda mer interessant – når er de ulike populistiske språkene egnet for å skape massemobiliserende politiske grupperinger? Jeg kan foreslå to arbeidshypoteser som blant annet bygger på Ingleharts (1971) argument om en utvikling fra materialistiske til postmaterialistiske verdier i samfunnet. Den første hypotesen vil være at venstrepopulismen med et radikalt ideologisk uttrykk har sitt politiske mobiliseringshøydepunkt i perioder og situasjoner der de økonomiske forskjellene er åpenbare og befinner seg på den politiske dagsorden. Et støtteargument her er Bjørklunds (2007) analyser som viser at de høyrepopulistiske partiene mister sin oppslutning når arbeidsledigheten øker og den økonomiske situasjonen i større grad avgjør hva folk stemmer. Den andre hypotesen tar utgangspunkt i at høyrepopulismen i større grad er reaksjonær og tilbakeskuende i den forstand at de ser på det "frie" samfunn som noe som har vært (jf. Rousseaus naturtilstand). Den knytter seg til kulturelle spørsmål og finner sin mobiliseringskraft i de perioder hvor kultur, identitet og religion er på dagsorden og fremstår som de sentrale skillelinjene i den politisk maktkampen.

Populisme er muligens et fenomen som kommer og går, men så lenge det eksisterer et gap mellom demokrati som en idé på den ene siden, og demokrati som et politisk organiseringsprinsipp på den annen side, vil det sannsynligvis være rom for å mobilisere politisk opposisjon ved hjelp av en tynn populistisk ideologi. Å benytte

seg av en slik populistisk ideologi er først og fremst et uttrykk for å snakke på vegne av og appellere til folket; ”partiet som tør å si det folk tenker”¹⁵⁷, slik Anders Lange så klart uttrykte det. Og *folket* er, som jeg gjentatte ganger har understreket, en sentral – både myteomspunnet, romantisk og konkret – størrelse i ethvert demokratisk system. Til og med i diktaturer er lederskapet ofte avhengig av å legitimere sin makt ved å hevde at de representerer folket, eller at de har støtte i folket. Vi kan konstatere med Panizzas (2005:1) ord at ”unless we perform a Brechtian gesture and abolish the people, populism is a part of the modern political landscape and will remain so in the future”.

¹⁵⁷ Sitert i Bjørklund (2000:415)

6. Kildeliste

Aftenposten, morgen, 27.04.08

Aftenposten, morgen, 31.01.07.

Aftenposten, morgen, 16.03.08, s.2 i kulturdelen: "Plastposen, tortillaen og Solheim".

Adcock, Robert & Collier, David (2001): "Measurement Validity: A Shared Standard for *Qualitative and Quantitative Research*", *American Political Science Review* 95: 529-546.

Allern, Sigurd (2004). "Programlederroller i fjernsynsvalgkamp 1961-2001" kapittel 6 i Aardal m.fl (red.) *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget

Arditi, Benjamin (2005). "Populism as an Internal Periphery of Democratic Politics", kap.3 i Panizza (red.): *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso

Asp, Kent (1986). *Mäktiga massmedier : studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm Akademilitteratur

Bay, Ann-Helén, Ottar Hellevik og Tale Hellevik (2007). "Trussel mot velferden?". Kronikk i *Aftenposten*. 20.09.07

Bergström, Göran & Kristina Boréus (2005): *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.

Betz, Hans Georg & Carol Johnson (2004). "Against the current – stemming the tide: the nostalgic ideology of the contemporary radical populist right", *Journal of Political Ideologies*, October 2004, number 9: 311-327

Betz, Hans Georg (2008). "Culture, Identity and the Question of Islam", i Davis, Peter (red.): *Encyclopedia of the Extreme Right*. To be published.

Bistandsaktuelt. (2006). "Siv Jensen høster storm". nummer 05/2006. URL: <http://www.bistandsaktuelt.no/img/pdf/200605.pdf> [lesedato 03.02.08]

Bjørklund, Tor (1981). *Anders Lange og Fremskrittspartiet: Norges svar på Glistrupianismen*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Bjørklund, T. (1991): "Election Campaigns in Postwar Norway (1945-1989): From Party-Controlled to Media-Driven Campaign," *Scandinavian Political Studies*, vol. 14, No. 3: 279-302.

Bjørklund, Tor (1997). *Om folkeavstemninger. Norge og Norden 1905-1994*. Oslo: Universitetsforlaget.

-
- Bjørklund, Tor (2000). "Om Anders Lange og idéen om et nytt parti", *Historisk Tidsskrift*, Bind 79, nummer 4: 435-456
- Bjørklund, Tor (2004). "Norsk populisme fra Ottar Brox til Carl I. Hagen", *Nytt Norsk Tidsskrift*, nummer 3-4: 410-420
- Bjørklund, Tor og Johannes Bergh (2005). "Innvandrere i lokalpolitikken: ensuksesshistorie?" i Bjørklund, Tor og Tor Saglie (red.) *Lokalvalg og lokalt folkestyre*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bjørklund, Tor (2007) "Unemployment and the Radical Right in Scandinavia: Beneficial or Non-Beneficial for Electoral Support?" *Comparative European Politics*. 2007,5: 245-263
- Bjørklund, Tor & Jørgen Goul Andersen (2007). "The far right parties in Scandinavia" i Davies, Peter (ed.) *Encyclopedia of the far right in Europe*. Oxford: Greenwood Publishing Group.
- Bonde, Aslak (2003). "Hagen – en populist uten grenser". *Politiskanalyse.no* 10. Februar 2003
- Braanen, Bjørgulv (2007). Lederplass. *Klassekampen* 24.11.07
- Brox, Ottar (1966). *Hva skjer i Nord-Norge?* Oslo: Pax Forlag
- Brox, Ottar (1972). *Politikk. Bidrag til en populistisk argumentasjon*. Oslo: Pax Forlag.
- Brox, Ottar og Anders Hompland (1978-82). *Populisme*. Oslo: Pax Leksikon
- Brox, Ottar (2007). "Lær av Australia!" i Nilsen og Smedshaug (red.) *Folkepartiet?* Oslo: Res Publica/Forlaget Aktuell
- Canovan, Margaret (1981). *Populism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Canovan, Margaret (1999). "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", *Political Studies*, Vol XLVII: 2-16
- Canovan, Margaret (2002). "Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy" i Mény & Surel (ed.): *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palegrave
- Canovan, Margaret (2004). "Populism for political theorists?", *Journal of Political Ideologies*, October 2004, number 9: 241-252
- Canovan, Margaret (2005). *The People*. Cambridge, Malden: Polity Press
- Christophersen, Jens A. (1997). *Representant og velger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dunn, John (1979). *Western Political Theory in the Face of the Future*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eco, Umberto (2000). *Fire moralske betraktninger*. Oslo: Tiden Norsk Forlag

-
- Entzinger, H. 2000. 'The Dynamics of Integration Policies: A Multidimensional Model', i Koopmans, R./Statham, P. (eds.) *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics. Comparative European Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Egeland, John Olav (1997). "Villydyret våkner". *Dagbladet*. 19. april 1997Eide, Martin (2001). *Til Dagsorden!*. Gyldendal. Oslo
- Ekern, Simen (2007). *Dansk verdikamp*. Kommentar i *Dagbladet* 26.10.2007. URL: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2007/10/26/516261.html>
- Elstad, Jon Ivar & Lars Johanssen (red.) (1987). *Bli med med i AKP(m-l)*. Oslo: Studieutvalget i AKP(m-l).
- Elster, Jon (2007). *Explaining Social Behavior. More Nuts and Bolts for the Social Sciences*. New York: Cambridge University Press
- Facebook. URL: <http://www.facebook.com/group.php?gid=16291736770&ref=nf> [lesedato 16.mai 2008]
- Fieschi, Cathrine (2004). *Facism, populism and the French Fifth Republic: In the shadow of democracy*. Manchester: Manchester University Press.
- Fieschi, Cathrine (2004). "Introduction", *Journal of Political Ideologies*, October 2004, number 9: 235-240
- Forr, Gudleiv (2000). *Dagblad-tekster. Fra den politiske arena*. Valdres: Pax Forlag
- Forskning.no*. "Populisme - et sunnhetstrekk". URL: <http://www.forskning.no/artikler/2003/februar/1044956425.3> [lesedato:12.02.08]
- Freeden, Michael (1996). *Ideologies and Political Theory: a Conceptual Approach*. Oxford, Clarendon Press.
- Freeden, Michael (2002). "Is nationalism a distinct ideology?" i *Political Studies*. 7, 2, p.748-756.
- Dag og tid*. lørdag 3. mai 2003, nr. 18. Et intervju med Øystein Djupedal
- Dalton, R. J. (1995). "Political support in advanced industrial democracies" i Pippa Norris (ed.) *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- DeAngelis, Richard (2003). "A rising tide for Jean Marie, Jörg and Pauline? Xenophobic Populism in Comparative Perspective." *American Journal of Politics and History*. Volume 49, nr.1, s.75-92.
- Grindheim, Jan Erik (2007) "Populisme" i Østerud, Øyvind (red.) *Statvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagelund, Anniken (2003). 'A matter of decency? The Progress Party in Norwegian immigration politics', in *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 29, No. 1, pp. 47-64.

- Hagen, Carl I. og Torgeir Høien (2003). "Våre kulturelle verdier" i *Aftenposten* 23.06.03
- Hagen, Carl Ivar (2007). *Ærlig talt. Memoarer 1944-2007*. Oslo: Cappelen forlag
- Hagtvet, Bernt og Tor Bjørklund (2008). *Festskrift til Kåre Willoch*. Upublisert.
- Haugen, Hans Morten (2007). "Fare for populisme" i *Dagbladet* 18.12.07
- Hjellum, Torstein (2001). "Systemet er problemet. Stem Frp, partiet for folk flest", *Nytt Norsk Tidsskrift*. Nummer 1
- Heie, Anja (2007). *At your service! En studie av høyrepopulisme og Lijst Pim Fortyun suksess ved det nederlandske parlamentsvalget i 2002*. Masteroppgave i historie ved Universitetet i Oslo.
- Hernes, G. (1977); "Det media-vridde samfunn", *Samtiden*, nr. :1-14.
- Hylland Eriksen, Thomas (1997). "Identitet" kapittel 3 i Thomas Hylland Eriksen (red.) TANO Aschehoug
- Ionescu, Ghita og Gellner, Ernest (1969) *Populism: Its Meaning and National Characteristics*. New York, Macmillan.
- Inglehart, Ronald (1971). "The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies." *American Political Science Review*. Volume 65, nr.4, s. 991-1017.
- Jensen, Siv (2005a). "Bedre hverdag for folk flest" i *Nordlys* 20.07.2005 Jensen, Siv (2006a). "Kultur for folk flest" i *VG* 12.5.06
- Jensen, Siv (2007). "Langet ut mot eliten" artikkel på Url: www.frp.no [lesedato 03.03.07]
- Johansen, Trond (2007) "Et populistisk manifest?" En analyse av Fremskrittspartiets partiprogram og populistisk profil vis-à-vis Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna. Hovedoppgave ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Jupskås, Anders Ravik (2006a). *Hvordan forstå grunnlaget for ny-populisme? En drøfting av liberale representative demokratiets motsetninger*. Kursoppgave STV3090, Institutt for statsvitenskap. Tilgjengelig ved forespørsel.
- Jupskås, Anders Ravik (2007a). *Om populisme og Fremskrittspartiet*. Upublisert. Kursoppgave STV4104B. Institutt for statsvitenskap. Tilgjengelig ved forespørsel.
- Jupskås, Anders Ravik (2007b). *Populisme, globalisering og velferdsregimer. Om makt, markeder og institusjoner*. Kursoppgave 4448B. Institutt for statsvitenskap. Upublisert. Tilgjengelig ved forespørsel.
- Jupskås, Anders Ravik (2007c). "Journalisme og populisme – som "hånd i hanske". *Om medier, makt og politikk*. Kursoppgave 4308B. Institutt for statsvitenskap. Upublisert. Tilgjengelig ved forespørsel.

-
- Jupskås, Anders Ravik (2007d). *Populisme og innvandringspolitikk. En komparativ analyse av skandinaviske populistpartiers innvandring og integreringspolitikk*. Kursoppgave 4429B. Institutt for statsvitenskap. Tilgjengelig ved forespørsel.
- Johansen, Anders (2001) ”Enkeltpersoner og kollektiver” kap 6 i Eide (red.): *Til Dagorden!*. Gyldendal. Oslo.
- Kalleberg Ragnvald (1996). Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog i Holter, Harriet & Ragnvald Kalleberg (red.) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Kazin, Michael (1998). *The Populist Persuasion. An American History*. Cornell. University Press
- Kitschelt, Herbert (2002). “Popular Dissatisfaction with Democracy: Populism and Party Systems” i Mény & Surel (ed.): *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palegrave
- Kohn, Margaret (2006). Review of 'On populist Reason' and 'Populism and the mirror of democracy'. *American Political Science Review*. March 2006. Vol. 4/no. 1: 165-166
- Kystpartiet*. URL: www.kystpartiet.no [lesedato 13.04.08]
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe (1985). *Hegemony and Socialist strategy*. London, New York, Verso
- Laclau, Ernesto (1997). ”Om populisme” i Carsten Jensen (red.) *Demokrati og Hegemoni*. København: Akademisk Forlag
- Laclau, Ernesto (2005a). *On Populist Reason*. London, New York: Verso
- Laclau, Ernesto (2005b). ”Populism: What’s in the name?” kap.1 i Panizza (red.): *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso
- Larsen, Karianne (2005). *En politisk kameleon? En studie av Fremskrittspartiet ved kommune- og fylkestingsvalget 2003*. Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap.
- Laycock, David (2005). ”Populism and the New Right in English Canada” kap.1 i Panizza (red.): *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso
- Levende Ord*. URL: <http://www.levendeord.no/index.php?n=9> [lesedato 05.03.08]
- LO-aktuelt*. ”På korstog med Per Sandberg”. URL: <http://www.frifagbevegelse.no/loaktuelt/article2559564.ece> [lesedato 04.04.08]
- Lundteigen, Per Olaf (2008). “Norge sprekker” i *Dagbladet* 01.02.08
- Malnes, Raino og Knut Midgaard (2003). *Politisk tekning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Matlary, Janne Haaland (2006). ” Sikkerhetspolitikk er ikke barnehagepolitikk”. *Minerva* URL:<http://www.minerva.as/?vis=artikkel&fid=3016&id=291120061031221590&magasin=ja> [lesedato 13.02.07]

- Mény, Yves og Yves Surel (ed.): *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palegrave
- Minogue, Kenneth (1969). "Populism as a Political Movement" i Ionescu and Gellner (red.): *Populism. Its Meaning and National Characteristics*. London: Macmillan
- Moe, Hallvar (2006). "Lidenskap som politikkenes drivkraft. Et intervju med Chantal Mouffe". *Norsk medietidsskrift*. 2006, årg. 13, nr. 2: 159-165. Mouzeli (1985):341
- Mouffe, Chantal (2005). "The 'End of Politics' and the Challenge of Right-wing Populism", kap.2 i Panizza (red.): *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso
- Mouzeli, N. (1985). "On the concept of populism: populist and clientelist modes of incorporation in semi-peripheral politics". *Politics & Society*, 14:329-348.
- Myrhe, Asla Sira (1996) "Konsentrasjonsleirer for bergenserne?" *Bergens Tidende Morgen* 11.07.1996
- Nettavisen*. "Anklager Jens for ran" URL:
<http://www.nettavisen.no/innenriks/politikk/article1002662.ece> [lesedato 07.08.07]
- Nordby, Trond (1972). *Venstre i valg. En analyse av det politisk-ideologiske innholdet i partiprogrammene*. Hovedfagsoppgave i historie – Oslo vår 1972.
- Nordby, Trond (2000). *I politikkenes sentrum. Variasjoner i Stortingets makt 1814-2000, 2000*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nordby, Trond og Frode Veggeland (1999). Lovmyndighetenes suspensjon. Stortingets rolle under EØS-avtalen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Utgave 1. s.87-105. Oslo
- Nordby, Trond (2001). "Populisme", *Demo*: Utgave 1
- Nordby, Trond (2007). *Bidrar mediene til å skape populisme?*, Forelesning: Åpen Dag 8.mars ved Universitetet i Oslo.
- Panizza, Francisco (2005). "Introduction: Populism and the Mirror of Democracy", introduksjonskapittel i Panizza (red.): *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso
- Paulsen, Kjetil (1982). "*Da populismen seiret i Sosialistisk Folkeparti*". Hovedfagsoppgave I historie. Universitetet i Oslo.
- NorgesLexi* (1978). "Sosialistisk Folkeparti" URL:
<http://www.norgeslexi.com/paxlex/paxleksikon.html> [Lesedato 10.02.08]
- Peterson, Olof (1994). "Journalistene som klass, Journalismen som ideologi." i Edvardsen (red.): *Media og samfunnsstyring*. Fagbokforlaget. Bergen.
- Pharr, S. J.; Putnam, R. D. & Dalton, R. J. 2000: "A quarter-Century of Declining Confidence" in *Journal of Democracy* 11 (2) 2000, pp. 5-25, John Hopkins University Press

-
- Ringen, Stein (2007) *What Democracy Is For: On Freedom and Moral Government*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Rousseau, Jean Jacques (1984) *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (1755) - norsk oversettelse 1984: *Om ulikheten mellom menneskene, dens opprinnelse og grunnlag*.
- Rydgren, Jens (2004). "Från skattemissnöje till etnisk nationalism. Högerpopulismoch parlamentarisk högerextremism i Sverige" i Rydgren og Wittdfeldt (ed.) *Från Le Pen till Pim Fortuyn – Populism och parlamentarisk Högerextremism i dagens Europa*. Lund: Studentlitteratur
- Rydgren, Jens og Anders Wittdfeldt (ed.) (2004) *Från Le Pen till Pim Fortuyn – Populism och parlamentarisk Högerextremism i dagens Europa*. Lund: Studentlitteratur
- Schiefloe, Per Morten (2003). "Populisme" i *Adresseavisa* 07.06.03.
- Shapiro, Ian (2005) *The State of Democratic Theory*, Princeton University Press.
- Stravrakakis, Yannis (2004) "Antinomies of formalism: Laclau's theory of populism and the lessons from religious populism in Greece?", *Journal of Political Ideologies*, October 2004, number 9: 253-267
- Stravrakakis, Yannis (2005). "Religion and Populism in Contemporary Greece", kap.9 i Panizza (red.): *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso
- Strand, Arne (2008). "Beinhard maktpoliker". *Politisk ukesslutt*. Dagsavisen 03.05.08
- Strøm Kåre & Lars Svåsand (1997). *Challenge to Political Parties: the Case of Norway*.
- Stoltenberg, Jens (2008). Hentet fra www.dna.no, hjemmesiden til Arbeiderpartiet. [lesedato 11.03.08]
- Særtra, Hartvig (1971). *Populismen i norsk sosialisme*. Oslo: Pax Forlag
- Taggart, Paul (2000). *Populism*. Buckinham, Philadelphia: Open University Press
- Taggart, Paul (2002). "Populism and the pathology of Representative Politics." i Mény & Surel (ed.): *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palegrave
- Taggart, Paul (2004). "Populism and representative politics in contemporary Europe", *Journal of Political Ideologies*, October 2004, number 9: 269-288
- Tagguieff, P. A. (1995) "Political science confronts populism". *Telos*. 103, 9-43.
- Thorsen, Dag Einar og Amund Lie (2007). "Kva er nyliberalisme?" i Mydske, Claes og Lie (red): *Nyliberalisme – ideer og politisk virkelighet*. Universitetsforlaget. Oslo
- Time, Sveinung (1972). "Nye politiske skillelinjer i Norge" i PAG: *Norsk populisme*. Oslo: Det Norske Samlaget

- Torgersen, Ulf (1999). Taletempo. *Nytt norsk tidsskrift*. Nr. 16: 3-5.
- Verdens Gang*, 08.09.1987, s. 6: "Høylesning mot asylsøkere"
- Waldahl, Ragnar (1999): "Medier, meningsdannelse og den politiske dagsorden," *Politica*, vol. 31, nr. 2.
- Wahdal, Ragnar og Bernt Aardal (2004) "Velgernes eksponering for valgkampen i mediene" i Aardal m.fl (red.) *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Walicki, Andrzej (1969). "Russia" kapittel 3 i i G. Ionescu og E. Gellner (ed.) *Populism: Its meanings and its national characteristics*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Wiles, Peter (1969). "A syndrome, not a doctrine: some elementary theses on populism" kapittel 7 i G. Ionescu og E. Gellner (ed.) *Populism: Its meanings and its national characteristics*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Wold, Sven Olav (2005). "*Folk mot elite. Dansk Folkepartis og det norske Fremskrittspartiets populistiske diskurs*". Hovedfagsoppgave ved Institutt for statsvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Worsley, Peter (1969). "The Concept of Populism" i G. Ionescu og E. Gellner (eds.), *Populism*. London, Weidenfeld & Nicolson, 212-250
- Østerud, Øyvind, Kjell Goldmann og Mogens Pedersen (1997). *Statvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aardal, B., Krogstad, A. og Narud, H.M. (red.) (2004): *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Aarsæter, Nils (1979). "Norsk populisme" kapittel 1 i *Økopolitikk og populisme*. Oslo: Pax forlag.
- Aasland, Tora (2008) "Høyres lærerpopulisme" i *Dagbladet* 26.02.08.

6.1 Partilededebatter

NRKs partilededebatt 1973:

Bratteli, Trygve (1973). *Det norske Arbeiderpartiet*

Steen, Reiulf (1973). *Det norske Arbeiderpartiet*

Willoch, Kåre (1973). *Høyre*

Haugstvedt, Asbjørn (1973). *Kristelig Folkeparti*

Korvald, Lars (1973). *Kristelig Folkeparti, statsminister*

Rognlien, Helge (1973). *Venstre*

Vårvik, Dagfinn (1973). *Senterpartiet*

Allern, Sigurd (1973). *Rød Valgallianse*

Lange, Anders (1973). *Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep.*

Seip, Helge (1973). *Det nye folkepartiet*

Gustavsten, Finn (1973). *Sosialistisk valgforbund*

NRKs partilededebatt i 1977:

Sørebo, Herbjørn (1977). *Ordstyrer*

Krogh, Lars Jacob (1977). *Ordstyrer*

Rosbach, Hans H. (1977). *Venstre*

Lerheim, Magne (1977). *Det nye Folkepartiet*

Steen, Reiulf (1977). *Det norske Arbeiderpartiet:*

Nordli, Oddvar (1977). *Det norske Arbeiderpartiet, statsminister*

Willoch, Kåre (1977). *Høyre*

Lønnum, Arve (1977). *Fremskrittspartiet*

Korvald, Lars (1977). *Kristelig folkeparti*

Stålsett, Gunnar (1977) *Senterpartiet*

Knudsen, Martin Gunnar (1977) *Norges kommunistiske parti*

Larsen, Reidar T. (1977) *Sosialistisk Venstreparti*

NRKs partilededebatt i 1981:

Sørebo, Herbjørn (1981). *Ordstyrer*

Krogh, Lars Jacob (1981). *Ordstyrer*

Brundtland, Gro Harlem (1981). *Arbeiderpartiet*

Førde, Einar (1981). *Arbeiderpartiet*

Willoch, Kåre (1981). *Høyre, statsminister*

Kvanmo, Hanna (1981). *Sosialistisk Venstreparti*

Jakobsen, Johan J. (1981). *Senterpartiet*

Hagen, Carl Ivar (1981). *Fremskrittspartiet*

Søraa, Gerd Søraa (1981). *Det Liberale Folkeparti*

Allern, Sigrud (1981). *Rød Valgallianse*

Knudsen, Martin Gunnar (1981). *Norges Kommunistiske Parti*

NRKs partilededebatt i 1985:

Heljesen, Geir (1985). *Ordstyrer*

Harborg, Ole Kristen (1985) *NRKs journalist*
Brundtland, Gro Harlem (1985). *Arbeiderpartiet*
Førde, Einar (1985). *Arbeiderpartiet*
Dørum, Odd Einar (1985). *Venstre*
Hagen, Carl Ivar (1985). *Fremskrittspartiet*
Willoch, Kåre (1985). *Høyre, statsminister*
Five, Kaci Kullmann (1985). *Høyre*
Bondevik, Kjell Mange (1985). *Kristelig Folkeparti*
Hegtun, Halfdan (1985). *Det Liberale Folkeparti*
Gulbrandsen, Jorunn (1985). *Rød Valgallianse*
Kleven, Hans I. (1985). *Norges Kommunistiske Parti*
Jakobsen, Johan J. (1985). *Senterpartiet*
Kvanmo, Hanna (1985). *Sosialistisk Venstreparti*

NRK Partilederdebatten 1989:

Heljesen, Geir (1989). *Ordstyrer*
Harborg, Ole Kristen (1989) *NRKs journalist*
Solheim, Erik (1989). *Sosialistisk Venstreparti*
Brundtland, Gro Harlem (1989). *Arbeiderpartiet, statsminister*
Berge, Gunnar (1989). *Arbeiderpartiet*
Hagen, Carl Ivar (1989). *Fremskrittspartiet*
Jakobsen, Johan J. (1989). *Senterpartiet*
Bondevik, Kjell Magne (1989). *Kristelig Folkeparti*
Fjørtoft, Arne (1989). *Venstre*
Simonsen, Birte (1989) *Miljøpartiet de grønne*
Syse, Jan P. (1989). *Høyre*
Edvardsen, Einar (1989). *Fylkeslistene for miljø og solidaritet*

NRKs partilederdebatt i 1993:

Heljesen, Geir (1993). *Ordstyrer*
Svabø, Terje (1993) *NRKs journalist*
Brundtland, Gro Harlem (1993). *Arbeiderpartiet, statsminister*
Jagland, Thorbjørn (1993). *Arbeiderpartiet*
Five, Kaci Kullmann (1993). *Høyre*
Hagen, Carl I. (1993). *Fremskrittspartiet*
Lahnstein, Anne Enger (1993). *Senterpartiet*
Bondevik, Kjell Magne (1993). *Kristelig Folkeparti*
Dørum, Odd Einar (1993). *Venstre*
Nærstad, Aksel (1993). *Rød Valgallianse*
Solheim, Erik (1993). *Sosialistisk Venstreparti*

NRKs partilederdebatt i 1997:

Bratholm, Eva (1997). *NRKs journalist*
Teigene, Ingolf Håkon (1997) *NRKs journalist*
Jagland, Torbjørn (1997). *Det norske Arbeiderpartiet, statsminister*
Solberg, Hil Martha (1997). *Det norske Arbeiderpartiet*

Halvorsen, Kristin (1997). *Sosialistisk Venstreparti*
Lahnstein, Anne Enger (1997). *Senterpartiet*
Petersen, Jan (1997). *Høyre*
Haugland, Valgerd Svarstad (1997). *Kristelig Folkeparti*
Hagen, Carl I. (1997). *Fremskrittspartiet*
Sira Myrhe, Aslak (1997). *Rød Valgallianse*
Sponheim, Lars (1997). *Venstre*

NRKs partilederdebatt i 2001:

Engesland, Bente (2001). *NRKs journalist*
Bjøntegård, Stein (2001) *NRKs journalist*
Petersen, Jan (2001). *Høyre*
Jagland, Torbjørn (2001). *Det norske Arbeiderpartiet,*
Stoltenberg, Jens (2001). *Det norske Arbeiderpartiet, statsminister*
Halvorsen, Kristin (2001). *Sosialistisk Venstreparti*
Sponheim, Lars (2001). *Venstre*
Hagen, Carl I. (2001). *Fremskrittspartiet*
Haugland, Valgerd Svarstad (2001). *Kristelig Folkeparti*
Enoksen, Odd Roger (2001). *Senterpartiet*

NRKs partilederdebatt i 2005:

Olsen, Knut (2005). *NRKs journalist*
Bryn, Ingvild (2005). *NRKs journalist*
Solberg, Erna (2005). *Høyre*
Bondevik, Kjell Magne (2005). *Kristelig Folkeparti, statsminister*
Stoltenberg, Jens (2005). *Det norske Arbeiderpartiet*
Halvorsen, Kristin (2005). *Sosialistisk Venstreparti*
Sponheim, Lars (2005). *Venstre*
Hagen, Carl I. (2005). *Fremskrittspartiet*
Haga, Åslaug (2005). *Senterpartiet*
Dahle, Torstein (2005). *Rød Valgallianse*